

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației,
Sociologie și Asistență Socială
Departamentul Psihologie

Raisa CERLAT

ISTORIA PSIHOLOGIEI

Suport de curs
Specialitatea PSIHOLOGIE, Anul I

Aprobat de
Consiliul Calității al USM

Chișinău, 2021

CZU 159.9(075.8)

C 3

Recomandat spre publicare de Consiliul Facultății de Psihologie,
Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială

Recenzenți:

Potâng Angela, doctor în psihologie, conferențiar universitar (Universitatea de Stat din Moldova)

Paladi Oxana, doctor în psihologie, conferențiar universitar (Institutul de Științe ale Educației)

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Cerlat, Raisa.

Istoria psihologiei: Suport de curs: Specialitatea Psihologie, Anul 1 / Raisa Cerlat; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Departamentul Psihologie. – Chișinău: CEP USM, 2021. – 197 p.: il.

Bibliogr.: p. 193-196 (61 tit.). – Referințe bibliogr. la sfârșitul temelor. – 50 ex.

ISBN 978-9975-158-77-0.

159.9(075.8)

C 3

ISBN 978-9975-158-77-0

© Raisa CERLAT, 2021

© USM, 2021

Cuprins

Prefață	5
Cronologie	7
Citate celebre din Istoria Psihologiei	8

Tema I. Istoria Psihologiei, curs introductiv

Obiectul de studiu al <i>Istoriei Psihologiei</i>	10
Etape ale evoluției cunoașterii psihologice.....	11
Argumente pentru studierea istoriei psihologiei.....	11
Abordări ale istoriei psihologiei.....	12
Surse ale studiului istoric al psihologiei.....	13
Metode de studiu istorico-psihologice.....	14
Problemele generatoare de divergențe în istoria psihologiei.....	15
Criterii metodologice care stau la baza cursului <i>Istoria Psihologiei</i>	16

Tema II. Concepții despre suflet în Antichitate

Premise și factori ai apariției ideilor despre suflet în Antichitate.....	21
Interpretarea sufletului la gânditorii antici (presocratici).....	21
Idei psihologice în sistemele filosofice ale lui Socrate, Aristotel și Platon.....	24
Reprezentarea vieții psihice în concepțiile marilor medici ai Antichității.....	28

Tema III. Reprezentarea vieții psihice în Evul Mediu și în Epoca Renașterii

Ideologia scolastică.....	35
Sfântul Augustin – fondator al filosofiei religiei.....	36
Idei psihologice în civilizația medievală arabă.....	38
Toma d’Aquino – „prințul filosofiei scolastice”.....	39
Renașterea și umanismul.....	40
Concepții psihologice ale marilor gânditori ai Renașterii.....	41

Tema IV. Dezvoltarea ideilor psihologice în secolele XVII-XVIII

Raționalismul: René Descartes și Baruch Spinoza.....	47
Empirismul: caracteristici, reprezentanți, empirismul modern.....	49
Asociaționismul: David Hume, David Hartley, James Mill și John Stuart Mill.....	51

Tema V. Psihologia – știință de sine stătătoare

Premisele apariției psihologiei ca știință de sine stătătoare.....	58
Influențe ale fizicii și fiziologiei asupra psihologiei experimentale.....	58
Întemeierea oficială a psihologiei științifice: Wilhelm Wundt.....	62

Tema VI. Dezvoltarea psihologiei la hotarele secolelor XIX-XX

Structuralismul și contribuția sa în psihologie.....	67
Funcționalismul: precursori, întemeietori, idei de bază.....	72
Introspecția experimentală a Școlii de la Würzburg.....	78

Tema VII. Psihologia aplicativă: moștenirea funcționalismului

Dezvoltarea psihologiei americane la sfârșitul secolului al XIX-lea.....	85
--	----

Testarea psihologică: apariția psihologiei diferențiale.....	85
Psihologia clinică.....	90
Psihologia industrială și organizațională.....	91
Psihologia judiciară.....	94

Tema VIII. Gestalt psihologia (Gestaltismul)

Contextul istorico-psihologic al apariției gestalt psihologiei.....	97
Caracteristica generală a gestaltismului.....	98
Întemeietorii gestaltismului și contribuția lor la explicarea percepției și a gândirii.....	99
Kurt Lewin și <i>Teoria câmpului</i>	104
Neogestaltismul.....	106
Contribuții ale gestalt psihologiei și critici aduse acesteia	107

Tema IX. Behaviorismul

Premise ale apariției behaviorismului.....	112
Precursorii behaviorismului.....	113
Întemeierea behaviorismului – J.B. Watson: viața și activitatea.....	117
Behaviorismul după întemeiere. Neobehaviorismul.....	121
Contribuții ale behaviorismului și critici aduse acestuia	126

Tema X. Psihanaliza

Precursorii, apariția și dezvoltarea psihanalizei.....	131
Sigmund Freud: viața și activitatea.....	133
Concepția psihanalitică a lui Sigmund Freud	135
Psihologia analitică a lui Carl Jung.....	141
Alfred Adler și psihologia individuală	144
Concepția psihanalitică a Annei Freud	147
Contribuții ale psihanalizei și critici aduse acesteia	148

Tema XI. Psihologia umanistă

Evoluția teoriei personalității: psihologia umanistă.....	155
Precursorii psihologiei umaniste.....	156
Întemeietorii psihologiei umaniste.....	157
Concepția psihologică umanistă a lui Abraham Maslow	158
Carl Rogers: Realizarea Sinelui și Terapia centrată pe persoană.....	161
Contribuții ale psihologiei umaniste și critici aduse acesteia	163

Tema XII. Psihologia cognitivă

Mișcarea cognitivă în psihologie	166
Precursorii psihologiei cognitive	167
Întemeierea psihologiei cognitive.....	168
Contribuții și limite ale psihologiei cognitive.....	173

Tema XIII. Dezvoltarea psihologiei științifice în România și în Republica Moldova

Evoluția gândirii psihologice în spațiul românesc	176
Elemente de istorie ale psihologiei românești	177
Dezvoltarea psihologiei științifice în Republica Moldova.....	181
Încheiere	191
Bibliografie	193

Prefață

Cursul *Istoria Psihologiei*, destinat studenților anului I, Ciclul I, Licență, are drept scop prezentarea evoluției în timp a psihologiei ca disciplină independentă. Cunoașterea istoriei psihologiei conferă sens originilor, făcând din trecut o perspectivă importantă în explicarea prezentului. Doar prin explorarea originilor psihologiei și studierea dezvoltării sale vom putea percepe cu claritate natura psihologiei de astăzi.

Psihologul Hermann Ebbinghaus afirma: „Psihologia are un trecut îndelungat și o istorie scurtă”. Într-adevăr, ca preocupare omenească de înțelegere a sufletului, cunoașterea psihologică debutează odată cu apariția speciei umane. Putem urmări ideile și teoriile cu privire la natura și comportamentul uman la filosofii presocratici, iar apoi la Socrate, Aristotel și Platon, care au abordat multe dintre problemele care îi preocupă pe psihologii contemporani. Este vorba despre memorie, învățare, motivație, gândire, percepție, tipuri umane, comportament anormal și altele.

Însă, ca știință independentă psihologia este relativ tânără, desprinderea ei de filosofie fiind posibilă datorită cercetărilor efectuate în domenii conexe – fiziologia sistemului nervos, psihofiziologia organelor de simț dar și psihofizica, prin demonstrarea faptului că trăirile subiective pot fi măsurabile experimental. În mod formal, psihologia științifică s-a născut la Leipzig, în laboratorul de psihologie experimentală înființat de Wilhelm Wundt în anul 1879. Prin contribuția sa, Wundt a servit drept sursă de inspirație pentru apariția altor școli de gândire psihologică, dar și o forță considerabilă căreia să i se opună rezistență. A urmat dezvoltarea structuralismului, funcționalismului, gestalt psihologiei, a behaviorismului, psihanalizei, psihologiei umaniste, a psihologiei cognitive, evoluționiste etc., acestea criticându-se sau completându-se reciproc, în încercarea de a se adapta și de a explica un mediu în continuă schimbare.

Lucrarea abordează istoria psihologiei prin intermediul școlilor de gândire psihologică, al personalităților, al ideilor importante și al momentelor care i-au influențat dezvoltarea. De la debuturile sale oficiale, metodele și obiectul de studiu al psihologiei s-au schimbat, pe măsură ce fiecare idee nouă reunea loialitatea adeptilor și domina pentru o vreme domeniul.

Fiecare școală de gândire este discutată ca mișcare ce apare într-un context istoric și social dat, nu ca entitate independentă și izolată. Forțele contextuale includ atât spiritul intelectual al timpului, cât și factorii sociali, politici și economici. Este pusă în discuție și contribuția figurilor centrale care au definit disciplina, subliniindu-se că munca lor a fost influențată nu doar de vremurile în care s-au afirmat, ci și de contextele experiențelor personale de viață.

Școlile psihologice sunt examinate în termenii conexiunilor pe care le au cu ideile științifice și descoperirile ce le-au precedat și succedat. Fiecare școală a evoluat pornind de la ordinea existentă sau ca revoltă față de ea și a inspirat, la rândul său, puncte de vedere care au contestat-o, i s-au opus sau chiar au înlocuit-o. Astfel, pornind de la datele istorice, este descrisă evoluția psihologiei moderne.

Dincolo de informație, *Istoria Psihologiei* oferă cultură și educație, contribuie la formarea spiritului profesional comunitar: cunoaștem personalități, accentele puse de ele în evoluția cunoașterii vieții psihice, descoperirile cu efect emergent asupra mentalităților, a resorturilor sociale și calității vieții. Astfel, la finele acestui curs studenții vor avea formate următoarele competențe:

- stabilirea relațiilor inter- și transdisciplinare, determinarea influenței științelor conexe asupra consolidării demersurilor psihologice;
- înțelegerea marilor evenimente și personalități ale psihologiei prin încadrarea acestora în orizontul teoretic al unor curente, școli, paradigme;
- analiza contribuțiilor personalităților care au definit psihologia, în contextul experiențelor personale de viață;
- identificarea conexiunilor dintre școlile de gândire psihologică și ideile științifice/ descoperirile ce le-au precedat sau succedat;
- abordarea descoperirilor psihologice în context social-istoric prin redarea atmosferei și specificului cultural al epocii în care s-au afirmat;
- distingerea, în cadrul fiecărui curent sau al fiecărei școli, în mod evolutiv, a contribuțiilor teoretice, metodologice sau experimentale – de la întemeietori până la contemporani – pentru a evidenția transformarea și reorientarea conceptelor și teoriilor;
- utilizarea cunoștințelor istorico-psihologice în diferite circumstanțe ale vieții cotidiene;
- identificarea problemelor de cercetare și realizarea proiectelor de cercetare în domeniul istoriei psihologiei;
- determinarea modalităților de rezolvare a situațiilor problemă/criză prin concesi/colaborare în baza aplicării cunoștințelor psihologice și abilităților practice;
- autoformarea continuă în conformitate cu evoluția permanentă a teoriei și practicii psihologice: deschiderea spre dezvoltare, schimbare și inovare.

Pentru o mai bună cunoaștere, textul este însoțit de fotografii, tabele și imagini. Fiecare temă a suportului de curs conține obiective, cuvinte-cheie, sumarul temei și conținutul informațional, iar la sfârșit – activități de învățare, întrebări pentru consolidarea cunoștințelor, sarcini pentru lucrul individual și lecturi recomandate.

Titularul activităților de curs și seminar este **Raisa Cerlat**, doctor în psihologie, lector universitar.

Cronologie

- Sec. IV î. Hr. – Aristotel scrie tratatul *Despre suflet* (în greacă: Περὶ Ψυχῆς, Peri Psyches, în latină: De anima).
- 1247 – Se deschide Prioria Sfintei Maria din Betleem, una dintre primele instituții psihiatrice din Londra.
- cca 1440 – Johannes Gutenberg inventează presa tipografică.
- 1647 – René Descartes publică lucrarea *Descrierea corpului uman*.
- cca 1808 – Franz Josef Gall prezintă frenologia, o practică bazată pe ideea că mărimea și forma cutiei craniene pot oferi informații despre trăsăturile psihologice ale unui om.
- 1859 – Charles Darwin publică lucrarea *Despre originea speciilor*.
- 1861 – Paul Broca identifică o regiune a lobului frontal responsabilă de formarea limbajului.
- 1879 – Wilhelm Wundt pune bazele primului laborator oficial de psihologie.
- 1890 – William James publică lucrarea *Principiile Psihologiei*.
- 1896 – Wilhelm Wundt publică, la Leipzig, lucrarea *Bazele psihologiei*.
- 1898 – Edward Thorndike formulează *Legea efectului*.
- 1899 – Sigmund Freud publică lucrarea *Interpretarea viselor*.
- 1905 – Alfred Binet creează primul test de inteligență.
- 1906 – Ivan Pavlov publică primele studii despre condiționarea clasică.
- 1913 – John B. Watson publică în *Psychology review* articolul *Psihologia prin ochii unui psiholog comportamental*, prezentat inițial în cadrul unei conferințe susținute la Universitatea Columbia.
- 1937 – Karen Horney publică lucrarea *Personalitatea nevrotică a epocii noastre*.
- 1948 – Carl Jung publică lucrarea *Despre energetica psihică și esența viselor*.
- 1950 – Erik Erikson publică lucrarea *Copilarie și societate*.
- 1952 – apare prima ediție a DSM – *Manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale*.
- 1956 – Leon Festinger formulează *Teoria disonanței cognitive*.
- 1961 – Carl Rogers publică lucrarea *A deveni o persoană. Perspectiva unui psihoterapeut*.
- 1963 – Stanley Milgram publică primul studiu despre legătura dintre obediență și figurile autoritare.
- 1976 – Ulric Neisser publică lucrarea *Cogniție și raționalitate*.
- 1997 – Albert Bandura publică lucrarea *Autoeficacitatea. Exercițiul controlului, rezultatul a zeci de ani de cercetare*.

Citate celebre din ISTORIA PSIHOLOGIEI

- Psihologia are un trecut îndelungat și o istorie scurtă. (*Hermann Ebbinghaus*)
- Cunoaște-te pe tine însuși. (*Socrate*)
- În fiecare om este un soare, totul e să-l lăsăm să ardă. (*Socrate*)
- Cine vrea să miște lumea, trebuie mai întâi să se miște el însuși. (*Socrate*)
- Nu există boli, ci bolnavi. (*Hipocrate*)
- Cel mai frumos este universul, căci este opera divinității; cel mai mare este spațiul, pentru că el le cuprinde pe toate; cel mai iute este gândul, căci el aleargă pretutindeni; cea mai tare este necesitatea, căci ea domnește peste toate; cel mai înțelept este timpul, căci el le descoperă pe toate; cel mai greu este să te cunoști pe tine; iar cel mai ușor este să dai sfaturi altuia. (*Thales din Milet*)
- Nu spune puțin în vorbe multe, ci mult în vorbe puține. (*Pitagora*)
- Nu trebuie să se respecte omul mai mult decât adevărul. (*Platon*)
- Dacă omul n-a primit decât o educație defectuoasă sau rea, el devine cel mai îngrozitor animal pe care l-a produs pământul. De aceea legiuitorul trebuie să facă din educația copiilor prima și cea mai serioasă din preocupările sale. (*Platon*)
- Adevărata oglindă a discursurilor noastre este cursul vieților noastre. (*Michel de Montaigne*)
- Mă îndoiesc, deci gândesc, gândesc, deci exist. (*René Descartes*)
- Speranța este bună ca masă de dimineață, dar ca masă de seară este foarte proastă. (*Francis Bacon*)
- Fericirea sau nefericirea oamenilor este în mare parte opera lor. (*John Locke*)
- Frumusețea lucrurilor exista în sufletul și mintea celui care le admiră. (*David Hume*)
- Psihologia este Știința Vieții Mintale, atât a fenomenelor, cât și a condițiilor lor. (*William James*)
- Majoritatea oamenilor nu caută libertatea, asta pentru că libertatea implică responsabilitate și cei mai mulți dintre noi ne temem de responsabilitate. (*Sigmund Freud*)
- Emoțiile reprimite nu mor niciodată. Ele sunt doar îngropate și ies la suprafață sub o formă mult mai urâtă. (*Sigmund Freud*)
- Tot ceea ce ne irită la cei din jur ne poate conduce la o mai bună înțelegere a propriei persoane. (*Carl Jung*)

- Singurătatea nu vine din faptul că nu ai oameni în jurul tău, ci din imposibilitatea de a comunica lucrurile ce par a fi importante pentru tine, ori din faptul că insiști asupra unor păreri pe care ceilalți le consideră inadmisibile. (*Carl Jung*)
- Cu o duzină de copii sănătoși (...) și o lume guvernată de principii indicate de mine, garantez că iau pe oricine, la întâmplare și îl pregătesc să devină orice fel de specialist – doctor, avocat ... și, da, chiar și cerșetor și hoț, fără să țin cont de talentul său, de înclinații, de afinități, de capacități, de vocații, de rasa predecesorilor săi. (*John B. Watson*)
- Un eșec nu este întotdeauna o greșeală, acesta poate fi pur și simplu tot ce se poate face în acele circumstanțe. Adevărata greșeală este să te oprești din a încerca. (*Burrhus F. Skinner*)
- Adevărul e că oamenii sunt buni. Oferă-le oamenilor afecțiune și securitate și ei îți vor oferi afecțiune și vor manifesta siguranță în sentimentele și comportamentul lor. (*Abraham Maslow*)
- Dacă planifici în mod deliberat să fii mai puțin decât ești în stare să fii, atunci trebuie să te avertizez că vei fi nefericit pentru tot restul vieții tale. (*Abraham Maslow*)

Tema I

ISTORIA PSIHOLOGIEI, curs introductiv

Obiective:

- să conștientizeze necesitatea studierii istoriei psihologiei;
- să caracterizeze comparativ etapele preștiințifică, filosofică și științifică în cunoașterea psihologică;
- să identifice principalele repere în dezvoltarea psihologiei ca știință;
- să cunoască sursele și metodele studiului istoric al psihologiei;
- să argumenteze diferența dintre cunoașterea bazată pe experiența cotidiană și cercetarea psihologică bazată pe metode științifice.

Cuvinte-cheie: etapă preștiințifică, filosofică și științifică în cunoașterea psihologică, epistemologie, izvoare istorice, arhive, metoda reconstrucției istorice, de interpretare a materialului factologie, biografică, personalități marcante.

Sumar:

1. Obiectul de studiu al *Istoriei Psihologiei*
2. Etape ale evoluției cunoașterii psihologice
3. Argumente pentru studierea istoriei psihologiei
4. Abordări ale istoriei psihologiei
5. Surse ale studiului istoric al psihologiei
6. Metode de studiu istorico-psihologice
7. Problemele generatoare de divergențe în istoria psihologiei
8. Criterii metodologice care stau la baza cursului *Istoria Psihologiei*

Obiectul de studiu al *Istoriei Psihologiei*

Obiectul *Istoriei Psihologiei* îl constituie *drumul* parcurs de psihologie în a se transforma dintr-o știință implicită în una explicită [6]. Istoria Psihologiei cercetează evoluția ideilor psihologice de la primele încercări de definire și explicare a sufletului/psihicului până la consolidarea paradigmatelor psihologice științifice moderne.

Psihologia este un domeniu vast, apărut la confluența multor domenii și delimitat în timp de necesitățile apărute odată cu dezvoltarea științei și a omului. Studiarea istoriei psihologiei este de maximă importanță, deoarece aduce în fața

noastră întreaga luptă evolutivă de-a lungul mileniilor a cunoașterii și convingerilor umane. Întrebările legate de cunoașterea sufletului uman sunt la fel de vechi precum specia umană, dar primele documentări clare le avem din anii 400 î.Hr., când vechii greci își puneau întrebări cu privire la rolul rațiunii umane, al memoriei sau al învățării. Ca știință desprinsă de filosofie, psihologia este relativ nouă, apariția ei fiind determinată de progresele înregistrate în domeniul științelor în cea de-a doua jumătate a secolului XIX. Acest fapt l-a determinat pe Hermann Ebbinghaus să sublinieze că „psihologia are un trecut îndelungat, dar o istorie scurtă”.

Etape ale evoluției cunoașterii psihologice

1. Etapa preștiințifică (... - sec. V î. Hr.). Baza explicativă a fenomenelor vieții sufletești avea un caracter naiv-mistic, animist sau creaționist (mituri, legende, ritualuri, învățături practice etc.);

2. Etapa filosofică începe din antichitatea târzie (sec. V-IV î. Hr.) și durează până în 1879, când se produce desprinderea psihologiei de filosofie. Interpretarea și explicarea naturii psihicului în această lungă perioadă are la bază trei modele care s-au confruntat de-a lungul secolelor: materialist, idealist și dualist.

3. Etapa științifică, ce cuprinde 2 perioade:

- perioada cunoașterii științifice analitice și intern-contradictorii (1879 – mijlocul sec. XX);
- perioada cunoașterii științifice integrativ-sistemice, care a început în cea de a doua jumătate a secolului XX și este în plină desfășurare. A avut loc înlăturarea opoziției dintre orientările și școlile clasice și transformarea modelelor prezentate de ele drept absolute în modele relative ce oferă elemente pentru realizarea unui întreg.

Argumente pentru studierea istoriei psihologiei

1. Istoria psihologiei reprezintă o cheie pentru a înțelege și descifra prezentul și viitorul. Cu cât mai puține știm despre trecut și prezent, cu atât mai nesigură va fi judecata noastră despre viitor (S.Freud). Istoria, prin prețuirea oamenilor trecutului, îi va ajuta pe aceștia în experiența lor despre alte timpuri și civilizații (*Thomas Jefferson*). Ideea acestor citate este că există un model în istorie

care, interpretat corect, se poate dovedi crucial în înțelegerea și controlarea prezentului și a viitorului. Utilitatea studiului istoriei psihologiei rezidă în faptul că cei care cunosc istoria psihologiei ar putea să înțeleagă mai bine tendințele și dezvoltările actuale, precum și eventualele direcții din viitor [1].

2. ***Istoria psihologiei reprezintă o contribuție la educație***, ajutând la depășirea „prejudecăților înguste, provinciale, de clasă, sau regionale”. Cunoașterea istoriei unei anumite discipline ușurează înțelegerea influențelor, dezvoltărilor și relațiilor, astfel încât viziunea noastră este mult mai completă și sistematizată.

3. ***Istoria psihologiei consolidează modestia***, arătându-ne adesea că descoperirile noastre pot fi doar niște redescoperiri a ceva ce fusese știut deja. Avem un avantaj față de cei care au trăit înaintea noastră, deoarece ne putem baza pe cunoștințele și descoperirile din trecut, putând astfel evita repetarea inutilă a greșelilor din trecut. Ideile date de către cunoașterea trecutului au o varietate mai mare și sunt mai bogate în conținut decât perspectivele pe care le furnizează doar prezentul.

4. ***Istoria psihologiei ne dezvoltă un scepticism benefic***. Istoria ne învață să nu ne încredem în idei „mărețe”, constituindu-se ca unică definiție. Istoria ne poate ajuta să ne eliberăm de ideile impuse de modă. Cunoașterea istoriei psihologiei ne poate face mai puțin creduli.

5. ***Cunoașterea istoriei psihologiei influențează gândirea umană obiectivă***. Cunoașterea istoriei psihologiei ne face să privim obiectiv nu doar scopurile noastre, ci și propria gândire. Istoria constituie o premisă pentru observarea erorilor celorlalți, dar ne poate ajuta și pe noi să gândim obiectiv. Dacă ignorăm importanța istoriei, va trebui să rezolvăm aceleași probleme din nou [1].

Abordări ale istoriei psihologiei

➤ *Ca istorie a marilor personalități* (W.Wundt, S.Freud, J.B.Watson, A.Maslow etc.);

➤ *Ca istorie a ideilor*, unde se prezintă marile curente ale psihologiei: empirism, raționalism, funcționalism, psihanaliză, behaviorism, gestaltism, umanism, cognitivism etc.;

➤ *Ca istorie a problemelor*, urmărind o descriere critică ce se referă la neajunsurile unei paradigme la un moment dat și la încercările de a o îmbunătăți sau depăși;

➤ *Ca istorie a psihologiei într-un mediu concret* – urmărește dezvoltarea psihologiei ca știință într-o societate concretă, în cadrul unei epoci organizate social, politic, economic și instituțional (de ex., istoria psihologiei în România comunistă).

Surse ale studiului istoric al psihologiei

Evenimentele din istoria psihologiei nu pot fi recreate sau reproduse. Cunoașterea lor este disponibilă ca fragmente, descrieri consemnate de participanți sau martori, scrisori și jurnale, fotografii și indicații ale aparatelor de laborator, interviuri, texte oficiale și altele. Este o abordare meticuloasă, similară celei arheologice ce permite reconstrucția și cunoașterea evoluției concepțiilor psihologice [5, 7, 8].

- **Cercetarea izvoarelor:** texte, manuscrise, obiecte sau fapte ce reflectă trecutul psihologiei. O categorie aparte este reprezentată de scrisori, memorii, biografii și autobiografii, date personale, albume foto, anuare, acte particulare sau ministeriale, procese-verbale etc. Odată cu dezvoltarea tehnologiei, au devenit disponibile diverse înregistrări video și audio.

- **Evenimente la care au participat marii psihologi:** reuniuni, vizite, congrese internaționale (astfel de evenimente au stat de multe ori la baza lansării unor curente psihologice importante);

- **Informații din arhive:** avem arhive despre istoria psihologiei la universități din Passau și Heidelberg, cea mai mare aflându-se la University of Akron, Ohio. Lucrările postume, nepublicate ale unor autori se pot găsi în aceste arhive;

- **Istoria online.** Internetul oferă o multitudine de materiale vizând dezvoltarea istorică a psihologiei. Iată câteva site-uri de interes general:

- www.academic.cengage.com/psychology/schultz. Site-ul care acompaniază cartea oferă legături importante către pagini referitoare la diferite persoane și alte aspecte discutate în această carte;

- www.uakron.edu/ahap. Site-ul a fost creat și este administrat de psihologul Cristopher Green, de la Universitatea York din Toronto, Canada. Include textele integrale a peste 200 de articole și capitole din cărți, dar și 25 de

cărți importante pentru istoria psihologiei. La această adresă sunt disponibile opere ale lui William James, Sigmund Freud, Ivan Pavlov etc.;

- www.apa.org/archives. Acest link către arhivele istorice ale APA vă va ajuta să găsiți materialul istoric relevant, găzduit de biblioteca Congresului din Washinhton, DC. Site-ul conține și biografii ale foștilor președinți ai APA și ale altor psihologi importanți, publicate în *American Psychologist*.

Metode de studiu istorico-psihologice

▪ Metode de planificare și organizare a cercetărilor istorico-psihologice:

- *structural-analitică* – studiază structura cunoașterii psihologice și este axată pe identificarea atât a elementelor sale structurale și a nivelurilor ierarhice, cât și a relațiilor dintre acestea;

- *comparativă* – înregistrarea și compararea diferitor evenimente din istoria psihologiei;

- *genetică* – identificarea dinamicii etapelor și stadiilor transformării cunoașterii psihologice în contextul unui subiect concret.

▪ Metode de colectare și interpretare a materialului factologic:

- *metoda de colectare și interpretare* vizează colectarea datelor concrete în cercetarea istorico-psihologică;

- *metoda de analiză a aparatului conceptual* vizează identificarea specificului abordării unei probleme psihologice concrete în diferite perioade istorice sau în concepția aceluiași cercetător, în diferite perioade cronologice;

- *metoda analizei produselor activității* constă în studierea rezultatelor activităților științifice ale unui anumit cercetător sau ale unei echipe de cercetare, inclusiv lucrări publicate și nepublicate;

- *metoda reconstrucției istorice* constă în reproducerea retrospectivă a concepțiilor științifice, a problemelor, metodelor de cercetare etc. în cronologia lor istorică prin analiza complexă și detaliată a părților componente;

- *metoda de analiză a surselor* își propune să studieze baza documentară a cercetării istorico- psihologice;

- *analiza tematică* explorează dinamica diferitelor componente structurale ale științei sau lucrările unui om de știință concret;

- *metoda bibliometrică* presupune studiul informațional și documentar cantitativ în domeniul psihologiei și se bazează pe studiul informațiilor bibliografice despre publicații și analiza citatelor;

- *metoda biografică* în cercetarea istorică și psihologică constă în crearea pe baza analizei a unui tablou complet al tuturor etapelor vieții și activității unui om de știință, având la bază numărul maximal de surse disponibile;

- *analiza problemologică* este o metodă calitativă în studiul dinamicii cunoașterii psihologice, bazată pe perceperea problemei ca factor important al cunoașterii științifice, prin: 1) formularea determinantului sociocultural al dezvoltării științifice; 2) fixarea nevoii obiective a științei ca sistem autoreglator [9].

Problemele generatoare de divergențe în istoria psihologiei

Evoluția gândirii psihologice poate fi reprezentată ca o permanentă pendulare în interiorul unei serii de raporturi dihotomice antagonice, a căror abordare și încercare de rezolvare nu puteau să nu genereze dispute și divergențe. Divergența apare de îndată ce se optează în mod exclusiv și absolut pentru un termen al raportului sau altul. Iată care au fost (și sunt și în prezent) aceste raporturi ce au pus și pun la încercare gândirea psihologică:

➤ raportul derivat din natura psihicului: material-ideal (spiritual, supranatural, divin);

➤ raporturile derivate din constituirea internă a vieții psihice: parte-întreg, senzorial-logic, cognitiv-dispozițional (afectivitate, motivație), conștient-inconștient;

➤ raportul dintre planul subiectiv intern și planul obiectiv extern (comportamentul);

➤ raportul *ineism* (caracter înăscut) versus *genetism* (educația simțurilor) – (psihicul este integral predeterminat - psihicul este integral rezultatul evoluției ontogenetice);

➤ raportul biologic-cultural (psihicul determinat integral de factorii biologici / psihicul este determinat exclusiv de factorii socioculturali);

➤ raportul individual (particular)-general;

➤ raportul cantitate-calitate, introspecționism, intuiționism-experimentalism.

Elaborarea unui sistem încheiat, unitar, intern necontradictoriu al științei psihologice reclamă parcurgerea tuturor acestor raporturi și găsirea pentru fiecare dintre ele a soluției care să depășească limitele celor anterioare grevate de absolutizare unilaterală.

Criterii metodologice care stau la baza cursului *Istoria Psihologiei*

- Prezentarea marilor evenimente și personalități ale psihologiei prin încadrarea acestora în orizontul teoretic al unor curente, școli, paradigme;
- Desfășurarea în mod evolutiv, în cadrul fiecărui curent sau al fiecărei școli, a contribuțiilor teoretice, metodologice sau experimentale, de la întemeietori până la contemporani, pentru a evidenția transformarea și reorientarea conceptelor și teoriilor;
- Reliefarea izvoarelor psihologice ale paradigmelor psihologice;
- Prezentarea dramatismului disputelor și controverselor dintre diferite curente divergente;
- Relațiile inter- și transdisciplinare: influența științelor conexe (fiziologie, neurologie, biologie etc.) asupra demersurilor psihologice;
- Redarea atmosferei și specificului cultural al epocii, a spiritului și a stilului gândirii științifice și filosofice în fiecare perioadă istorică [5].

ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

Analizați următoarele afirmații:

- „Psihologia are un trecut îndelungat și o istorie scurtă”. (*Hermann Ebbinghaus*)
- Istoria psihologiei, ca și orice istorie, se află în căutarea timpului trecut (nu pierdut).
- Ignorarea trecutului merge mână-n mână cu indiferența față de viitor. Cel care nu are trecut, nu are nici viitor;
- Omul modern se grăbește, nu are timp de pierdut. El nu știe că, de fapt, își pierde timpul grăbindu-se.
- De-a lungul întregii istorii a psihologiei se afirmă cu vigoare un cult – cel al eternității.

▪ Nimic nu-l interesează pe omul contemporan mai mult decât el însuși și, mai cu seamă, cine/ce ar putea deveni.

▪ Istoric vorbind, etimonul cuvântului *psihic* este *psyche* și înseamnă suflet, înțeles de noi ca un fenomen complex, inefabil, ce se prezintă ca o trăire subiectivă, subtilă, ideală.

▪ Sufletul este în căutare / În mută, seculară căutare / de totdeauna / Și până la cele din urmă hotare / El caută apa / din care curcubeul / Își bea frumusețea și neființa. (*Lucian Blaga*)

CONSOLIDAREA CUNOȘTIINȚELOR

1. Argumentați necesitatea cunoașterii dezvoltării istorice a științei psihologice.

2. Ce putem afla din studierea istoriei psihologiei?

3. De ce psihologii pot susține că psihologia este deopotrivă una dintre cele mai vechi discipline și una dintre cele mai noi?

4. Care este obiectul de studiu al Istoriei Psihologiei? Se deosebește de cel al Psihologiei? Argumentați răspunsul.

5. Care sunt metodele, cu ajutorul cărora poate fi cercetată istoria psihologiei?

6. Explicați problemele generatoare de divergențe în istoria psihologiei.

7. Analizați personificarea sufletului în *Legenda lui Eros și Psiche*.

LECTURI RECOMANDATE

Legenda lui Eros și Psiche

Psyche, al cărei nume se traduce prin „suflet”, este o apariție târzie în cadrul mitologiei grecești, unde reprezintă personificarea sufletului uman. Mitul o prezintă drept ultima și cea mai frumoasă dintre cele trei fiice ale unui rege;

era atât de frumoasă, încât a stârnit gelozia înseși Afroditei, zeița frumuseții și a iubirii. Ca să se răzbune, aceasta i-a poruncit lui Eros să-i trezească Psychei o dragoste totală și de nestrămutat pentru cel mai demn de dispreț dintre bărbați. Văzând-o însă, Eros a fost cucerit la rândul lui de extraordinara frumusețe a acesteia, sfârșind prin a se îndrăgosti de ea. Neputând să îndeplinească porunca Afroditei, el a răpit-o pe tânără, ducând-o într-un loc izolat și secret unde, fără să se lase văzut și fără să-și dezvăluie identitatea, o vizita în fiecare noapte, dispărând de îndată ce se iveau primii zori.

Această iubire secretă ar fi durat încă multă vreme dacă surorile Psychei, geloase, n-ar fi convins-o că acela pe care noapte de noapte îl îmbrățișa și îl înconjură cu atâta afecțiune nu voia să se lase văzut pentru că era, de fapt, un monstru înspăimântător. Atunci, într-o noapte, pe când Eros dormea, Psyche s-a apropiat de el cu un opaiț aprins, ca să-i poată vedea adevărata înfățișare, și cu un pumnal ca să-l ucidă: a avut însă surpriza să constate că nu era vorba de un monstru, ci de un zeu tânăr și fermecător. În timp ce îl contempla tăcută, cu opaițul în mână, o picătură de ulei a căzut pe umărul tânărului, care s-a trezit și, dezamăgit și întristat de lipsa de încredere a Psychei, a părăsit-o.

Fericirea Psychei s-a transformat subit în disperare. După ce, cuprinsă de remușcări și de durere pentru pierderea iubitului, a încercat să se sinucidă aruncându-se într-un râu, nereușind în tentativa sa, Psyche a început să cutreiere cetățile și templele, în căutare de vești care ar fi putut-o ajuta să-și regăsească iubitul. Peregrinările ei au purtat-o în cele din urmă la palatul Afroditei, unde zeița, a cărei dorință de răzbunare rămăsese la fel de nepotolită, a înrobit-o, obligând-o să îndeplinească muncile cele mai grele și mai chinuitoare.

Psyche ar fi murit fără îndoială dacă Eros, care continua să o iubească în taină, n-ar fi sprijinit-o din umbră, astfel încât aceasta a reușit în final să biruie gelozia puternicei zeițe a dragostei, devenind nemuritoare și rămânând alături de Eros pentru veșnicie.

Cele mai vechi semnalări ale mitului Psychei apar la Meleagru; relatarea cea mai completă se găsește în schimb la Apuleius (Metamorfoze).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. București, 2005.
2. Bonior A. *Psihologia. Cei mai importanți teoreticieni, teorii clasice și cum te pot ajuta acestea să înțelegi lumea*. București, 2019.
3. Drugaș M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. Oradea, 2009.
4. Ferrari A. *Dicționar de mitologie greacă și romană*. Iași: Polirom, 2003.
5. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
6. Petroman P. *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara, 2003.
7. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
8. Ждан А. *История психологии. От Античности до наших дней*. Москва, 2004.
9. Кухтова Н. *История психологии в схемах и таблицах*. Витебск, 2008.

Tema II

CONCEPȚII DESPRE SUFLET ÎN ANTICHITATE

Obiective:

- să identifice factorii care au favorizat apariția concepțiilor despre suflet în Antichitate;
- să determine „substanța care stă la baza tuturor lucrurilor” în concepția diferitor gânditori presocratici;
- să analizeze comparativ teoriile despre viața psihică umană ale filosofilor antici: Socrate, Aristotel, Platon;
- să determine contribuția idelor psihologice din antichitate la dezvoltarea istorică a psihologiei.

Cuvinte-cheie: suflet, Antichitate, concepții mistice, elemente din natură, gânditori presocratici, filosofi antici, lucrările „De Anima” și „Mitul Peșterii”, medici ai Antichității.

Sumar:

1. Premise și factori ai apariției ideilor despre suflet în Antichitate
2. Interpretarea sufletului la gânditorii antici (presocratici)
3. Idei psihologice în sistemele filosofice ale lui Socrate, Aristotel și Platon
4. Reprezentarea vieții psihice în concepțiile marilor medici ai Antichității

Antichitatea este cea de a doua epocă a istoriei. A început în jurul anului 3000 î. Hr., când a fost inventată scrierea cuneiformă, și a durat până în jurul anului 476, când a căzut Imperiul Roman de Apus. Reprezintă epoca în care s-au dezvoltat cultura, arta, religia și marile civilizații.

Cele mai vechi izvoare de gândire psihologică au fost identificate în cărți apărute cu mii de ani î.e.n. în zonele de civilizație ale Indiei, Greciei, Chinei, Japoniei și Egiptului. Deși ideologia dominantă în statele sclavagiste respective era cea religioasă, axată pe mitul nemuririi și transmigrației sufletului, anume în această perioadă se nasc și se dezvoltă primele cunoștințe raționale și argumentate despre sufletul uman [5].

Premise ale apariției ideilor psihologice în perioada antică

- Rațiunea capătă o autoritate mai mare decât tradiția.
- Căutările genezei lumii sunt completate de încercările de a explica substratul, substanța sa.
 - Are loc demitologizarea lumii înconjurătoare, a naturii, a cosmosului.
 - Se pune întrebarea nu doar de a descrie, ci și de a explica sufletul și funcțiile sale.
- Credința și procesele asociative, instrumente principale ale cunoașterii mitologice, cedează locul argumentelor și dovezilor (sec. VIII-III î.e.n).

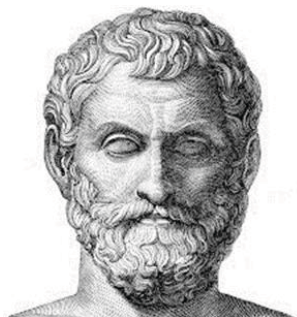
Factori ce au contribuit la apariția ideilor psihologice în Antichitate

- Dezvoltarea socioeconomică și politică a civilizațiilor antice (dezvoltarea agriculturii, comerțului etc. solicitau formarea unui noi trăsături de caracter și structuri ale personalității).
- Prosperarea culturii – poezia, muzica, arhitectura, literatura (Homer, Ovidiu, Horațiu etc.).
- Lipsa interdicțiilor religioase în dezvoltarea liberă a gândirii științifice (Zeii Olimpului nu erau atotputernici și nu speriau oamenii, constituind standarde pentru admirație și urmare. Zeii se aseamănă cu oamenii, diferența majoră dintre aceștia constituind-o doar nemurirea).
- Fundamentarea științelor matematice, medicale, anatomice, biologice oferea un plus de informații în vederea explicării fenomenelor sufletești.

Interpretarea sufletului la gânditorii antici (presocratici)

Încercând să răspundă la întrebarea *Care este substanța fundamentală a Universului?*, filosofi presocratici au oferit mai ales răspunsuri naturaliste, prezentând primele încercări de explicare a funcționării minții și sufletului uman diferite de concepțiile mistice. Răspunsul la această întrebare era însă diferit, în concepțiile diferitor gânditori regăsindu-se: apa, aerul, focul, infinitul (apeironul). Niciunul dintre ei nu a menționat, însă, *pământul*.

Thales din Milet (620-543 î.e.n.)

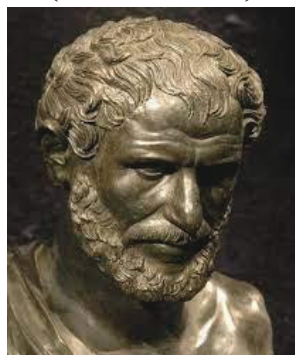

Școala din Milet

- La baza vieții sufletești și a tuturor lucrurilor stătea **apa**, care se găsea peste tot în natură;
- Acțiunea inițială în facerea lumii a fost îndeplinită din ordinul unui atotputernic creator;
- Sângele este considerat un suflet umed, la fel ca și seva plantelor;
- Sufletul omenesc este fără vârstă, nemuritor și provenea din *apeiron*, un principiu fundamental care semnifică o materie originară și nepieritoare, omogenă și nedeterminată, din care au luat naștere toate lucrurile prin ciocnirea a două stări: *caldul* și *recele*.
- Sufletul este supus ordinii timpului: trebuia să-și termine existența la un moment dat și să se scufunde în *apeiron* [3].

„Cel mai frumos este universul, căci este opera divinității; cel mai mare este spațiul, pentru că el le cuprinde pe toate; cel mai iute este gândul, căci el aleargă pretutindeni; cea mai tare este necesitatea, căci ea domnește peste toate; cel mai înțelept este timpul, căci el le descoperă pe toate; cel mai greu este să te cunoști pe tine; iar cel mai ușor este să dai sfaturi altuia”. (*Thales din Milet*)

Heraclit din Efes (540-475 î. Hr.)

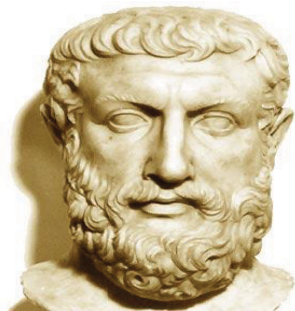
Școala ioniană

- Sufletul este o suflare caldă, ușoară și uscată, **focul** fiind principiul vieții. De ce foc și nu altceva? Pentru că natura sa este una mobilă, focul „nu stă niciodată pe loc” și „este veșnic viu”.
- Schimbarea este singura constantă: *nu putem să intrăm de două ori în același râu, deoarece apele sale sunt mereu altele*.
- La baza tuturor lucrurilor se află lupta contrariilor, viața și dezvoltarea datorându-se echilibrului dintre contrarii (ex., ziua – noaptea, vara – iarna, moartea – viața).

- Focul este în același timp și *logos* (rațiune, logică, limbaj, lege). Ca scânteie divină, acesta menține echilibrul, asigurându-se că niciunul dintre contrarii nu biruie definitiv, pentru că fără lupta contrariilor viața nu ar fi posibilă.
- Sufletul este generat de foc și este în stare să se sporească pe sine.

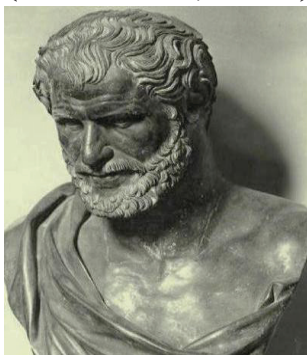
Heraclit a influențat teoria sceptică a sofistilor, care vor nega posibilitatea oricărei cunoașteri pentru că totul este schimbător; i-a influențat și pe stoici, alexandrini și creștini prin teoria rațiunii, *logosul* fiind asemănat cu puterea supremă.

**Parmenide din Elea
(515-470 î. Hr., Italia)**

Școala eleată

**Democrit din Abdera
(460-370 î. Hr., Grecia)**

Școala atomistă

**Pitagora
(582-500 î. Hr., Grecia)**

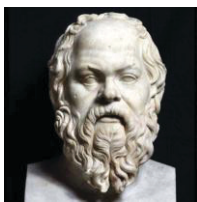
- Marele adversar al lui Heraclit (conform unor surse – și elevul acestuia);
- Toate lucrurile sunt Unul, ființa fiind un tot unitar perfect; așadar, orice referire la schimbare se contrazice pe sine. Prin urmare, schimbarea nu poate fi esența tuturor lucrurilor, ceea ce ni se pare a fi o lume mereu în schimbare este doar o iluzie.
- Sufletul rămâne același pe tot parcursul vieții;
- Raționalitatea primează asupra experienței, sufletul fiind un mediator între mișcarea senzorială și cea conceptuală.
- Din combinația (ciocnirea) atomilor similari au rezultat cele patru elemente, lumile și corpurile.
- Sufletul este format din atomi, ceva mai rotunzi și mai netezi, aflați în continuă mișcare. Acești atomi sunt de foc și se manifestă prin respirație.
- Sufletul comunică cu lumea prin imagini care se desprind din lucruri și pe care noi le percepem.
- Fericirea (eudaimonia) se atinge prin liniștea sufletească (ataraxia) și lipsa de teamă (athambia).
- Atomii *psihici* nu pot funcționa fără cei *somatici*, sufletul și trupul alternează, iar conform cantității lor se poate deduce starea de vitalitate a entităților.
- Sufletul omului este de esență divină și face parte din sufletul universal al lumii, fiind o armonie reglată prin număr, care este esența lucrurilor;
- Sufletul (pneuma) este mișcător în corp și distribuit în întreg universul, în **eter**.
- Sufletul este nemuritor și se reîntrupează în existențe succesive.

Scoala pitagoreică

- Sufletul are capacitatea de a se construi pe sine, sporind prin înțelepciune.
- Fenomenele sufletești sunt generate de mișcarea sufletului fiind: afective, motivaționale și de gândire (specifică doar omului). La acestea se adaugă senzațiile, considerate „picături sufletești”.

Idei psihologice în sistemele filosofice ale lui Socrate, Aristotel și Platon

Socrate (469-399 î. Hr.)

Începând cu Socrate, filosofia se centrează pe OM, considerându-l autonom față de lumea înconjurătoare, ajutându-l să se descopere pe sine. Viziunea sa este o concepție autonomistă, axată pe ontologia umană.

Biografia lui Socrate (studiu independent):

- Părinții: tatăl – sculptor; mama – moașă.
- Viața de familie: soția Xantippa și 3 copii.
- Educația primită (inclusiv cea militară).
- Relația cu discipolii: „Cunoaște-te pe tine însuși!”
- Sfârșitul: „Suntem datori să-i sacrificăm lui Asclepios un cocoș”.

Idei psihologice:

- Socrate a fost creatorul dialogului oral: „În spatele celor scrise se puteau ascunde oameni lipsiți de înțelepciune și fără caracter”.

- Dialogul socratic stă sub însemnele dictonului ***Cunoaște-te pe tine însuși.***

- Socrate consideră că omul este parte a naturii, dar este o ființă gânditoare care se raportează la sine, la o lume „interioară” alcătuită din gândire, din decizie și din intenționalitate.

- Fericirea îl pune pe om în mișcare, pentru ca, prin inteligența lui, să descopere rostul lucrurilor, să dea acestora claritate și stabilitate, care lipsesc, de regulă, din influențele ce îi parvin de la simțuri.

- Cunoașterea poate fi explicată prin inteligență, care îndreaptă acțiunile spre concept și este superioară cunoașterii senzoriale.

Citate celebre ale lui Socrate:

❖ În fiecare om sălășluiește un soare, totul e să-l lăsăm să ardă.

❖ Cine vrea să miște lumea, trebuie mai întâi să se miște el însuși.

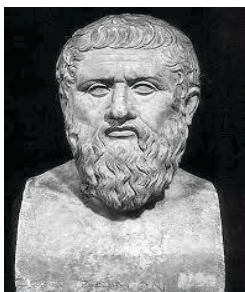
❖ Mă rog Ție, Doamne, să pot fi frumos pe dinăuntru.

❖ Singurul lucru pe care îl știu este că nu știu nimic.

❖ Lupta dintre viclenie și înțelepciune nu va pieri niciodată în această lume. Dar oricât ar dura această oscilație a cântarului, până la urmă talerul vicleniei se arată mai ușor. Înțelepciunea nu e o bucată de marmură încremenită. Înțelepciunea e un foc viu ce trebuie veșnic întreținut și alimentat.

❖ Când un măgar îți dă un picior, n-are rost să i-l dai înapoi.

❖ Da, răul mizeriei și răul aurului îl strică și-l înrăiește pe om deopotrivă. De vreme ce cred în schimbarea omului, cum aș putea să nu cred în schimbarea întregii colectivități? Nu știu din care parte trebuie stăruit pentru reușită, dar știu că totul se va produce din nou numai prin intermediul omului. Eu am fost multă vreme singur împotriva hidrei răului, acum voi sunteți o mulțime... Primiți de la mine, voi tineri, cunoașterea mea, dobândită la sfârșitul vieții mele. Și porniți de la ultima mea cunoaștere spre o cunoaștere nouă. Așa cum s-a schimbat lumea înaintea noastră, așa se va schimba și după noi. Dar pentru asta nu-i îndeajuns o singură pereche de mâini și un singur creier. Iar voi fiți acei ce vor croi lumii drumul schimbării în bine. De vreme ce cred în schimbarea omului, cum aș putea să nu cred în schimbarea colectivității... Chinuiți-vă cu moștenirea pe care v-o las și nu-l părăsiți pe om... Credeți în el așa cum cred și eu. (Citat preluat de pe citatedpedia.ro)

Platon (427 – 347 î. Hr.)

Este considerat unul dintre cei mai mari gânditori ai Antichității, fiind discipolul lui Socrate. A întemeiat la Atena, în jurul anului 387 î. Hr., școala filosofică numită *Academia*. A scris numeroase dialoguri filosofice: *Banchetul*, *Phaidon*, *Parmenide*, *Sofistul*, *Timaios* etc.

Explicarea vieții sufletești la Platon:

- Sufletul este o entitate simplă, care își este propriul început, care nu pierde și se caracterizează prin *autodeterminare*.

- Deși face parte din lumea ideilor, sufletul coboară în lume și se alătură unor corpuri, formând un întreg; sufletul fiind hotărâtor în ceea ce este fiecare om în parte.

- Odată cu nașterea, sufletul pierde amintirea clară a Ideilor. Îi rămâne însă un fel de nostalgie, care îl face să se refere la ele, să le caute.

- Doar pe calea rațiunii se ajunge la Idee, locul unde se află esența eternă a lucrurilor, care nu poate fi văzută cu aparatele receptoare.

- Procesul gândirii are, prin el însuși, o acțiune modelatoare asupra sufletului.

- Doar mișcările mentale se pot îndrepta obiectiv spre adevăr, spre Idee. Când mișcările mentale ajung să fie încărcate senzorial, ele sunt încă confuze.

- Platon deosebește *rațiunea*, cu care se cucerește Ideea, de alte trăsături sufletești individuale importante, cum sunt curajul, dorința, care ocupă un loc precis în corp, în cap, piept, abdomen, dar cu care omul se păstrează în lumea simțurilor.

Citate celebre ale lui Platon

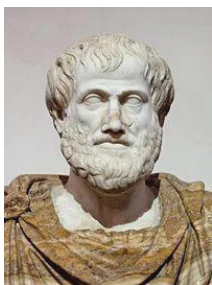
- ❖ Sufletul omului este nemuritor și etern.
- ❖ A gândi înseamnă să vorbești cu însuși sufletul.
- ❖ Nemurirea sufletului nu o poate câștiga înțeleptul decât prin totala sa dăruire în slujba Ideii.
- ❖ Nu trebuie să se respecte omul mai mult decât adevărul.
- ❖ Există plăceri false și adevărate. False sunt cele care apar odată cu senzația și cu părerea neadecvată și se găsesc împletite cu suferința. Adevărate

sunt cele proprii numai sufletului însuși prin el însuși, însoțind intelectul și înțelepciunea, fiind pure și neamestecate cu suferința, fără ca vreodată să fie urmate de vreun fel de căință.

❖ Omenirea nu va scăpa niciodată de necazuri până când iubitorii înțelepciunii nu vor ajunge la frâiele puterii politice, sau până când deținătorii puterii nu vor deveni iubitori ai înțelepciunii.

❖ Dacă omul nu a primit decât o educație defectuoasă sau rea, el devine cel mai îngrozitor animal pe care l-a produs pământul. De aceea, legiutorul trebuie să facă din educația copiilor prima și cea mai serioasă din preocupările sale.

Aristotel (383-322 î. Hr.)

Originar din Stagira, este considerat cel mai mare spirit enciclopedic al Antichității. Discipol al lui Platon, Stagiritul a întemeiat în 335 î. Hr. propria școală filosofică, numită *Lyceum*.

Aristotel a creat o teorie despre minte și suflet în cartea sa „De Anima”, considerată drept primul tratat de psihologie din istorie. Lucrarea a constituit, până în perioada medievală, punctul de plecare pentru predarea ideilor psihologice în universități.

Concepții psihologice

- Sufletul este o caracteristică esențială a tuturor viețuitoarelor. Astfel, există un suflet vegetal, un suflet animal și un suflet rațional, uman.

- Sufletul este indisolubil legat de corp, fiind „forma acestuia”, actualizarea potențelor sale.

- Funcțiile psihice sunt funcții ale complexului corp-suflet.

- Sufletul uman se naște ca o „tabula rasa” pe care se imprimă experiența câștigată. Acest intelect este deci pasiv, dar există și un intelect activ, care este nemuritor – partea pe care o avem comună cu zeii.

- În timp ce Platon descrie opoziția dintre corp și suflet (*corpul fiind temnița sufletului*), Aristotel le subliniază unitatea.

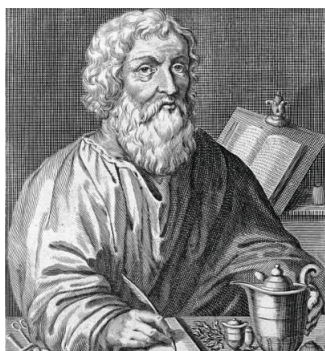
- În ceea ce privește imortalitatea sufletului, susținută de mentorul său, Platon, Aristotel consideră că doar o parte a acestuia este nemuritoare, și anume – intelectul activ.

- Conform concepției lui Aristotel, memoria este rezultatul a trei procese de asociere: - pe baza similarității; - pe baza contrastului; - pe baza contingenței spațiale sau temporale (obiecte/fenomene care apar în același spațiu sau în același timp). Puterea asociației depinde de frecvența cu care aceasta se repetă și de ușurința cu care se formează.

Reprezentarea vieții psihice în concepțiile marilor medici ai Antichității

În jurul anilor 500 î. Hr., **Alcmeon** a început să disece corpurile animalelor pentru a le studia scheletul, mușchii și creierul. El susținea că organele de simț trimit senzațiile la creier, unde, prin intermediul gândirii, sunt interpretate pentru a da naștere ideilor. Problema care l-a intrigat a fost modul în care senzațiile ajung la creier, deși descoperise nervul optic, studiul impulsurilor nervoase erau în afara discuției. Considerând aerul drept componenta vitală a minții, a hotărât că senzațiile trebuie să circule prin tuburi de aer de la organele de simț la creier, deși nu a reușit să găsească astfel de tuburi în corpul uman.

Hipocrate (460-377 î. Hr.)

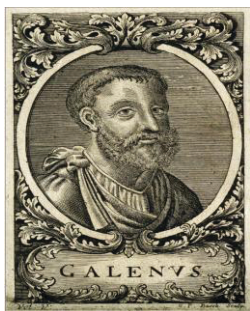

Istoria psihologiei îl reține deoarece a încercat să explice fenomenele psihice și tipurile umane făcând apel la elementele mediului și la umorism (secreții interne). În privința mediului, Hipocrate susține că anotimpurile, temperatura, apele și dispunerea localităților sunt cauze ale unor maladii fie somatice, fie psihice. Astfel, localitățile expuse la Nord, cu aer uscat și rece, favorizează o viață lungă, pubertate târzie, rezistență la boli, vigoare, dar și predispoziție spre pneumonii.

Țările muntoase, cu păduri și umiditate crescută, determină un temperament diferit de cel al ținuturilor uscate. Climatul uniform ar genera indolența. Ideile sale au stat mai târziu la baza *geo medicinei* și *geo psihologiei*. Privitor la umorism, Hipocrate împrumută de la Empedocle teoria privind elementele fundamentale din care este construită natura (apă, aer, foc, pământ), aplicând-o la nivelul corpului. Sănătatea este rezultatul echilibrului dintre cele

patru fluide sau umori ale corpului (sângele, corespunzând aerului; limfa, corespunzând apei; bila neagră, corespunzând pământului; bila galbenă, corespunzând focului), care, dacă sunt în echilibru, asigură sănătatea individului, iar dacă nu – duc la boală. De exemplu, proasta funcționare a creierului este determinată nu de flegmă, ci de bilă; cei care secretă prea multă flegmă sunt tăcuți și liniștiți, dar ceilalți sunt gălăgioși și agitați. Această teorie a lui Hipocrate a contribuit la fundamentarea temperamentelor umane. Preocupat de bolile mintale, Hipocrate le-a dat denumiri, unele păstrându-se până astăzi, chiar dacă din punctul de vedere al conținutului au cunoscut modificări. Despre epilepsie, privită în Antichitate ca intervenție sau pedeapsă divină directă, Hipocrate spunea că este cauzată de lipsa de armonie a creierului și a prezis că examinarea creierului epilepticilor va duce la identificarea cauzelor bolii [2].

Galenus (Galen) – (129 – ~200 d. Hr.)

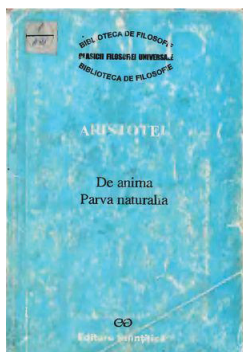

În secolul al II-lea d. Hr., Galenus, cunoscător al doctrinelor lui Platon și Aristotel, a făcut cunoscut urmașilor sistemul lui Hipocrate și ideea importanței critice a observației. Accesul la textele vechi îi era facilitat ca medic la curtea împăratului roman Marcus Aurelius Antonius. El preia teoria celor patru umori a lui Hipocrate, afirmând că o persoană flegmatică suferă de excesul flegmei, una colerică – de excesul bilei galbene, una melancolică – de excesul bilei negre, iar una sangvinică – de excesul sângelui. Galenus adaugă cele patru elemente fundamentale ale naturii, temperamentele apărând asociate următoarelor umori și elemente ale naturii:

- temperamentul sangvinic – sângele și aerul;
- temperamentul coleric – bila galbenă și focul;
- temperamentul melancolic – bila neagră și pământul;
- temperamentul flegmatic – limfa și apa.

Ulterior, Galenus a adăugat fiecărui tip de temperament un anotimp: sangvinicului – primăvara, colericului – vara, melancolicului – toamna, flegmaticului – iarna. Spre deosebire de predecesorii săi, abandonează cardiocentrismul, susținând că senzațiile, limbajul și voința au sediul în creier, admitând totuși că pasiunile ar putea fi localizate la nivelul inimii [7].

LECTURI RECOMANDATE

Aristotel, De Anima (*fragment*)***Importanța, folosul și obiectul studiului despre suflet. Metoda și greutățile ei***

...Dacă prețuim știința printre îndeletnicirile frumoase și respectate, pe una mai mult decât pe alta, fie pentru exactitatea ei, fie pentru că este printre preocupările mai alese și mai admirate, atunci din ambele considerații, pe drept cuvânt, se cade să situam cercetarea despre suflet printre cele mai de seamă. Cunoașterea lui pare de altfel să contribuie în mare măsură la aprofundarea adevărului în întregul său, dar mai ales la cunoașterea naturii, căci sufletul este, oarecum, principiul viețuitoarelor.

Să întreprindem cercetarea ca să intuim și să-i cunoaștem natura și firea lui, apoi cele ce se întrunesc în el. Dintre acestea unele se arată a fi afecte proprii sufletului, iar altele prin el aparțin și viețuitoarelor; în genere este, în toate privințele, una dintre cele mai grele străduințe, ca să ne formăm o încredințare despre el...

...Dar mai întâi este necesar să precizăm în care gen și ce este sufletul, adică dacă este ceva individual și ce substanță, dacă e o calitate sau o cantitate sau care alta dintre categoriile deosebite, și apoi dacă face parte din cele care ființează prin potență sau de nu cumva este o entelehie, căci deosebirea nu este mică <între acestea >.

Pe de altă parte, trebuie să observăm dacă sufletul este divizibil sau nedivizibil și dacă orice suflet este de aceeași specie sau nu. Iar dacă nu este de aceeași specie, să vedem dacă sufletele se deosebesc prin specie sau prin gen. Caci, deocamdată, cei care vorbesc și cercetează despre suflet se pare că au în vedere numai sufletul omenesc. Trebuie să fim atenți ca să nu pierdem din vedere dacă noțiunea despre el este unitară, ca cea despre viețuitor, sau e alta pentru fiecare suflet, ca de pildă – cel al calului, câinelui, omului, zeului. Apoi, de nu cumva trebuie să cercetăm mai întâi sufletul ca un întreg sau părțile lui alcătuitoare.

Notă: Aristotel folosește entelehia ca un corespondent pentru energie. Starea de funcționare (energia) „tinde” spre starea de împlinire (entelehia).

Entelehia apare ca o inteligență supremă, ca un spirit universal, ca o gândire care imprimă universului un scop final.

Platon, Mitul peșterii (fragment)

Glaucon: Ciudată imagine și ciudați sunt oamenii legați!

Socrate: Sunt asemănători nouă. Căci crezi că astfel de oameni au văzut, atât din ei înșiși, cât și din ceilalți, altceva decât umbrele care cad, aruncate de foc, pe zidul dinaintea lor?

Glaucon: Cum ar putea vedea altceva dacă întreaga viață sunt siliți să-și țină capetele nemișcate?

Socrate: Iar dacă ei ar fi în stare să stea de vorbă unii cu alții, nu crezi că ar socoti că, numind aceste umbre pe care le văd, ei numesc realitatea?

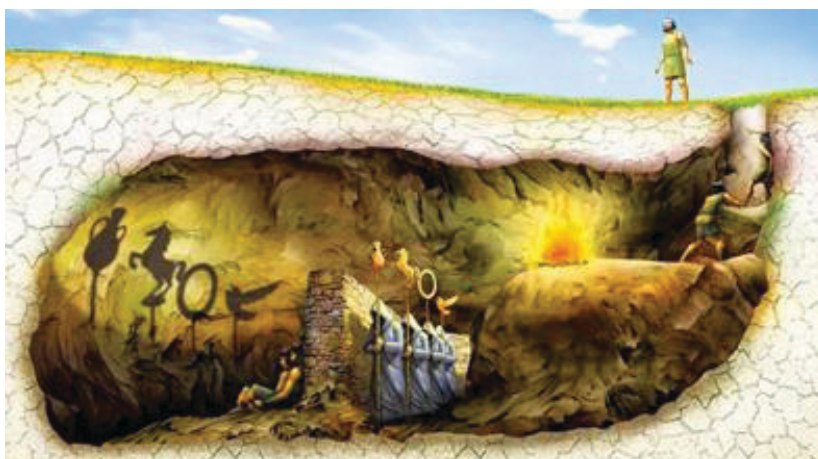
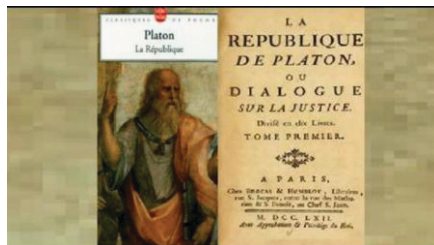
Glaucon: Necesar.

Socrate: Și ce-ar face dacă zidul de dinainte al închisorii ar avea ecou? Când vreunul dintre cei ce trec ar emite vreun sunet, crezi că ei ar socoti emisiunea sunetului fiind altceva în afara umbrei ce le trece pe dinainte?

Glaucon: Pe Zeus, nu cred!

Socrate: În general deci, asemenea oameni nu ar putea lua drept adevăr decât umbrele lucrurilor.

Glaucon: E cu totul obligatoriu.

A Cuneiform "Alphabet"			
A	𐎶	N	𐎠
B	𐎵	O	𐎡
C	𐎶	P	𐎶
D	𐎶	Q	𐎶
E	𐎶	R	𐎶
F	𐎶	S	𐎶
G	𐎶	T	𐎶
H	𐎶	U	𐎶
I	𐎶	V	𐎶
J	𐎶	W	𐎶
K	𐎶	X	𐎶
L	𐎶	Y	𐎶
M	𐎶	Z	𐎶

Scrierea cuneiformă

Sumerienilor li se atribuie cea mai veche scriere din lume. La începuturi desenau imagini pe tăblițe mici de argilă. Cu timpul scrierea s-a transformat în simboluri în formă de ace sau de cuie, de unde și denumirea acestui sistem. Colecțiile de tăblițe descoperite la sfârșitul secolului XIX formează cea mai veche bibliotecă din lume. Unele dintre ele, vechi de aproximativ 4.000 de ani, alcătuiesc cel mai vechi manual de medicină cunoscut.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

1. Determinați importanța apariției primelor forme de scriere pentru cunoașterea istoriei psihologiei. Încercați să vă scrieți propriul nume cu ajutorul simbolurilor cuneiforme.

2. Selectați afirmațiile adevărate și cele false:

Marii gânditori ai Antichității considerau că:

- Sufletul este parte a naturii și poate fi explicat în relație cu legile naturii.
- Sufletul era dotat cu proprietatea automișcării.
- Sufletul era ridicat la înălțimea vieții de apoi, care va continua în dependență de păcatele pământești.

Aristotel explica memoria drept rezultat al următoarelor procese de asociere:

- pe baza similarității;
- pe baza contrastului;
- pe baza afectivității;
- pe baza contingenței spațiale și temporale.

2. Analizați comparativ teoriile despre viața psihică umană ale filosofilor antici: Socrate, Aristotel, Platon.

3. Estimați contribuția idelor psihologice din Antichitate la dezvoltarea istorică a psihologiei.

STUDIU INDIVIDUAL NR. 1

Lucrarea *De anima*, de Aristotel

1. Argumentați necesitatea analizei în cadrul cursului *Istoria Psihologiei* a lucrării „De anima” scrisă de către Aristotel.

2. Explicați considerentele datorită cărora lucrarea respectivă a constituit, până în perioada medievală, punctul de plecare pentru predarea ideilor psihologice în universități.

3. Identificați informația menționată în lucrarea „De anima” cu privire la funcționarea minții umane.

4. Explicați diferența dintre intelectul pasiv și cel activ în opera lui Aristotel.

5. Explicați principiile de bază ale funcționării memoriei, conform concepției lui Aristotel.

6. Prezentați, sub formă de rezumat, partea din lucrare pe care ați citit-o.

STUDIU INDIVIDUAL NR. 2

Lucrarea *Mitul peșterii*, de Platon

1. Analizați conținutul lucrării „Mitul Peșterii” prin prisma *Concepției despre Idee*, elaborată de Platon.

2. Determinați rolul rațiunii și al contemplării în cunoașterea adevărului (pe baza lucrării respective).

3. Explicați afirmația lui Socrate: „Există două feluri de slăbire a vederii, provenind de la două feluri de pricini: o dată a celor ce vin de la lumină la întuneric, apoi a celor ce vin de la întuneric la lumină. (Abordați sensul figurativ al vederii.)

4. Explicați următorul răspuns oferit de Glaucom: „Sunt de aceeași părere, în felul în care pot”.

5. Identificați contribuția lucrării „Mitul Peșterii” în reprezentarea vieții psihice umane (în Antichitate).

6. Cum considerați, citatul lui Platon „Pe care cale a apucat cineva în urma educației sale, pe aceeași înaintează și mai târziu” se reflectă în lucrarea *Mitul peșterii*?

7. Transpuse în zilele noastre, cum considerați, ce anume ar constitui umbrele care blochează cunoașterea rațională?

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aristotel. *Despre suflet*. București: Editura Științifică, 1969.
2. Drugaș M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. Oradea, 2009.
3. Mânzat, I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
4. Mihai I-M. *Istoria psihologiei. Altar al cunoașterii psihologice*. București, 2008.
5. Nicola Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
6. Onfray M. *O contraistorie a filosofiei. Înțelepciunea antică*. Iași, 2008.
7. Petroman P. *Istoria psihologiei universale și românești*. Timișoara, 1999.
8. Platon. *Mitul peșterii. Extras din „Republica”*. București, 1986.
9. Ждан А. *История психологии*. Москва: Педагогическое общество России, 2003.

Tema III

REPREZENTAREA VIETII PSIHICE ÎN EVUL MEDIU ȘI ÎN EPOCA RENAȘTERII

Obiective:

- să cunoască ideologia scolasticii și concepțiile despre om ale reprezentanților medievali;
- să identifice ideile psihologice ale marilor gânditori ai Renașterii: J.Huarte, M. de Montagne;
- să analizeze comparativ rolul și locul Omului în Scolastică și Umanism;
- să înțeleagă importanța reprezentanților civilizației medievale arabe în consolidarea cunoașterii umane;
- să determine conexiunea dintre credință și rațiune în Evul Mediu și în Epoca Renașterii.

Cuvinte-cheie: *scolastică, convingeri evlavice, filosofia religiei, raport suflet-corp, umanism, voință, diferențe interindividuale.*

Sumar:

1. Ideologia scolasticii
2. Sfântul Augustin – fondator al filosofiei religiei
3. Idei psihologice în civilizația medievală arabă
4. Toma d'Aquino – *prințul filosofiei scolastice*
5. Renașterea și umanismul
6. Concepții psihologice ale marilor gânditori ai Renașterii

Cei mai mulți istorici consideră că Evul Mediu este perioada cuprinsă între căderea Imperiului Roman de Apus (476) și cucerirea Constantinopolului (1453) sau descoperirea Americii (1492). Caracteristic pentru această epocă este constituirea Scolasticii și încercarea de a pune în evidență *acordul dintre Rațiune și Credință*.

Ideologia scolasticii

Scolastica desemnează acea tendință din filosofie și teologie care, începând din Evului Mediu, a încercat să explice și să facă înțelese fenomenele supranaturale ale revelației creștine cu ajutorul rațiunii umane. Acest curent care, de la mijlocul secolului al XI-lea până în secolul al XV-lea,

a fost un element dominant în instituțiile de învățământ religios și în universitățile Europei, avea ca scop principal alcătuirea unui sistem logic, în care să se reunească filosofia greacă și romană cu învățătura creștină. Interesul principal al scolasticii nu consta în descoperirea și cercetarea unor fenomene noi, ci doar în explicarea cunoștințelor deja dobândite în Antichitate în lumina dogmelor creștine. Întrucât în reprezentarea scolasticii Dumnezeu este izvorul adevărului și al oricărei forme de cunoaștere, el nu se poate exprima în moduri diferite și contradictorii. Orice contradicție între rațiune și revelația divină rezultă fie dintr-o folosire falsă a rațiunii, fie dintr-o interpretare greșită a învățăturii creștine. În cazul imposibilității unei trăsături comune, se dă totdeauna prioritate credinței, opinia teologilor fiind determinantă față de cea a filosofilor.

Sfântul Augustin – fondator al filosofiei religiei

Sfântul Augustin sau *Aurelius Augustinus* (354-430 d. Hr.)

Biografia (studiu independent):

- Nașterea (Africa)
- Părinții
- Tinerețea
- Studiile filosofice
- Convertirea la Creștinism
- Episcop al Hipponiei
- Cele mai cunoscute lucrări ale sale

Gândirea Sfântului Augustin pendulează între filosofia antică și creștinism, între filosofie și religie, între filosofie și teologie [5].

Idei psihologice:

- Sufletul omenesc este de esență spirituală și nemuritor, deși legat de corp.
- Sufletul poate contempla în el ideile eterne care vin de la Dumnezeu.

Aceasta este înțelepciunea.

- Nemurirea sufletului este asigurată de participarea la adevărurile și valorile eterne.

- Între rațiune și credință nu este nici contradicție, nici ruptură. Cunoașterea este însă subordonată credinței.

- În sufletul omului poate fi descoperită imaginea Sfintei Treimi, ea fiind reprezentată prin trei facultăți psihice principale: memoria, intelectul și voința.

- Memoria deține o putere miraculoasă, prin care spiritul se posedă și se înțelege pe sine.

- Voința constituie temeiul personalității. Sfântul Augustin dezvoltă o adevărată doctrină care are în centru libera voință sau responsabilitatea personală pentru păcat: Pentru ca ființele umane să fie bune, ele trebuie să fie capabile să facă binele în locul „ne-binelui”. Propria lor voință îi poate face să eșueze și astfel apare Răul în lume. Eșecul voinței poate fi cauzat de păcatul originar, care oferă dorinței sexuale o putere atât de mare asupra oamenilor, încât aceștia nu mai au voința de a face binele. Plăcerea sexuală paralizează puterea gândirii raționale și sfidează voința.

- Sufletul poate fi cunoscut prin intelect. Intelectul este alcătuit din adevăr și adevărul este nemuritor. Omul trăiește pentru a ști, întrucât știința îi aduce lui fericirea: *Dacă ceea ce cunoaște el va dura în eternitate, înseamnă că și el va dura în eternitate.*

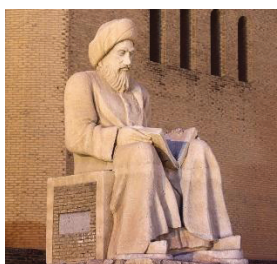
În lucrarea **Confesiuni** [7], Sfântul Augustin analizează relația psihologică dintre *a fi*, *a cunoaște*, *a voi*: ...Aș vrea ca oamenii să cugete adânc la următoarele trei chestiuni în ele însele, chiar dacă toate trei sunt foarte diferite de acea Treime; eu însă le spun lor unde anume să-și exerseze puterea de judecată, să verifice și să-și dea seama cât de departe sunt ei de Ea. Ei bine, acestea trei sunt: *a fi*, *a cunoaște* și *a voi*. Căci eu exist, știu și voiesc. Eu sunt cel care știe și vrea; și știu că exist și voiesc; și vreau să exist și să știu. Așadar, în aceste trei stări ale ființei să încerce să vadă cel care este în stare cât este de inseparabilă viața, deși există și într-un mod separat *o singură viață, o singură minte și o singură ființă*; astfel spus, cât de inseparabilă este fiecare distincție, în ciuda faptului că distincția există. Cu tot curajul să stea fiecare în fața lui însuși, să-și încordeze atenția asupra sa, să vadă...

Dar dacă el va fi aflat ceva asemănător în aceste trei stări, și-mi va fi spus ce anume, să nu creadă totuși că are vreun acces la Taina aceea care se află deasupra tuturor acestora și care există într-un mod neschimbător, care *este* fără să se schimbe, care *știe* fără să se schimbe și care *vrea* fără să se schimbe...

Idei psihologice în civilizația medievală arabă

Abu Ali al-Hasan Ibn al-Haytham (lat. *Alhazen*) – (965-1039) – savant arab. Printre domeniile în care a adus contribuții, putem enumera: filosofia, teologia, matematica, fizica, astronomia, optica, anatomia, oftalmologia și multe altele (știința în general). Studiind structura ochiului, a explicat logic, medical, matematic structura ochiului și senzațiile vizuale. Astfel, o părțică mică a activității psihice umane (senzația vizuală) a fost explicată pe cale științifică.

Abū 'Alī al-Husayn ibn 'Abd Allāh ibn Sīnā al-Balkhī (lat. *Avicenna*)

(980, Uzbekistan -1037, Iran). Era denumit de arabi „al treilea Aristotel”. A fost filosof, scriitor și medic, fiind interesat de mai multe domenii, printre care astronomia, alchimia, chimia etc.

Idei psihologice:

- Avicenna a identificat 4 tipuri principale de caracter uman: fierbinte, rece, uscat și umed. Aceste tipuri în psihologia modernă corespund temperamentelor.

- Studiul emoțiilor joacă, de asemenea, un rol important în scrierile lui Ibn Sina. El le-a privit ca mecanisme care animă sufletul, influențând corpul uman. Emoțiile, în opinia sa, sunt capabile să influențeze un individ, provocând anumite schimbări.

- Avicenna a fost cel care a descris pentru prima dată metoda psihodiagnosticului, caracterizată printr-o creștere a ritmului cardiac atunci când este expusă unor factori externi. De asemenea, a realizat primele experimente în psihologia emoțiilor. Spre exemplu, *experimentul cu doi berbeci*. *Esența experimentului a fost să hrănească doi berbeci asemănători cu același aliment. Dar unul dintre ei a mâncat în condiții normale, iar lângă celălalt era plasată o cușcă cu un lup. În urma experimentului, al doilea berbec a pierdut în greutate și a murit. Cauza a fost infarctul miocardic.* Astfel, Avicenna a demonstrat modul în care dimensiunea psihică (stresul) o influențează puternic pe cea corporală.

- Cercetează aspecte ale manifestării bolii la diferite vârste, evidențiind diferențele dintre ele și etapele dezvoltării ontogenetice, fundamentând astfel psihologia vârstelor.

Toma d'Aquino (1225-1274) – *prințul filosofiei scolastice*

Numit și „Doctor Angelicus”, a fost cel mai de seamă reprezentant al scolasticii catolice.

A căutat să unească filosofia aristotelică cu religia, impunând doctrina cea mai complexă și coerentă cu o mare influență în Evul Mediu (în lumea catolică – până azi). Este creatorul primului sistem filosofic original de amploare apărut în lumea Occidentului creștin.

Toma D'Aquino a fost *filosoful prin excelență al bisericii creștine*, scrierile sale însumând peste 1000 de pagini.

Idei psihologice:

- Sufletul este o „formă spirituală” de grad inferior, fiind *energia care dă viață*.

- Facultățile sufletului omenesc sunt: vegetativă (de creștere); senzitivă (simțire); apetitivă (virtute); locomotoare (mișcare); intelectuală (rațiune).

- Cele două puteri principale ale sufletului omenesc sunt intelectul și voința.

- Toate cunoștințele sunt dobândite prin intermediul simțurilor, dar informațiile obținute pot fi înțelese numai prin acțiunea intelectului, care ridică în același timp gândirea spre înțelegerea unor realități imateriale, cum ar fi sufletul uman, îngerii sau Dumnezeu.

- Toma d'Aquino face în acest sens distincție între *intelectul pasiv*, care primește din afară imagini și impresii, având puterea de a le păstra și folosi și *intelectul activ*, înzestrat cu capacitatea de abstractizare și generalizare [5].

- Ordinea progresivă a formelor – dezvoltarea – depinde de Divinitate (spre deosebire de concepția lui Aristotel, conform căreia organizarea este intrinsecă naturii).

- Factorul de conștiință face posibil ca senzația să se producă fără prezența nemijlocită a obiectului de reflectat. În acest fel, obiectul reflectat senzorial (sau mental) devenea ceva real și adevărat datorită intervenției unui factor divin.

- Credința primează, ea revelează adevărul. Rațiunea poate înțelege și explica multe adevăruri, dar își are propriile limite.

Renașterea și umanismul

Renașterea este mișcarea social-culturală europeană care a marcat începutul crizei feudalismului. Omenirea încearcă să iasă de sub tutela gândirii teologice. Această perioadă începe la mijlocul secolului al XIV-lea și durează până în secolele XVI – XVII. Se caracterizează prin „desprinderea” de scolastica medievală și reînvierea umanismului antic. Filosofia acestei epoci se centrează pe OM și caută cu încredere fundamentele valorilor umane prin schimbarea raportului față de Dumnezeu.

Umanismul reprezintă ideologia Renașterii și considera omul cu năzuințele sale pământești ca fiind valoarea primordială, în opoziție cu concepția ascetică și clericală din timpul feudalității, când omul era îngenunchiat în fața divinității și suveranului. Prin Umanism se afirmă dreptul omului la fericire aici, pe pământ, și credința în puterile nelimitate ale rațiunii omenești.

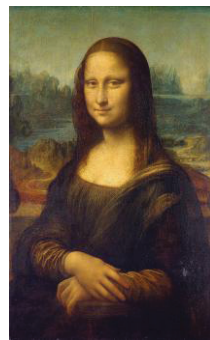
Are loc retrezirea interesului față de cunoașterea fenomenelor naturale, a voinței și dorinței de a acționa transformator în lumea concretă a lucrurilor, un interes îndreptat spre exploatarea resurselor naturale, spre cucerirea de noi teritorii geografice.

Renaște interesul pentru tradiția filosofică a Antichității, pentru idealismul lui Platon, pentru determinismul lui Epicur, pentru cosmogonie. Apar unele creații deosebite, ca *Cetatea Soarelui*, o operă filosofică de excepție, scrisă de Thomasso Campanella, care și-a propus să reprezinte imaginar o altă societate decât cea a Raiului din Cărțile Sfinte.

Prin Renaștere omul își descoperea propria individualitate, manifesta interes pentru cercetarea științifică, cunoașterea obiectivă a naturii, a societății și a propriei ființe. Crește interesul pentru detaliile vieții sufletești, ingenios reprezentată în arta plastică, în literatură. Corpul uman este redescoperit, fiind descris în cele mai mici detalii; picturile renașterine fiind grăitoare în acest sens.

Școala din Atena, 1509, Rafael

Gioconda sau Mona Lisa
(1503-1506), Leonardo da Vinci

Principalele direcții ale cunoașterii renaștentiste care au dus la descoperirea lumii și a omului au fost:

- Redescoperirea Antichității, ca un nou mod de înțelegere și receptare a culturii clasice, greco-romane;
- Efortul de cucerire și cunoaștere științifică a planetei și a cerului, ceea ce a dus la lărgirea considerabilă a câmpului acțiunii umane;
- Redescoperirea naturii printr-un efort de umanizare dintr-o perspectivă laică, deopotrivă științifică și estetică, depășind atât concepțiile mitice despre natură ale Antichității, cât și pe cele sacralizante ale Evului Mediu;
- Descoperirea omului ca subiect al libertății, ca autonomie spirituală, ca individualitate creatoare; afirmarea pozitivă a unui nou ideal de umanitate;
- Dinamizarea cunoașterii, sporirea optimismului și a încrederii în natura umană, terestră.

Concepții psihologice ale marilor gânditori ai Renașterii

Juan Huarte (1529-1588)

Este unul dintre pionierii importanți în studiul aptitudinilor, al temperamentului și al diferențelor interindividuale. Cartea sa *Examinarea capacității oamenilor de a lua rapid cele mai bune decizii* este o lucrare de referință pentru psihologia diferențială.

Huarte pretindea că, indubitabil, se vor găsi copii capabili de un tip de cunoaștere sau activitate dar incapabili de alte tipuri. Dat fiind asemenea abilități diferite, copiii trebuie studiați încă de timpuriu pentru a se descoperi natura abilităților lor și pentru a determina ce studii ar corespunde cel mai bine capacităților lor înnascute.

Huarte a evidențiat învățarea în relație cu particularitățile de vârstă. Astfel, limbajul (ce ține de memorie) poate fi învățat devreme, întrucât copiii mici au o memorie excelentă. Logica, care cere dezvoltarea înțelegerii, ar trebui să fie învățată mai târziu.

Huarte și-a fondat teoria asupra diferențelor interindividuale pe operarea cu temperamentele bazate pe umori. Căldura, frigul, umezeala și uscăciunea se credeau a fi responsabile pentru toate diferențele interindividuale. Aceste temperamentele erau de asemenea folosite pentru a explica diferențele de vârstă, diferențele intelectuale și chiar cele rasiale.

Exemplu: *Huarte explica memoria ca fiind dependentă de umezeală, iar înțelegerea depinzând de uscăciune. El credea că la un om în vârstă creierul este uscat și plin de înțelepciune, dar un asemenea creier este slab în ceea ce privește memoria. În opoziție, copiii, ale căror creiere sunt foarte umede, au o memorie excelentă, dar o capacitate de a înțelege foarte scăzută. Huarte a afirmat de asemenea că, pentru noi toți, memoria este mai bună dimineața, întrucât creierul se umezește în timpul somnului. De-a lungul zilei, creierul se usucă și se întărește și acest proces are ca rezultat scăderea capacităților de memorare.*

A pus accentul pe „determinanții somatici ai comportamentului”, care își au originea în starea creierului.

În manuscrisele sale întâlnim frecvent numeroasele citate din Galenus, Aristotel, Platon și Hipocrate [1].

Michel de Montaigne (1533-1592)

Montaigne a subliniat efectele trăirilor afective și ale motivației asupra convingerilor: *Plătește-i avocatului puțin mai mult – a spus Montaigne cu convingere – și acel avocat va fi mai interesat de cazul tău, devenind mai credibil. Predicatorii care se implică afectiv în ceea ce predică devin mai siguri de doctrinele lor, fiind mai convingători.*

Și-a exprimat dezacordul față de tortura copilului atât în familie, cât și la școală, declarând că copilul trebuie să învețe din plăcere, iar acasă să nu fie pedepsit.

De Mause, după ce a observat viețile a 70 de copii care au trăit înainte de secolul al XVII-lea, a afirmat că „toți erau bătuți cu excepția unuia: fiica lui Montaigne”.

Montaigne nu era de acord cu cei care considerau credința drept piatra de temelie a rațiunii, declarând că religia noastră e făcută pentru a stârpi viciile, dar le acoperă, le protejează, le incită.

Considera ca calitățile morale sunt rezultatul real al adevărului.

A studiat relația dintre plăcere și durere, declarând că suntem astfel făcuți încât nu putem îndura plăcerea intensă sau susținută; evadăm într-un teritoriu neutru, mai sigur.

În lucrările sale el aborda sceptic oamenii, demonstrând ca de multe ori ei sunt inferiori animalelor.

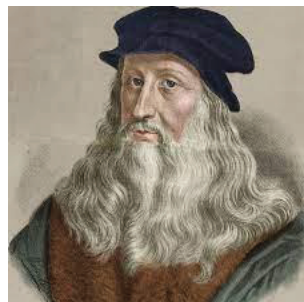
Scepticismul său a stimulat alți erudiți să se preocupe de problema cunoașterii umane, contribuind la deschiderea unor uși pentru mai multe studii naturaliste asupra ființei umane.

La Paris – unde majoritatea băilor publice au fost închise – apa nu putea fi irosită pentru a face baie, iar lenjeria și hainele se spălau foarte rar. În schimb, cearșafurile și lenjeria de corp erau parfumate cu levănțică, deoarece lipsa igienei corporale și degajarea de mirosuri corporale greu de suportat făcea chiar obligatorie folosirea din abundență a parfumurilor. Deci, în perioada Renașterii, nevoia de îngrijire, de curățenie corporală nu deriva dintr-o motivație de ordin igienic, ci relațional; cu alte cuvinte, nu se fonda pe ideea că murdăria corporală ar fi un pericol pentru sănătate, ci oamenii se îngrijeau din respect pentru ceilalți, din dorința de a plăcea altora. Astfel, industria parfumurilor și cosmeticii a luat amploare în timp.

Leonardo da Vinci (1452-1519)

Biografia (studiu independent):

- pictor, sculptor, anatomist, inventator, om universal;
- cunoașterea adevărului pe baza observației și a experienței;
- rolul senzației și a percepției vizuale în cunoaștere;
- relația suflet-creier;
- unitatea trupului cu spiritul;
- altele...

STUDIUL INDIVIDUAL (opțional)

Analizați ideile cu conotație psihologică din lucrările:

- CETATEA SOARELUI, de Tommaso Campanella;
- DIVINA COMEDIE, de Dante Alighieri

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Analizați rolul și locul omului în Scolastică și în Umanism.
- Care sunt factorii ce au influențat concepțiile psihologice din Evul Mediu?
- Explicați modul în care Toma d'Aquino a argumentat supremația credinței asupra rațiunii.
- Efectuați un „portret psihologic” al omului din Antichitate, din Evul Mediu și din Epoca Renașterii.

LECTURI RECOMANDATE

Fragment din **Cetatea Soarelui**, de Tommaso Campanella.
(<http://www.ebooksread.com>)

Genovezul: Ei au un principe, care se numește **Soare**, pe limba noastră **Metafizician**; acesta este conducătorul tuturor, atât în cele spirituale, cât și în cele temporale, și orice deliberare se încheie la el. El are trei principii adjuncți: Putere, Cunoaștere și Iubire.

Principele numit **Putere** are în grijă războaiele, păcile și arta militară; este conducător suprem în vreme de război, dar nu mai presus de Soare; el se ocupă de războinici, căpetenii și ostași, de muniții, fortificații și asedii.

Principele **Cunoaștere** se îngrijește de toate științele, de învățatii și de diriguitorii artelor liberale și mecanice și are în ocârmuirea sa atâți însărcinați câte sunt ramurile cunoașterii: are un Astrolog, un Cosmograf, un Geometru, un Logician, un Retorician, un Gramatician, un Medic, un Fizician, un Politician, un Moralist; are o singură carte, unde se află toate cunoștințele, pe care o dă spre citire întregului popor, așa cum făceau pitagoricienii.

Principele **Iubire** se îngrijește de procreare, împerechind bărbații cu femeile în așa fel încât să rezulte o rasă bună, și râde de noi care ne ocupăm de

rasele de câini și cai și nu dăm atenție rasei noastre. Și se mai ocupă de educație, de leacuri și ierburi de leac, de semănatul și culesul fructelor, de nutreț, de mese și de tot ceea ce ține de hrană, îmbrăcăminte și împerechere; are mulți specialiști și specialiste dedicați acestor ramuri.

Metafizicianul dezbate cu ei toate aceste treburi, căci fără el nu se face nimic, iar orice lucru e discutat de toți patru, iar cel spre care înclină Metafizicianul este aprobat de ceilalți trei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. București, 2005.
2. Campanella T. *Cetatea soarelui*. București, 2006.
3. Freedheim D., Weiner I. *Handbook of psychology*. Volume 1. *History of Psychology*. Cleveland, Ohio, 2012.
4. Helmuth E. Luck. *Istoria psihologiei*. Timișoara, 1999.
5. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
6. Nicola Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
7. Sfântul Augustin. *Confesiuni*. București, 2018
8. Ждан А. *История психологии*. Москва: Педагогическое общество России, 2003.

Tema IV

DEZVOLTAREA IDEILOR PSIHOLOGICE ÎN SECOLELE XVII-XVIII

Obiective:

- să explice cauzalitatea concepțiilor raționaliste, empiriste și asociaționiste în relație cu revoluția industrială și cu dezvoltarea tehnologică din secolele XVII-XVIII;
- să înțeleagă prin ce diferă concepția lui Descartes de perspectivele anterioare de explicare a relației corp-minte;
- să compare concepțiile raționaliștilor și ale empiriștilor privind funcționarea minții umane;
- să estimeze impactul empirismului și al asociaționismului în evoluția cunoașterii psihologice.

Cuvinte-cheie: raționalism, empirism, asociaționism, determinist, mecanizare, relație minte-corp, chimie mentală, habitudine.

Sumar:

1. Raționalismul: René Descartes și Baruch Spinoza
2. Empirismul: caracteristici, reprezentanți, empirismul modern
3. Asociaționismul: David Hume, David Hartley, James Mill și John Stuart Mill

Perioada ce a urmat Renașterii se caracteriza prin persistența nevoii de libertate a gândirii descătușate de constrângerile medievale, știința înregistrând o dezvoltare rapidă. Până în acel moment, filosofi căutau răspunsuri în trecut (în opera lui Aristotel sau a altor savanți din Antichitate) și în Cărțile Sfinte, cercetarea fiind guvernată de dogmă și de recursul la autoritate.

Începând cu secolul al XVII-lea, cunoașterea rațională, având la bază observația și experimentul, devine dominantă. Are loc o dezvoltare tehnologică masivă, iar metodele și descoperirile științei se dezvoltă odată cu tehnologia. Se considera că dacă universul e format din atomi în mișcare, atunci orice efect fizic e provocat de o cauză directă. Astfel, funcționarea Universului era considerată drept una ordonată, asemenea unui ceas sau a unei mașini foarte bine construite [5].

Se încerca explicarea tuturor proceselor naturale pe baza legilor fizicii și chimiei, fapt ce a constituit o premisă importantă pentru inaugurarea epocii psihologiei moderne.

Raționalismul: René Descartes și Baruch Spinoza

Raționalism este concepția care afirmă că adevărul trebuie să fie determinat prin forța rațiunii și nu pe baza credinței sau a dogmelor religioase. Raționaliștii susțin că rațiunea este sursa întregii cunoașteri. Forma raționalismului absolut este: *Ceea ce este rațional este real și ceea ce este real este rațional.*

Raționalismul lui René Descartes (1596-1650)

Biografia (studiu independent):

A decis să se îndoiască de toate, mai ales de dogmele și învățăturile trecutului, și să accepte drept adevărate lucrurile de care putea fi absolut sigur: „Mă îndoiesc, deci gândesc, gândesc deci exist”.

A încercat să rezolve problema corp-minte. A acceptat poziția despre natura distinctă a acestora, menționând că nu doar mintea influențează corpul, ci și corpul influențează mintea, mai mult decât se crezuse înainte.

Prin abordarea dualității *mente-corp*, Descartes redirecționează preocupările cercetătorilor de la concepția teologică abstractă despre suflet către studiul științific al minții și al proceselor sale. Rezultatul a fost că metodele de investigație au evoluat de la analiza metafizică subiectivă către observația obiectivă și experiment. În vreme ce despre natura și existența sufletului oamenii puteau doar specula, operațiile și procesele minții puteau fi observate [8].

Teoria sa despre funcționarea corpului omenesc constituie un precursor al psihologiei comportamentale moderne de stimul-răspuns.

...Întrucât mintea gândește, percepe și voiește, trebuie să influențeze și să fie influențată de corp. De pildă, când mintea decide în privința deplasării dintr-un loc în altul, hotărârea e pusă în practică de mușchi, tendoanele și nervii corpului. La fel, când corpul e stimulat – de exemplu

de lumină sau căldură – mintea va fi cea care cunoaște și interpretează aceste date senzoriale, determinând răspunsul potrivit. Mintea conține două tipuri de idei: derivate și înnăscute. Ideile înnăscute sunt cea de Dumnezeu, sinele, perfecțiune și infinitatea. Ideile derivate sunt produse ale experiențelor sensibile, datorate influenței stimulilor externi.

Opera lui Descartes a funcționat ca un catalizator pentru mai multe tendințe ce vor converge în noua psihologie. Contribuțiile sale sistematice includ: concepția mecanicistă despre corp, teoria actului reflex, interacțiunea corp-minte, localizarea funcțiilor mentale în creier, doctrina ideilor înnăscute [8].

Baruch Spinoza (1632-1677) și concepția sa raționalistă

Spre deosebire de Descartes, care credea în libera voință, Spinoza considera că toate evenimentele mentale, ca și cele ale lumii reale, au o cauză anume, care a fost produsă de o cauză precedentă ș.a.m.d., fiind astfel un determinist convins [6].

Dumnezeu este identificat cu actul cunoașterii. În Univers nu ar exista decât o singură substanță absolut infinită, pe care el o numește „Dumnezeu sau natură” și care constituie propria sa cauză.

- Substanța are un număr infinit de atribute, din care omul nu poate cunoaște decât două: întinderea și gândirea. Natura este substanța care gândește, iar sufletele umane nu sunt decât moduri ale gândirii acesteia.

- Corpul nu poate determina sufletul să gândească, și nici sufletul nu poate determina corpul să se miște sau să se odihnească; evenimentele corporale coexistă cu cele sufletești, fiind doar o coincidență a acțiunilor.

- Sursă de energie pentru psihicul uman este afectivitatea: „*Oamenii sunt supuși afectelor, pasiunilor, ca într-o robie inevitabilă, deci omul nu poate fi liber. Totuși, libertatea este posibilă prin intermediul cunoașterii. Când dorim să scăpăm de tristețe sau ignoranță, trebuie să ne perfecționăm intelectul, singura cale care duce spre fericirea omului. Când cunoașterea adevărului devine o pasiune, cea mai puternică dintre toate, atunci omul devine liber*”.

Empirismul: caracteristici, reprezentanți, empirismul modern

Empirismul accentuează rolul observației și al experienței, diminuând rolul rațiunii în cunoașterea umană. Cunoașterea provine de la experiența senzorială, care se produce nemijlocit (prin percepție). Empiriștii respingeau ideea că mintea la naștere este deja dotată cu cunoaștere. Această concepție, apărută în Anglia în secolele XVI-XVII, se mai numește senzualism, întrucât operează asupra senzorialității, receptată ca primordială în cunoaștere.

Empiriștii sunt de părere că:

- Organele de simț constituie facultatea fundamentală și cea mai sigură de a cunoaște;
- Intelectul nu produce noi informații în raport cu cele obținute de simțuri, ci are doar rolul de a combina în diferite chipuri cunoștințele senzoriale;
- Cunoștințele raționale sunt reductibile la cele senzoriale componente.

Francis Bacon (1561-1626), filosof englez.

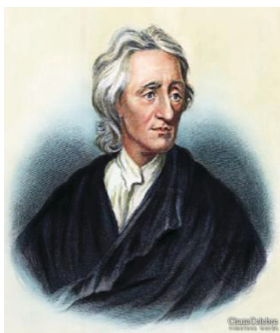
Este primul mare empirist englez care pornește în căutarea adevărului recurgând la experiența senzorială și la metoda inductivă.

Contribuția lui F.Bacon la dezvoltarea gândirii psihologice:

- Prezintă o viziune concretă, practică și utilitară asupra lumii.
- Pledează pentru separarea rațiunii de revelație, respingând astfel scolastica. În acest sens spunea că „știința înseamnă putere”.
- Consideră că simțurile sunt izvorul tuturor cunoștințelor. Știința adevărată se dobândește prin prelucrarea datelor senzoriale.
- Subliniază că în cunoaștere un rol important au exemplele.
- Respinge raționamentul deductiv, susținând importanța inducției ca metodă de cercetare.
- În lucrarea sa *Novum organum* pune bazele metodei inductive, caracterizate prin folosirea analizei, comparației, observației și a experimentului.

John Locke (1632 – 1704), filosof englez.

- Minteia își *capătă cunoașterea* din experiență [6].
- Există două tipuri de experiență: una derivată din senzație, iar cealaltă din reflecție.
- În procesul dezvoltării umane, impresiile survin primele. Reflectând, ne amintim impresiile senzoriale trecute și le combinăm pentru a forma abstracții și alte idei de nivel superior (idei complexe).
- Toate ideile își au ca origine senzația și reflecția, însă sursa ultimă rămâne experiența sensibilă. Ideile simple pot fi legate sau asociate pentru a forma idei complexe.

A făcut distincție între calitățile primare și secundare ale obiectelor. *Calitățile primare* (spre exemplu, mărimea, forma) există în obiecte, indiferent dacă le percepem sau nu. *Calitățile secundare* (precum culoarea, mirosul, sunetul și gustul) nu există în obiect, ci în percepția individului despre obiect. Exemplu: Dacă nu am mușca dintr-un măr, gustul său nu ar exista. Acesta există doar în actul nostru de percepție.

Un experiment popular descris de Locke ilustrează aceste idei. *Luați trei recipiente cu apă: unul cu apă rece, unul cu apă caldă, iar celălalt cu apă fierbinte. Puneți mâna stângă în apă rece, iar mâna dreaptă în apă fierbinte; după care introduceți-le pe ambele în apă caldă. Una dintre mâini va percepe această apă ca fiind caldă, iar cealaltă – ca fiind rece. De fapt, apa caldă e la aceeași temperatură în cazul ambelor mâini. Calitățile secundare, cum ar fi experiența căldurii sau răcelii, există doar în percepție, și nu în obiecte.*

Prin conceptul de calitate secundare el a încercat să explice lipsa corespondenței riguroase dintre lumea exterioară și percepția pe care o avem despre ea [8].

Empirismul modern

Formele specifice ale empirismului modern și contemporan sunt inductivismul, neopozitivismul și psihologismul.

Inductivismul concepe legile științei ca fiind produse și justificate exclusiv pe cale inductivă. Cercetarea logică a inducției este astăzi obiectul *logicii inductive* avându-i ca reprezentanți pe Rudolf Carnap, Jaakko Hintikka etc.

Neopozitivismul (sau empirismul logic, pozitivismul logic) interpretează experiența în spirit subiectivist, ca trăire nemijlocită a subiectului, orice referire la reflectarea realității obiective în senzații fiind considerată o aserțiune „lipsită de sens”. Reprezentanți: Otto Neurath, H.Reichenbach, M.Schlick etc.

Psihologismul are tendința de a reduce fenomenele sau procesele studiate de logică, epistemologie, etică, sociologie etc. la fenomene psihice, de a substitui punctul de vedere psihologic punctului de vedere al disciplinelor respective. Spre exemplu, în sociologie, psihologismul este o orientare care consideră că fenomenele psihice individuale sau de grup sunt factorii determinanți ai vieții sociale sau că fenomenele sociale sunt în esență sau în mod primordial fenomene psihice.

Asociaționismul: David Hume, David Hartley, James Mill și John Stuart Mill

Asociaționismul este o concepție psihologică răspândită mai ales între secolele XVII și XIX, ce pornește de la ideea că activitatea psihică are un suport material, explicând-o prin asociațiile dintre diverse stări și fenomene psihice elementare.

Aristotel abordase deja în Antichitate subiectul asociației, stabilind că memoria se bazează pe trei tipuri de asociere: prin asemănare, contrast sau contiguitate. Asociaționiștii au făcut pasul înainte, văzând în asociație actul psihic fundamental și unic, apt să servească drept principiu explicativ al activității psihice. De la simplu la complex, totul este rezultatul asocierilor succesive. Percepțiile sunt formate prin asocierea senzațiilor; reprezentările constituie o sumă de percepții; asocierea selectivă a reprezentărilor formează conceptele care conduc la judecăți etc. [3].

Urmând această cale, activitatea psihică devine un fel de mecanică sufletească, în care senzațiile dau naștere, prin combinațiile lor variate, prin asocierile lor multiple, stărilor sufletești mai complexe.

David Hume (1711-1776): asociații și habitudine

Idei cu conotație psihologică:

- Mentea își construiește ideile complexe prin asocierea ideilor simple.

- D.Hume considera că „există în spiritul nostru un principiu de legătură care este principiul asociației”. Cursul ideilor, succesiunea, legătura, combinarea lor sunt comandate de acest principiu al asociației.

- Există trei legi ale asociației: asemănarea, contiguitatea temporală sau spațială și cauzalitatea (relația cauză - efect). Hume omite asociația prin contrast existentă la Aristotel.

Asociația, după D.Hume, este „un fel de atracție care produce în lumea spiritului efecte tot atât de extraordinare ca și gravitația în lumea corpurilor”.

În concepțiile sale, el analizează habitudinea (obișnuința). Prin habitudine impresiile și ideile asociate sunt legate în *agregate și unități*, în care detaliile originale se pierd. Ideile complexe, care se contopesc grație habitudinii, capătă unitatea și certitudinea unor idei clare, distincte și originea lor din impresii și reprezentări rămâne ascunsă. *Astfel ne putem imagina cum arată un anumit oraș chiar dacă nu l-am văzut niciodată. Ideea noastră este mijlocită și are la bază experiența noastră de a fi perceput alte orașe de dimensiuni asemănătoare.*

Hume presupunea că toate trăirile afective „sunt întemeiate pe durere și plăcere”. El credea că emoții precum bucuria, dorința și speranța derivă din plăcere, în timp ce enervarea, disprețul și frica derivă din durere.

Fragment din **Tratat asupra naturii umane**, de David Hume.

Despre asocierea ideilor:

„Este evident că există un principiu al asociației între diferitele gânduri sau idei ale spiritului și că, atunci când acestea se înfățișează memoriei sau imaginației, ele se introduc unele pe altele cu o anumită metodă și regularitate. În reflecțiile sau conversațiile noastre cele mai serioase acest lucru este ușor de observat, încât orice gând care întrerupe șirul firesc sau înlănțuirea ideilor este de îndată remarcat și înlăturat. Și în reveriile noastre cele mai dezordonate și rătăcitoare, ba chiar și în visele noastre, vom găsi, dacă reflectăm, că imaginația nu se desfășoară cu

totul întâmplător și că se mai păstrează încă o conexiune, între diferitele idei, care se succed unele după altele. Dacă s-ar transcrie cea mai incoerentă și mai liberă conversație, s-ar observa imediat ceva care leagă între ele părțile ei. Sau, acolo unde această înlănțuire lipsește, persoana care a rupt firul discuției va putea, totuși, să va informeze că în mintea ei s-a desfășurat o succesiune de gânduri care a îndepărtat-o treptat de la subiectul conversației”.

David Hartley (1705-1757), filosof englez.

Idei cu conotație psihologică:

- Legea fundamentală a asocierii este contiguitatea, care explică memoria, raționarea, emoția, activitatea voluntară și cea involuntară.
- Ideile sau senzațiile care se produc împreună, simultan sau succesiv, sunt asociate, așa încât apariția uneia este pusă în legătură cu apariția celeilalte.
- Pentru ca asocierea să se formeze, este necesară repetarea senzațiilor și ideilor.
- Toată cunoașterea este derivată din experiența vehiculată de simțuri; nu există asocieri înnăscute și nici vreo cunoaștere cu care să fim înzestrați din naștere. Pe măsură ce copiii cresc și acumulează o varietate de experiențe senzoriale, se stabilesc serii de conexiuni mentale din ce în ce mai complexe. În acest mod se dezvoltă sistemul de gândire.
- A propus un sistem de clasificare a plăcerilor și durerilor. El a identificat șapte surse de durere și de plăcere: de la simțurile externe, imaginație, părerile altora despre noi, posedarea mijloacelor de a fi fericit, mila sau empatia pentru trăirile altora, relația noastră cu Divinitatea, deschiderea noastră morală spre bine și frumos sau spre rău și urât. Fiind un om credincios, Hartley credea că cele mai mari plăceri derivă din ultimele trei categorii.
- Asociaționismul lui Hartley a fost complinit de o neurofiziologie inspirată de fizica newtoniană. Newton afirmase că informația provenită de la simțuri este transmisă creierului prin niște vibrații care pornesc din fibrele nervoase. Hartley a extins ideea, afirmând că vibrațiile de la simțuri pot determina vibrații mai mici (asociații) care persistă după contactul cu stimulul inițial, fundamentând memoria.

James Mill (1773-1836), istoric, economist,
teoretician politic și filosof.

Idei psihologice / Mentea ca mașină

- Mentea omului nu e nimic altceva decât o mașină, funcționând în mod predictibil și mecanic ca un ceas.
- Pentru a înțelege fenomenele complexe, este necesar să le descompunem în cele mai mici părți ale lor.
- Întreaga cunoaștere este derivată pornind de la senzații, prin asociere, care generează idei complexe de nivel superior.
- Mentea nu are funcție creativă, asocierea fiind un proces pasiv și automat, iar ideile ce rezultă vor fi simple acumulări sau însumări ale elementelor mentale individuale [8].

John Stuart Mill (1806-1873), filosof britanic,
economist politic și funcționar
public.

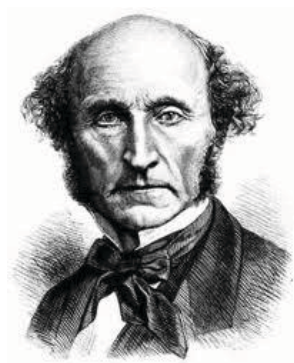
Biografia (studiu independent):

Idei psihologice / Chimia mentală:

- A contestat perspectiva mecanicistă a tatălui său, James Mill (care considera mentea ca fiind pasivă), argumentând rolul activ al minții în asocierea ideilor.
- Ideile complexe sunt mai mult decât suma părților componente. De ce? Fiindcă dobândesc anumite calități noi ce nu se regăsesc în ideile simple. Spre exemplu, un amestec proporțional de hidrogen și oxigen produce apă, substanță cu proprietăți care nu caracterizează niciunul dintre cele două elemente.

La fel, ideile complexe formate prin combinarea ideilor simple dobândesc anumite proprietăți ce nu caracterizează componentele. Mill a numit această abordare a asocierii ideilor „chimie mentală”.

- A susținut posibilitatea studiului științific al minții.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Explicați cauzalitatea concepțiilor raționaliste, empiriste și asociaționiste în relație cu revoluția industrială și cu dezvoltarea tehnologică masivă din secolele XVII-XVIII.

- Identificați legătura dintre apariția ceasului mecanic și determinismul cauzal în explicarea relației dintre minte și corp.

- Prin ce diferă concepția lui Descartes de perspectivele anterioare asupra relației corp-minte?

- Cum vede chimia mentală asocierea? Care sunt legăturile sale cu ideea că mintea este o mașină?

- Comparați, evidențiind deosebirile, pozițiile lui Mill tatăl și Mill fiul în ceea ce privește natura minții. Cum considerați, care dintre ele a avut un impact mai mare asupra psihologiei?

LECTURI RECOMANDATE

Rața mecanică și gloria Franței

Arăta ca o rață. Măcăia ca o rață. Când îngrijitorul îi oferea grăunțe, se ridica în picioare. Își întindea gâtul, apuca grăunțele cu ciocul și îl înghițea, exact cum face o rață. După aceea, defeca pe un platou de argint – exact ca o rață. Numai că nu era o rață, sau cel puțin nu una adevărată. Era o rață mecanică – o mașină făcută din pârghii, roți și arcuri, ce o făceau să se miște și să imite comportamentul unei rațe. Numai piesele unei aripi depășeau 400 cm. A fost considerată una dintre marile minuni ale vremii sale.

Toate acestea se întâmplau în 1739, la Paris, în Franța. Rața care defeca atrăgea mulțimi de curioși din toate țările europene. Oamenii se minunau că inventatorii putuseră să construiască un obiect care imita atât de bine viața. O priveau cum se mișcă, mănâncă, înghite și defecă, uimiți că o astfel de mașină splendidă și miraculoasă era posibilă. Până și marele filosof Voltaire, care a văzut rața, a scris că „fără această rață care se găinațeară nu ar mai fi nimic să stea mărturie pentru gloria Franței”.

Ne-am putea întreba, de ce această jucărie mecanică ar trebui să fie socotită o minune așa de mare?

Astăzi, putem vedea în parcurile de distracții figurine mult mai complicate și mai realiste. Trebuie să avem însă în vedere că lucrurile se petreceau în secolul al XVIII-lea, iar o astfel de invenție era ceva nemaivăzut. Interesul uriaș arătat de public uimitoarei rațe franțuzești era însoțit de fascinația pentru tot felul de mașinării, inventate și perfecționate pentru știință, industrie și amuzament [8].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. București, 2005.
2. Bonior A. *Psihologia. Cei mai importanți teoreticieni, teorii clasice și cum te pot ajuta acestea să înțelegi lumea*. București, 2019.
3. Drugaș M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. Oradea, 2009.
4. Fancher R., Rutherford, A. *Pioneers of Psychology: A History*. New York, 2012.
5. Landes D. *Revolution in time. Clocks and the making of the modern world*. Cambridge, 1983.
6. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
7. Nicola Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
8. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
9. Ждан А. *История психологии*. Москва: Педагогическое общество России, 2003.

Tema V

PSIHOLOGIA – ȘTIINȚĂ DE SINE STĂTĂTOARE

Obiective:

- să identifice premisele apariției psihologiei ca știință de sine stătătoare;
- să explice rolul psihofizicii și al psihofiziologiei în întemeierea psihologiei științifice;
- să analizeze activitatea și lucrările precursorilor psihologiei științifice: Hermann von Helmholtz, Ernst Heinrich Weber și Gustave Theodor Fechner;
- să estimeze aportul lui W.Wundt în dezvoltarea psihologiei științifice;
- să cunoască activitățile desfășurate în cadrul laboratorului de psihologie de la Leipzig;
- să explice concepțiile lui Wundt vizând voluntarismul, introspecția, experiența nemijlocită.

Cuvinte-cheie: *psihologie experimentală, laborator de psihologie, psihofizică, psihofiziologie, prag diferențial, conștiință, introspecție, voluntarism, experiență nemijlocită.*

Sumar:

1. Premisele apariției psihologiei ca știință de sine stătătoare
2. Influențe ale fizicii și fiziologiei asupra psihologiei experimentale
3. Întemeierea oficială a psihologiei științifice: Wilhelm Wundt

...Psihologia are un trecut îndelungat și o istorie scurtă...

Domeniul psihologiei are o existență milenară. Cu toate acestea, noțiunea de psihologie ca știință este relativ scurtă.

Hermann Ebbinghaus

H.Ebbinghaus (1850-1909) a fost un psiholog german, pionier în studiul experimental al memoriei, cunoscut pentru descoperirea curbei uitării.

Premisele apariției psihologiei ca știință de sine stătătoare

Psihologiei i s-a refuzat secole în șir orice tentative de scientizare și de eliberare de sub tutela filosofiei. Curentele filosofico-religioase considerau că transformarea analizei psihologice într-o cercetare științifică, de laborator, ar fi un atentat la adresa Divinității; psihismul nefiind decât o „iradiație divină”, „imponderabilă și inefabilă”, nu *se lasă* surprins decât prin trăire nemijlocită, pură, de esență revelatorie. Trăirea fiind unică și indestructibilă, nu poate fi nici definită, nici explicată, ci numai descrisă prin introspecție. Opoziția mai susținea că, un domeniu al cunoașterii, pentru a deveni cu adevărat știință, trebuie să introducă în cercetarea și analiza fenomenelor operațiile de măsurare și cuantificare, iar pe baza lor – aparatul matematic. Aceasta impune însă ca fenomenul cercetat să posede o anumită *dimensionalitate*, care să poată fi măsurată și evaluată matematic. Psihismul fiind însă *adimensional*, nu poate fi supus operațiilor de măsurare și cuantificare. De aceea, psihologia nu va deveni niciodată o știință „adevărată” [4].

Trecând peste cele două milenii de existență filosofică a psihologiei și după ce cunoștințele despre natură au căpătat prestigiul de știință, metoda experimentală utilizată în fizică a început să fie folosită și în cercetările asupra omului. Desprinderea psihologiei de filosofie și constituirea ei ca știință autonomă se datorează nu doar analizei psihologice în sine, ci cercetărilor efectuate în domenii conexe, mai ales în fiziologia sistemului nervos și psihofiziologia organelor de simț. Un rol crucial l-a avut și fizica, prin demonstrarea posibilității experimentării și a măsurării obiective, desigur indirecte, a ceea ce anterior era considerat „trăire subiectivă pură”.

Influențe ale fizicii și fiziologiei asupra psihologiei experimentale

Descoperirile din cadrul unei științe se pot efectua adesea numai după ce invențiile într-un domeniu conex au permis explorarea unor câmpuri problematice până atunci necunoscute. Astfel, progresele fiziologiei se datorează în mare măsură pașilor gigantici făcuți de fizică în domeniul optic (microscopul) și electric. Psihologia, nici ea nu ar fi putut deveni știință, decât după ce alte științe, printre care fiziologia, au atins un anumit nivel de maturizare. De aceea, primii psihologi au fost fizicieni și fiziologi, fundamentând, pentru început, psihofizica și psihofiziologia.

Psihofizica – curent științific ce studiază pe cale experimentală raporturile cantitative dintre intensitatea stimulilor fizici și intensitatea stărilor psihice corespunzătoare, dând o formulare matematică concluziilor obținute.

Psihofizica a încercat să înțeleagă interacțiunea dintre minte și lumea fizică. De exemplu, în ce fel este transmisă lumina în experiență mentală? Psihofizicienii erau interesați în a afla modul în care informația din lumea fizică (spre ex., lumina, sunetul) este transformată în experiență mentală (percepția luminii și a sunetului). Folosind instrumentele disponibile la mijlocul secolului al XIX-lea, psihofizicienii au încercat să răspundă la unele întrebări, precum:

➤ Care este cea mai mică unitate de energie pe care o persoană o poate detecta? De exemplu, care este cea mai slabă lumină ce poate fi detectată de către ochi?

➤ Care este cea mai mică modificare de energie pe care o persoană o poate simți? De exemplu, care este cea mai mică modificare a intensității sunetului pe care o persoană o poate percepe?

Psihofiziologia este știința care studiază relațiile dintre creier și activitatea psihică, pentru a descoperi mecanismele fiziologice ale comportamentului. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea fiziologia făcea câteva descoperiri despre sistemul nervos care permiteau explicarea proceselor psihice inferioare (percepțiile, reflexele) și a mișcărilor voluntare simple. Perfecționarea instrumentelor de măsură a fiziologiei senzațiilor și sistemului nervos au dus la primele paradigme experimentale psihofiziologice [3].

„Psihofiziologie” (DEX) – parte a psihologiei care se ocupă cu studierea proceselor psihologice în raport cu procesele fiziologice din organism, în special cu cele din sistemul nervos central.

Patru oameni de știință pot fi creditați ca primii care au aplicat minții metoda experimentală, subiect al noii psihologii: **Hermann von Helmholtz**, **Ernst Weber**, **Gustav Teodor Fechner** și **Wilhelm Wundt**. Cu toții erau savanți germani, care se specializaseră în psihofizică și psihofiziologie, fiind la curent cu impresionantele evoluții din știința modernă.

De ce în Germania?

Secolul al XIX-lea a însemnat dezvoltarea științei în Europa de Vest, mai ales în Anglia, Franța și Germania. Nicio națiune nu deținea monopolul asupra entuziasmului, conștiinciozității sau optimismului cu care instrumentele științifice erau utilizate într-o multitudine de domenii de cercetare. De ce atunci psihologia experimentală a debutat anume în Germania? Răspunsul trebuie căutat

în anumite caracteristici singulare, care au făcut din Germania un teren mai fertil pentru noua psihologie [6]:

- Abordarea germană a științei. (Studiu independent);
- Mișcarea de reformă din universitățile germane. (Studiu independent)

Hermann von Helmholtz (1821-1894)

Cercetător prolific în domeniul fizicii și fiziologiei, a fost unul dintre cei mai importanți oameni de știință ai secolului al XIX-lea. Scrierile sale, împreună cu cele ale lui Fechner și Wundt, au fost esențiale pentru începuturile psihologiei științifice. El a pus accentul pe o abordare mecanicistă și deterministă, presupunând că organele de simț ale omului funcționează asemenea unor mașini. Îi plăceau și analogiile tehnice, comparând, de pildă, transmiterea impulsurilor nervoase cu funcționarea unui telegraf.

Contribuțiile lui Helmholtz: impulsul nervos, vederea și auzul [6, 4]

- A fost primul care a realizat o măsurare empirică a vitezei cu care se deplasează impulsurile nervoase.

- A cercetat stabilirea timpilor de reacție din nervii senzitivi ai subiecților umani, studiind circuitul complet, care pornește cu stimularea a organului de simț și se termină cu răspunsul motor. Rezultatele au pus în evidență diferențe mari între răspunsurile individuale, dar și diferențe în cazul aceleiași persoane de la o testare la alta, fapt ce a indicat necesitatea explicării acestora din punct de vedere psihologic.

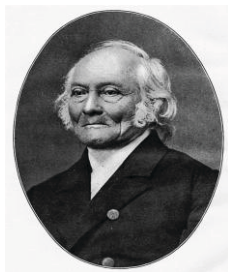
- Psihologia, în viziunea lui Helmholtz, avea bază în fiziologie care, la rândul ei, era fundamentată în fizică și chimie. Helmholtz considera că legea conservării energiei se aplică organismelor vii la fel ca și fenomenelor fizice și nu există energii necunoscute care să activeze organismul uman.

- Din punct de vedere psihologic, tratează subiecte precum iluziile, percepția adâncimii și vederea colorată (Teoria tricromatică a vederii).

- Optează pentru minimalizarea rolului caracterelor înnăscute în favoarea rolului experienței anterioare în reflectarea senzorială.

- Accentuează faptul că reflectarea senzorială depinde de obiectul de reflectat, spre care este îndreptată modalitatea senzorială.

- Exemple: demonstrează că o simplă contracție a mușchilor poate genera o creștere subtilă a temperaturii; energia totală pe o anumită perioadă de timp este legată de modul în care organismul metabolizează mâncarea etc.

Ernst Heinrich Weber (1795-1878), medic german.

Cercetările lui Weber marchează prima demonstrație experimentală sistematică a conceptului de *prag* (punctul de la care efectul psihologic începe să fie produs). Sfera sa prioritară de cercetare era fiziologia organelor de simț, domeniu în care a avut contribuții remarcabile.

***Exemple de experimente:** Subiecților li se cere să ridice două greutăți – o greutate standard și una comparabilă – și să semnaleze dacă vreuna părea mai grea decât alta sau, fără să privească la dispozitiv (care seamănă cu un compas pentru desen), să spună dacă simt pe piele un punct de presiune sau două. Când cele două puncte de presiune sunt apropiate, subiecții afirmă că sunt atinși doar într-un singur punct. Pe măsură ce distanța dintre cele două surse ale stimulării crește, subiecții se declară nesiguri dacă au una sau două senzații. În final, se ajunge la o distanță la care subiecții raportează că sunt atinși în două puncte distincte... Această procedură evidențiază **pragul diferențial** între două puncte, adică intervalul pornind de la care cele două surse separate de stimulare pot fi distinse.*

- Weber a propus o proporție constantă pentru diferențele minime sesizabile dintre doi stimuli, ce țin de fiecare dintre simțurile omului.

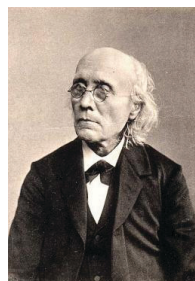
- Studiile lui Weber au arătat că nu există o corespondență directă dintre un stimul fizic și percepția pe care o avem despre el.

- Cercetările lui Weber cu privire la praguri și măsurarea senzațiilor au fost capitale pentru noua psihologie, influențând până astăzi fiecare aspect al ei.

Gustave Theodor Fechner (1801-1887), medic, fizician, psihofiziolog, filosof german. A frecventat cursurile de fiziologie ale lui E.Weber.

Biografia (studiu independent): familie, studii, cercetări, tulburări de vedere, lucrări.

Considera că conexiunea dintre minte și corp ar putea fi găsită în relația cantitativă dintre senzația mentală și stimulul material. Potrivit lui Fechner, creșterea intensității stimulului nu produce creșterea proporțională a intensității senzației. Mai degrabă, o serie geometrică definește stimulul, iar o serie aritmetică definește senzația.

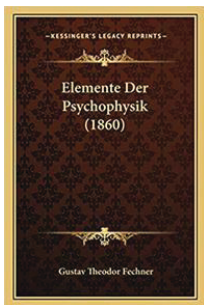

Adăugarea sunetului unui clopot la cea a altui clopot produce o creștere mai importantă a senzației decât adăugarea unui clopot la un grup de zece, spunea Fechner. Prin urmare, efectele intensității stimulului nu sunt absolute, ci sunt în raport cu cantitatea senzației deja prezente. Astfel, devine posibilă formularea unei relații cantitative sau numerice între lumea mentală și cea materială. Fechner a aruncat o punte peste granița ce despărțea corpul de minte, punându-le într-o relație empirică și făcând posibile experimentele la nivelul minții.

Fechner a efectuat cercetări asupra pragului absolut (punct al intensității sub care nu este raportată nicio senzație și peste care subiecții simt senzații) și a pragului diferențial al senzației (cea mai mică modificare a stimulului care dă naștere unor schimbări la nivelul senzației).

Senzațiile, a argumentat el, fiind astfel reprezentare de numere, psihologia poate deveni o știință exactă.

Extras din lucrarea **Elemente de Psihofizică** (1860), de Gustav Fechner

...Psihofizica trebuie înțeleasă aici ca o teorie exactă cu privire la relațiile de dependență funcțională dintre corp și suflet, sau, mai general, dintre material și mental, dintre lumea fizică și cea psihologică.

Considerăm drept mental, psihologic sau aparținând sufletului tot ce poate fi constatat prin observații introspectivă, sau care poate fi dedus din acestea. Drept trupesc, corporal, fizic sau material va fi tot ce poate fi observat din exterior sau obținut pornind de la observații.

Pe scurt, psihofizica se referă la fizic din perspectiva chimiei și a fizicii și la psihic în sensul psihologiei experimentale, fără să facă referință nicidecum la natura corpului sau sufletului dincolo de fenomenal în sens metafizic...

Întemeierea oficială a psihologiei științifice: Wilhelm Wundt

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, metodele științelor naturii au început să fie folosite pentru a investiga fenomene eminamente mentale. Au fost dezvoltate tehnici, s-au construit dispozitive, s-au scris cărți importante, iar interesul larg rămânea prezent. Filosofi empiriști britanici subliniau importanța simțurilor, iar oamenii de știință germani descriau cum funcționau acestea. Spiritul pozitivist al

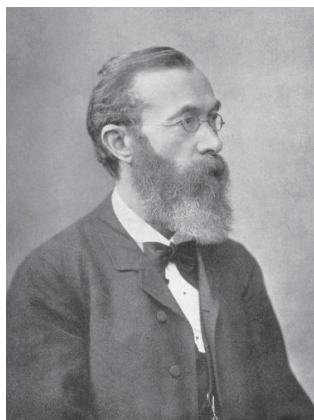
timpurilor, *Zeitgeist*-ul, încuraja convergența acestor două curente de gândire. Lipsea, totuși, încă o personalitate care să le înmănuncheze, pentru a crea noua știință. Acest pas final va fi făcut de Wilhelm Wundt.

W. Wundt a fost întemeietorul psihologiei ca disciplină academică formală. El a creat primul laborator, a editat prima revistă și a dat naștere psihologiei experimentale ca știință. Domeniile pe care le-a investigat – senzația și percepția, atenția, sensibilitatea, reacția și asocierea – au devenit capitole de bază în manuale ce rămâneau a fi scrise. Faptul că o parte însemnată din istoria psihologiei de după Wundt a ajuns să fie caracterizată de opoziția față de vederile sale psihologice, nu-i diminuează cu nimic importanța sau realizările ca fondator.

De ce i-a revenit lui Wundt și nu lui Fechner rolul de întemeietor al noii psihologii?

Răspunsul stă în natura procesului prin care este fondată o școală de gândire. Întemeierea este un act deliberat și intenționat. Ea presupune capacități personale și caracteristici care diferă de cele necesare pentru contribuțiile științifice strălucite. Contribuția lui Wundt la întemeierea psihologiei moderne nu se datorează neapărat vreunei descoperiri științifice unice, ci mai ales promovării sale curajoase sau valorificării ideii de experiment sistematic. De aceea, întemeierea este diferită de concepere, dar fondatorii și creatorii sunt, dimpotrivă, esențiali pentru constituirea unei științe, la fel de indispensabili ca arhitectul și constructorul pentru ridicarea unei case.

Fechner voia să înțeleagă relația dintre lumea mentală și cea materială, el nu încerca să întemeieze o nouă știință. În schimb, Wundt și-a propus să edifice în mod deliberat o nouă știință. În prefața la prima ediție a *Principiilor de psihologie fiziologică* (1873-1874) el scria: „Lucrarea pe care o prezint aici publicului reprezintă o încercare de a marca un nou domeniu al științei”, având drept scop promovarea psihologiei ca știință independentă [6].

Wilhelm Maximilian Wundt (1832-1920) – psiholog, fiziolog și filosof german, întemeietor al psihologiei ca știință autonomă, fondator al primului laborator de psihologie experimentală și primul care a utilizat metoda experimentală a introspecției.

Date biografice (studiu independent): strămoși cu renume, părinți, copilărie solitară, performanțe școlare precare, studii la medicină, activitate profesională, primele experimente psihologice, lucrări publicate, fondator al primului laborator de psihologie, Leipzig, 1879.

Laboratorul de Psihologie experimentală

Wundt și-a început faza cea mai lungă și mai importantă a carierei sale în 1875, când a devenit profesor la Universitatea din Leipzig, unde a avut o activitate prodigioasă vreme de 45 de ani. În 1879 a pus bazele primului laborator de psihologie, iar în 1881 a lansat revista *Studii filosofice*, publicație oficială a noului laborator și a noii științe. Intenționa s-o numească *Studii psihologice*, dar din cauza că exista deja o revistă cu acest nume care se ocupa de ocultism și probleme spirituale, s-a răzgândit. În 1906 Wundt a putut să schimbe denumirea revistei în *Studii psihologice*. Dotată cu un manual, un laborator și cu o publicație academică, psihologia putea acum să se afirme.

Subiectul psihologiei lui Wundt era **conștiința**. Întrucât s-a axat asupra capacității de autoorganizare a minții, Wundt și-a numit sistemul **voluntarism**, referindu-se la capacitatea voinței de a organiza conținuturile minții în procese de gândire de nivel superior.

Potrivit lui Wundt, psihologii ar trebui să se ocupe mai degrabă de studiul

experienței nemijlocite, decât de cea mijlocită. (Experiența *nemijlocită* e obiectivă, nealterată de nicio interpretare personală, iar cea *mijlocită* presupune implicarea percepției subiective pe baza experienței, preferințelor etc.)

Metoda psihologiei științifice trebuie să presupună observarea experienței conștiente și să implice necesarmente introspecția – percepția internă, examinarea propriilor stări mentale.

Introspecția era realizată conform regulilor și condițiilor explicate ale lui Wundt:

- Observatorul trebuie să fie capabil să determine când trebuie să aibă loc procesul;
- Observatorul trebuie să fie pregătit sau cu „atenția trează”;
- Observația trebuie să poată fi repetată;
- Condițiile în care este derulat experimentul trebuie să poată fi modificate, astfel încât stimulii să poată fi variați, de o manieră controlată.

Pentru obținerea rezultatelor riguroase și obiective, observatorilor li se cerea să realizeze uriașul număr de 10000 de observații introspective înainte de a fi considerați suficient de pregătiți pentru a furniza date valide pentru cercetarea de laborator gândită de Wundt. Printr-o astfel de pregătire persistentă și repetitivă, subiecții trebuiau să devină capabili să realizeze observații mecanic, reperând ușor experiența conștientă ce trebuia observată. În teorie, observatorii formați ai lui Wundt nu au nevoie de răgaz – ca să se gândească sau să reflecteze asupra procesului (și să introducă posibile interpretări personale) – ci își descriu experiența conștientă aproape imediat și automat [6].

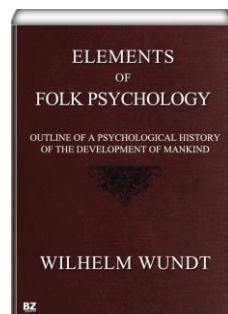
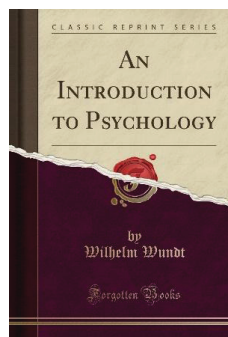
Programul de cercetări al lui W. Wundt avea trei obiective:

- Analiza proceselor conștiente ca elemente;
- Descoperirea modurilor în care aceste elemente se leagă unele cu altele în formațiuni complexe;
- Determinarea mecanismelor fiziologice ale conexiunilor.

Lucrări scrise

În perioada 1880-1891 W. Wundt a scris lucrări de etică, logică și filosofie sistematică. În 1880 a publicat a II-a ediție a *Principiilor de psihologie fiziologică*.

În perioada 1900-1920 a realizat o lucrare în 10 volume – *Psihologie culturală*.

Analiza productivității sale științifice a arătat că între 1853 și 1920 a scris 54000 de pagini, adică 2,2 pagini pe zi. Visul său din copilărie de a deveni un scriitor celebru se realizase.

Laboratorul lui Wundt și reputația sa din ce în ce mai mare atrăgeau la Leipzig un mare număr de studenți care doreau să lucreze cu el. Printre aceștia se găseau mulți „deschizători de drumuri”, care aveau să deschidă laboratoare de psihologie în Statele Unite, Italia, Rusia, Japonia, România etc.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Explicați modul în care dezvoltarea fizicii și a fiziologiei s-a alineat cu empirismul britanic pentru a *da naștere* noii psihologii.
- Din ce considerente psihologia științifică a apărut în Germania și nu în altă parte?
- Cum anume a influențat psihofizica și psihofiziologia dezvoltarea psihologiei ca știință?
- Argumentați, de ce întemeietor al noii psihologii este considerat Wundt și nu Fechner?
- Explicați concepția lui Wundt despre necesitatea studiului experienței nemijlocite.
- Descrieți conceptul de voluntarism propus de Wundt.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Drugaș M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. Oradea, 2009.
2. Fancher R., Rutherford A. *Pioneers of Psychology: A History*. New York, 2012.
3. Larousse. *Marele dicționar al Psihologiei*. București, 2006.
4. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
5. Nicola Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
6. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
7. Ждан А. *История психологии*. Москва: Педагогическое общество России, 2003.

Tema VI

DEZVOLTAREA PSIHOLOGIEI LA HOTARELE SECOLELOR XIX - XX

Obiective:

- să compare, evidențiind diferențele, abordările lui Titchener și ale lui Wundt în cercetarea psihologică;
- să explice virtuțile și limitele introspecției ca metodă;
- să identifice, prin exemplificare, asemănările și deosebirile dintre structuralism și funcționalism;
- să cunoască rolul școlii de la Würzburg în cercetarea gândirii;
- să analizeze atât contribuțiile școlilor psihologice studiate, cât și criticile aduse acestora.

Cuvinte-cheie: *structuralism, funcționalism, conștiință, introspecție, adaptare, experiment psihologic, atribute senzoriale, rezolvare de probleme.*

Sumar:

1. Structuralismul și contribuția sa în psihologie
2. Funcționalismul: precursori, întemeietori, idei de bază
3. Introspecția experimentală a Școlii de la Würzburg

Structuralismul și contribuția sa în psihologie

Structuralism – curent psihologic timpuriu, care susținea posibilitatea analizei experienței conștiente prin intermediul introspecției.

Structuralismul a exercitat o puternică influență asupra gândirii psihologice spre sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul sec. XX. Specificul acestui curent este că propune drept obiect de studiu al psihologiei elementul de conștiință, metoda de cercetare a acesteia fiind introspecția.

*Ideile lui W. Wundt au fost popularizate și modificate în America de unul dintre elevii săi, E.B. Titchener, care a numit concepția lui Wundt **structuralism**. Prin urmare, există similitudini între psihologia lui Wundt și cea a lui Titchener, dar există și anumite diferențe:*

***Wundt** identifica elementele sau conținuturile conștiinței, însă preocuparea sa de câpătâi era legată de organizarea acestora, astfel spus, de sinteza lor în procese*

cognitive superioare prin apersepție (apersepție – proces mental care constă în integrarea percepțiilor în experiența individuală anterioară). În opinia lui Wundt, care contrasta cu explicațiile pasive mecaniciste propuse de majoritatea empiriștilor și asociaționiștilor britanici, mintea are puterea de a organiza voluntar elementele mentale.

***Titchener** s-a concentrat asupra elementelor de conținut din minte și aglutinării lor mecanice prin procesul de asociere, însă a renunțat la doctrina apersepției a lui Wundt. Cercetările lui Titchener s-au concentrat asupra elementelor înseși. Potrivit lui, sarcina fundamentală a psihologiei este să descopere natura experiențelor elementare conștiente – să analizeze conștiința la nivelul părților ce o alcătuiesc și astfel să-i determine structura.*

Edward Bradford Titchener (1867 – 1927)

- S-a născut în Marea Britanie, a studiat la Oxford, luându-și doctoratul la Leipzig.
- În 1882 a fost numit asistent și ulterior profesor la Universitatea Cornell din SUA.
- A fost editor al revistei „American Journal of Psychology”.
- A fondat *Societatea de Psihologie Experimentală*, în anul 1904.
- A fost interesat de omul normal și a validat introspecția ca metodă de cercetare.
- A fondat Școala psihologică cunoscută sub denumirea de Structuralism, fiind o continuare a cercetărilor anterioare din Europa.

Școala structuralistă a lui Titchener

E. Titchener a fost unul dintre discipolii cei mai credincioși ai lui Wundt. În SUA la Universitatea Cornell avea să *construiască* ceea ce criticii lui au apreciat drept o veritabilă „cetate cerească” a introspecționismului. Meritul său a fost de a fi cizelat la maximum metoda introspecției. Titchener a preluat de la Wundt și a susținut ideea că cea mai adecvată metodă experimentală este introspecția. Ea trebuia utilizată pentru a-i analiza conținutul experienței conștiente în părțile sale componente, însemnând că experimentatorul trebuie să se privească pe sine pentru a-și examina originile și calitățile senzațiilor, sentimentelor și gândurilor

sale. Sistemul lui Titchener puna accentul pe importanța experimentelor de laborator și pe o metodologie riguroasă.

Astfel, primii psihologi experimentalisti stăteau într-un laborator în liniște absolută și analizau propriile experiențe mentale. Ei erau supuși diferitor stimulări senzoriale controlate (auditive, vizuale, tactile etc., precum și senzații complexe, combinate). Apoi, analizând atent experiențele conștiente produse de asemenea stimuli, în final menționau care senzații elementare s-au combinat pentru a produce experiența cognitivă finală.

Titchener a conștientizat necesitatea formulării precise a obiectului de studiu al psihologiei, necesitatea ca acestui obiect să-i fie precizate elementele constitutive, de alcătuire structurală, legile de organizare. Formularea obiectului psihologiei trebuia să conducă la explicarea psihicului din punct de vedere structural și funcțional – cum anume funcționează aceste *agregate* structurale.

După Titchener, obiectul psihologiei nu poate fi altul decât conștiința. *Conștiința*, spune Titchener, *nu este ceea ce pare la o observație banală. Aceasta pentru că faptele de conștiință au o construcție și o materie proprie, una care se ascunde în spatele aparențelor, la fel cum în chimie, fizică sunt tănuite în fața aparențelor multe legități de acest fel.* Prin această formulare s-a pus semnul egalității între conștiință și psihic. Ceea ce a însemnat desemnarea pentru psihologie a unor hotare exacte, care nu se identifică cu cele ale fiziologiei.

În studierea experienței conștiente, Titchener avertiza în legătură cu **eroarea de stimul**, care confundă procesele mentale cu obiectele pe care le observăm. De exemplu, comit eroarea de stimul observatorii care văd un măr și descriu acest obiect ca pe un măr, în loc să relateze elementele legate de culoare, de luminozitate sau de formă pe care le constată. Obiectul observației noastre nu trebuie descris în limbaj obișnuit, ci în termenii conținuturilor elementare ale experienței.

Titchener a defint **conștiința** ca suma experiențelor noastre așa cum există ele la un moment dat. **Mintea** este suma experiențelor pe care le acumulăm pe parcursul vieții. Conștiința și mintea sunt similare, numai că în cazul conștiinței sunt implicate procese mentale ce au loc într-un anume moment, în vreme ce mintea implică totalitatea acestor procese.

Titchener a fost interesat de problema atenției, făcând distincție între atenția voluntară și cea involuntară. Ambele reprezintă tipuri de conștiință în

stadii diferite de dezvoltare. La fel, există și *atenția ca deprindere*, fiind parțial involuntară.

Atenția involuntară (primară), conform lui Titchener (1915), este „o atenție pe care o oferim necondiționat și nu o putem opri”. Este declanșată de stimuli puternici, noi, spontani, deci atributul intensității este suficient pentru a o activa.

Atenția voluntară (secundară) presupune concentrarea asupra unui obiect care nu ar atrage atenția în mod normal. Astfel, el considera ca atenția secundară este atenția în condiții dificile, atenție fără distragere. Deci, atenția secundară se asociază cu un grad mult mai mare de dezvoltare. Copilul este capabil de atenție involuntară în mod curent, dar nu și de cea voluntară.

Titchener a statuat trei probleme esențiale pentru psihologie [7]:

- Reducerea proceselor conștiente la componentele lor cele mai simple;
- Stabilirea legilor potrivit cărora aceste elemente ale conștiinței sunt asociate;
- Stabilirea legăturii elementelor cu procesele fiziologice.

Titchener a definit trei stări elementale ale conștiinței: senzațiile, imaginile și stările afective:

- **Senzațiile** reprezintă elementele de bază ale percepției și sunt prezente în sunete, imagini, mirosuri și alte experiențe produse de obiecte fizice din jurul nostru. Senzațiile au patru proprietăți fundamentale: calitatea, intensitatea, durata și claritatea.

- **Imaginile** reprezintă elementele ideilor și se găsesc în procesele care reflectă experiențe ce nu sunt, de fapt, prezente, cum ar fi amintirea unei experiențe trecute.

- **Stările afective**, sau afectele, sunt elementele emoțiilor și se găsesc în experiențe precum dragostea, ura și tristețea.

Deși fundamentale și ireductibile, elementele mentale pot fi grupate în categorii, la fel cum sunt grupate în clase elementele chimice.

Spre sfârșitul vieții, Titchener a început să-și modifice psihologia structurală în mod fundamental, începând să-și definească abordarea ca „psihologie existențială”. Începuse să-și reconsidere metoda introspectivă, adoptând un punct de vedere fenomenologic, în care experiența era examinată așa cum survine, fără a o mai descompune în elemente.

Critici aduse structuralismului

Atacurile principale au vizat **metoda introspecției**, care – spuneau criticii – este, de fapt, *retrospecție*, fiind dispusă la deformări prin faptul natural al uitării.

- Introspecția este neadecvată mai ales pentru efectul inductiv pe care îl are atunci când se îndreaptă spre o stare afectivă, dar și experiențele de ordin cognitiv pot fi la fel modificate.

Wundt a contracarat această critică, propunând antrenamentul introspecției. Totuși, dificultățile apăreau chiar la nivelul relatărilor verbale, care, în situații identice, exprimau „tablouri” semnificativ diferite.

- O altă critică importantă adusă structuralismului a fost *neputința sa de a cerceta procese subconștiente și inconștiente*, responsabile, după cum au arătat alte dezvoltări paradigmatică, de funcționarea sistemului psihic [7].

- „Transformarea introspecției în metodă psihologică de cunoaștere este similară cu încercarea ochiului de a se vedea pe sine sau asemenea dorinței absurde a omului de a se privi din camera lui pe fereastră, cu intenția de a se vedea trecând pe stradă”. (*Auguste Comte*)

- Trăirea psihică se modifică în momentul în care devine obiect de observație, ca urmare când are cine să observe, nu are ce observa, iar când există obiectul de observat, nu are cine să-l observe [8].

Introspecția nu a fost singura țintă. Mișcarea structuralistă a fost acuzată de artificialitate, deoarece încerca să analizeze procesele conștiente pe elemente alcătuitoare [9].

- Criticii au acuzat faptul că integralitatea unei experiențe nu poate fi reluată de nicio asociere sau combinație ulterioară a părților elementare. Aceștia au susținut că experiența nu ne parvine din senzații, imagini sau stări afective individuale, ci din ansambluri unitare. Ceva din experiența conștientă se pierde inevitabil în orice efort artificial de a o analiza. Psihologia formei a instrumentalizat această remarcă în revolta pe care a lansat-o împotriva structuralismului.

- Definiția structuralistă a psihologiei a fost și ea atacată. În ultimii ani de viață ai lui Titchener, în sfera psihologiei au intrat câteva subdomenii pe care structuraliștii aleseseră să le excludă, pentru că nu cadrau cu vederile lor asupra psihologiei. Am menționat anterior că Titchener considera psihologia animală și

cea a copilului a nu fi psihologie cu adevărat. Concepția sa în domeniu era mult prea limitativă pentru a înțelege noile opere și noile direcții care acum erau explorate. Psihologia, care avansa rapid, îl lăsase pe Titchener în urmă.

Contribuții ale structuralismului [9].

- Subiectul lor – experiența conștientă – este clar definit;
- Metodele de cercetare, bazate pe observație, experiment și măsurare, se plasau în continuarea celor mai bune practici științifice;
- Deși conștiința poate fi percepută doar de persoana care face experiența stării conștiente, metoda cea mai potrivită pentru studiul acestei experiențe și al acestui subiect va fi o formă de autoobservație;
- Deși tematica și obiectivele structuraliștilor nu mai sunt considerate esențiale, metoda introspecției continuă să fie folosită în numeroase domenii ale psihologiei;
- Rapoartele introspective ce implică procese cognitive, cum ar fi *raționarea*, sunt utilizate frecvent în psihologia de astăzi;
- O contribuție importantă a structuralismului provine din faptul că a slujit ca țintă pentru critică. Am subliniat anterior că evoluția în știință are nevoie de ceva căruia să i se opună. Cu structuralismul lui Titchener ca idee căreia să te opui, psihologia a evoluat mult dincolo de limitele sistemului său.

Funcționalismul: precursori, întemeietori, idei de bază

❖ Funcționalismul reprezintă un curent psihologic dezvoltat la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. Apare atât în țările europene, cât și în SUA ca o prelungire și pe baza psihologiei fiziologice.

❖ Funcționalismul a apărut ca o replică la abordarea structuralistă, considerată „artificială, limitată și fără sens”.

❖ Funcționaliștii au fost preocupați de motivul apariției unui comportament sau idei și mai puțin de tipul de comportament sau idee manifestată. Aceasta reprezintă distincția majoră dintre structuralism și funcționalism.

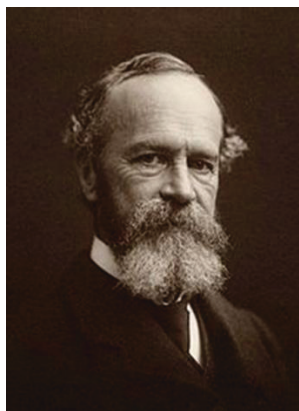
❖ Precursorul de bază al acestui curent este William James, considerat a fi cel mai mare psiholog american. Drept reprezentanți importanți ai funcționalismului sunt: John Dewey (1859-1952), James Angell (1869-1949), Harvey A. Carr (1873-1954) și alții.

Interesante sunt izvoarele științifice ale funcționalismului. Prima orientare spre această paradigmă o întâlnim la Aristotel, primul mare sistematizator și promotor al gândirii științifice. El a pus bazele psihologiei, fundamentând răspunsuri chiar la cele trei întrebări (ce?, cum? și de ce?) referitoare la psihic, nivelurile și modelele sale. Alte trei linii de influență vin din gândirea britanică: opera evoluționistă a lui Charles Darwin (1809-1882), studiul diferențelor individuale (Francisc Galton, 1822-1911) și investigațiile comportamentului animal întreprinse de G.J. Romanes (1848-1894) și C. Loyd Morgan (1852-1936).

Concepte fundamentale:

Funcția – ca unitate fundamentală a oricărei conduite, este un ansamblu de operații în strânsă legătură unele cu altele, a căror îmbinare armonioasă exprimă viața organismului, funcția fiind un act adaptativ;

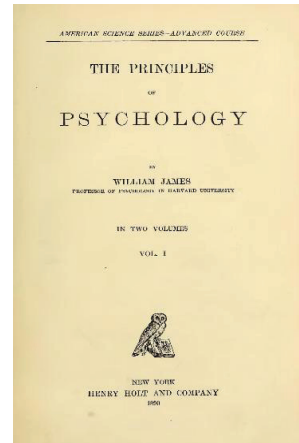
Adaptarea – termen care conduce la o nouă viziune asupra organismului înțeles în raporturile sale continue cu ambianța. Psihismul apare ca o formă superioară de adaptare, deoarece implică o conformare la stimuli, condiții, situații și mijlocește răspunsuri adaptative.

William James (1842-1910) a făcut pictură, chimie, medicină, expediții de naturalist în bazinul Amazonului.

- James a afirmat că adevărul este „ceea ce este practic, util și eficace”.
- El a considerat că faptele psihice sunt acțiuni. S-a pronunțat împotriva elementarismului. A pornit de la conștiința personală care se bazează pe identitate și este mereu în schimbare.
- A postulat faptul că conștiința întotdeauna alege ceea ce îi convine din lumea în care trăiește.
- A fost printre primii psihologi care au privit psihicul ca un tot unitar.

Lucrarea sa în două volume **The Principles of Psychology** (1890), devenită clasică, a „făcut epocă” încă înainte de apariție, fiind publicată pe capitole în diferite periodice. În *Principiile psihologiei* James prezintă ceea ce va deveni până la urmă teza centrală a funcționalismului american, și anume – că scopul psihologiei nu este descoperirea elementelor experienței, ci mai degrabă studierea oamenilor așa cum se adaptează ei la mediu. Funcția conștiinței este de a ne ghida către scopurile necesare supraviețuirii. Conștiința este vitală pentru nevoile ființelor complexe într-un mediu complex; fără ea, evoluția omului n-ar fi avut loc.

La începutul Volumului I James declară: „Psihologia este știința vieții mentale, atât a fenomenelor sale, cât și a condițiilor în care se produc”.

James considera că *obiectul de studiu al psihologiei* trebuie să fie analiza introspectivă a stărilor mentale de care suntem conștienți la un moment dat și funcțiile pe care acestea le îndeplinesc în organism. *De exemplu, jocul – spuneau funcționaliștii – este funcție, deoarece el satisface trebuințele prezente ale copilului, ajutându-l totodată să-și pregătească viitorul.*

Paradigma funcționalistă vizează trei întrebări de bază: **Ce? Cum? De ce?** (răspunsul la ele implicând funcția comportamentului organismelor, inclusiv a conștiinței, în adaptarea lor la mediu; aspectele utilitare și relaționale).

Prima orientare spre această paradigmă o întâlnim la Aristotel. El a pus bazele psihologiei, fundamentând răspunsuri la cele trei întrebări („ce?”, „cum?” și „de ce?”) referitoare la psihic, nivelurile și modelele sale.

James a respins ideea că procesele conștiente ar avea o structură permanentă, fixă. Pentru el experiența conștientă era ca un râu care curge și se schimbă tot timpul și folosește termenul „*curent de conștiință*” pentru a sintetiza această proprietate.

James a fost influențat de Charles Darwin (1809-1882), care considera că printr-un proces de selecție naturală vor fi favorizate și transmise de la o generație la alta acele caracteristici ale organismelor care vor servi la o mai bună funcționare (adaptare la mediu). Anumite caracteristici fizice (forma și mărimea

ochilor, urechilor, mâinilor, labelor, ghearelor) au fost favorizate prin selecție naturală, deoarece ele au avut o funcție utilă.

James susținea că și conștiința umană trebuie să fi avut o funcție, altfel nu ar fi fost necesară dezvoltarea ei. Conștiința este pentru el un „organ adăugat de dragul cârmuirii unui sistem nervos prea complex pentru a se autoregla”. În opinia lui James, gândirea conștientă permite oamenilor să facă alegeri raționale, care le dă acestora posibilitatea să supraviețuiască de la o generație la alta.

De vreme ce nivelul cunoașterii nu permitea identificarea exactă a relației *fizic-psihic*, James afirma cu tărie că psihologii trebuie să lase deoparte această problemă și să încerce să descrie și să explice procese precum raționamentul, atenția, voința, imaginația, memoria sau afectivitatea.

Alte concepte fundamentale:

➤ *Metodele psihologiei:* Metodele pe care James le-a menționat în *Principii* demonstrează o diferență importantă dintre psihologia structurală și cea funcțională. Mișcarea funcționalistă nu ar trebui limitată la o singură metodă, cum ar fi introspecția de tip wundtian sau titchenerian. Funcționalismul acceptă și aplică și multe alte metode. Ca un supliment pentru metodele introspective și experimentale, James a recomandat metoda comparativă.

➤ *Grupuri de subiecți cercetați:* Cercetând funcționarea psihologică a mai multor tipuri de subiecți, printre care se numărau și copii, populații care nu cunosc scrisul, indivizi cu tulburări emoționale, animale – psihologia devenea capabilă să descopere variații semnificative ale vieții mentale.

➤ *Pragmatismul:* James a subliniat valoarea pentru psihologie a pragmatismului, a cărui teză fundamentală este că înțelegerea sau validarea unei idei sau concepții trebuie testată prin intermediul consecințelor sale. *Dacă funcționează, atunci e adevărat.*

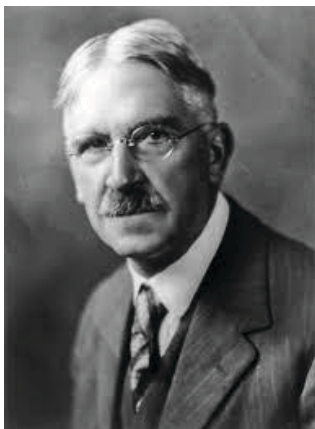
➤ *Teoria emoțiilor:* James a inversat ordinea declanșării emoției, susținând că răspunsul fizic precedă apariția emoției, mai ales când avem de-a face cu emoțiile primare, ca teama, furia, părerea de rău sau dragostea. De exemplu, vedem animalul sălbatic, fugim și doar mai apoi resimțim emoția numită teamă. Emoția este tocmai percepția pe care o avem cu privire la schimbările corporale, pe măsură ce acestea se produc (James, 1890, vol.2, p.449).

➤ *Sinele tripartit:* James a sugerat că sentimentul de sine al unei persoane este alcătuit din trei componente: sinele material (corpul, familia, căminul sau

stilul vestimentar); sinele social (recunoașterea pe care o câștigăm din partea celorlalți); sinele spiritual (ființa noastră interioară sau subiectivă). Fiecare dintre componente se influențează reciproc.

➤ *Obiceiurile*: James înfățișa toate creaturile vii drept „mănunchiuri de obiceiuri”. Acțiunile repetitive sau habituale implică sistemul nervos și slujesc la sporirea plasticității materiei neuronale. Ca urmare, obiceiurile devin ușor de pus în practică prin repetările ulterioare și necesită o atenție mai puțin conștientă.

La fondarea școlii de gândire funcționalistă au contribuit direct John Dewey și James Rowland Angell. În 1894 ei au intrat pe poarta nou-înființatei University of Chicago; mai târziu, fiecare avea să ajungă pe coperta revistei *Time*. Însuși William James va ajunge să proclame că Dewey și Angell trebuie considerați fondatori ai unui nou sistem – al celui funcționalist.

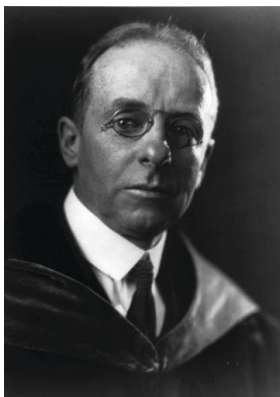
John Dewey (1859-1952), filosof, psiholog și pedagog american. Aparține grupului de psihologie funcționalistă care a activat la Școala de la Chicago. Poziția sa se detașează ca instrumentalistă. A avut preocupări speciale pentru problemele educației copilului.

Dewey a atacat molecularismul, elementismul și reducționismul psihologic al arcului reflex (conexiunea dintre stimulul senzorial și răspunsul motor). El argumenta că nici comportamentul și nici experiența conștientă nu pot fi reduse la elemente, cum susțineau Wundt și Titchener.

Partizanii arcului reflex susțineau că orice unitate de comportament are ca punct terminus un răspuns la un stimul, de pildă când un copil își retrage mâna atinsă de o flăcără. Dewey a sugerat că reflexul formează mai degrabă un cerc decât un arc, întrucât perceperea de către copil a flăcării se schimbă, fiind pusă în slujba altei funcții. Inițial, flacăra îl atrăgea pe copil, însă, după ce îi va fi simțit efectele, va fugi de ea. Răspunsul a schimbat percepția asupra stimulului (focul). Drept urmare, stimulul și răspunsul trebuie considerate ca o unitate și nu ca o structură de senzații și răspunsuri individuale.

Prin aceasta, Dewey susținea că niciun comportament implicat într-un răspuns reflex nu poate fi realmente redus la elementele senzoriomotorii de bază, după cum nici conștiința nu poate fi descompusă în părți componente elementare.

Comportamentul nu trebuie abordat ca un construct științific artificial, ci mai degrabă din perspectiva semnificației sale pentru organismul care se adaptează la mediul său. Concluzia sa a fost că adevăratul subiect al psihologiei trebuie să fie studiul întregului organism, privit sub raportul funcționării sale în mediul în care se află.

James Rowland Angell (1869-1949)

A făcut din Universitatea de Psihologie de la University of Chicago cea mai influentă facultate la acel moment, devenind cel mai important centru de formare a psihologilor funcționaliști.

Idei importante:

- Funcția conștiinței este de a spori capacitățile de adaptare ale organismului;
- Obiectul psihologiei este de a studia modul în care mintea ajută organismul să se adapteze la mediu.

Angell a indicat 3 teme majore ale mișcării funcționaliste [9]:

1. Psihologia funcțională este psihologia operațiunilor mentale, în contrast cu structuralismul, care este psihologia elementelor mentale. Sarcina funcționalismului este de a descoperi cum funcționează procesele mentale, ce sarcini îndeplinesc și în ce condiții au loc;

2. Psihologia funcționalistă este psihologia utilităților fundamentale ale conștiinței. Astfel, conștiința este privită utilitarist, ca mediator între nevoile organismului și solicitările mediului. Structurile și funcțiile organismului există deoarece îi permit să se adapteze la mediu și astfel să supraviețuiască. Angell a sugerat că, întrucât conștiința a dăinuit, trebuie să facă un serviciu esențial organismului. Psihologii funcționaliști au ca sarcină identificarea acestui serviciu, nu doar a celor îndeplinite de conștiință, ci și a unor procese mentale mai punctuale, cum ar fi judecata sau voința;

3. Psihologia funcțională este psihologia relațiilor psihofizice (relațiile corp-minte) și e preocupată de totalitatea relațiilor organismului cu mediul. Funcționalismul acoperă întreaga funcționare a ansamblului minte-corp,

nerecunoscând vreo distincție reală între cele două. Le consideră ca aparținând aceluiași registru și presupune o tranziție fără dificultăți de la una la alta.

Contribuțiile funcționalismului:

- Mutarea accentului de pe structură pe funcție;
- Includerea în domeniul psihologiei a comportamentului animal;
- Studierea sugarilor, a copiilor și a oamenilor cu dizabilități mentale;
- Întregirea metodei introspective cu informații obținute de la alte metode, precum cercetări fiziologice, teste psihologice, chestionare, descrierea obiectivă a comportamentului;
- Cercetări și descoperiri în soluționarea problemelor practice.

Criticile funcționalismului (aduse în mare parte de către structuraliști):

- Termenul „funcționalism” nu fusese clar definit (funcția ca activitate sau utilitate);
- Interesul exagerat pentru chestiunile practice;
- În opinia lui Titchener, orice abordare a psihologiei care devia de la analiza introspectivă a minții, care să-i descopere elementele, nu putea fi numită psihologie în adevăratul sens al cuvântului.

Ca școală, funcționalismul se consideră stins odată cu pensionarea lui H.Carr de la Universitatea din Chicago, la începutul anilor '50; ca problematică însă (actele adaptative și relațiile funcționale), funcționalismul este un mod de gândire mereu actual; ca metodologie, a fost înlocuit de behaviorism, mai puternic și elaborat.

Introspecția experimentală a Școlii de la Würzburg

La Würzburg s-a constituit un grup disident celui de la Leipzig, care și-a propus să abordeze fenomenul psihic în ansamblul manifestării sale, ca un întreg, abordare care să ia în considerare inclusiv formele superioare de organizare a vieții psihice – activitatea de gândire. A fost o perspectivă care a păstrat valoarea investigativă a introspecției, analizând manifestările de conștiință. Acest interes, în cele din urmă, a dat o identitate inițiativelor experimentale realizate, care s-au grupat într-o Școală de Psihologie de la Würzburg, care ulterior s-a integrat unui curent de gândire mai general – cel gestaltist. Era o cale prin care investigațiile puteau să pătrundă la explicarea semnificației structurilor de suport ale vieții psihice, ca dependentă de structura însemnelor unui „tot” de reflectat, echivalat în final cu însăși conștiința [6].

Subiectul trebuia ca, în timp ce desfășoară o operațiune, rezolvă o problemă etc., să se exprime cu voce tare, oferind pe această cale „a reflecției vorbite” unele informații asupra modului de gândire și a etapelor parcurse. Se studia gândirea pură, fără imagine.

Studiile au debutat ca o replică la autoritatea științifică a lui Wundt, în opinia căruia procesul gândirii nu putea fi obiect de cercetare experimentală. Era o măsură de precauție de care discipolii săi au ținut tot mai puțin cont. Pentru aceștia, problemele de gândire încetau să mai fie de domeniul metafizicii, pentru a se înscrie în schema tot mai larg acceptată a învățaturii darwiniene, a relației organism-mediu. Mai mult, problemele gândirii au început să fie studiate la animale, la nivel subuman. Au fost provocări care au determinat ca problematica gândirii să fie scoasă din coordonatele de analiză metafizice și filosofice ale disputelor dintre raționalism și senzualism. S-a pornit de la formularea unor noi postulate investigative, în acord cu care formelor sau structurilor logice ale gândirii li se căuta corespondentul funcțional în viața de fiecare zi – ca fiind puse în serviciul unor funcții vitale – rostul lor în supraviețuire și reproducere. Chiar dacă erau probleme ce reprezentau manifestarea vieții psihice în stare „pură”, în acord cu noua perspectivă investigativă, ele au fost puse la lucru, adică în sarcini de „rezolvare a problemelor”. S-au efectuat studii pe animale, care veneau să probeze universalitatea fenomenului psihic al gândirii, legătura dintre gândire și funcția adaptativă a inteligenței. De aici și până la abordarea în același spirit a însăși problematicii gândirii nu era decât un pas, pe care tot mai mulți cercetători l-au făcut fără ezitare. Dar cel care dă la o parte orice rețineră de a aborda studiul experimental al gândirii la om a fost Oswald Külpe.

Oswald Külpe (1862-1915)

Până în 1894 el a fost unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Wundt. În laboratorul organizat la Würzburg, respectând linia tradițională a introspecției, Külpe a inițiat mai multe studii având ca obiect distinct de studiu procesele psihice superioare. Rezultatele investigațiilor au fost publicate în două lucrări științifice: *Schema psihologiei* și *Prelegeri despre Psihologie*. Aceste studii au reprezentat punctul de plecare pentru abordarea proceselor psihice superior organizate. Ideea conducătoare era ca această metodă a introspecției să fie perfecționată și astfel să fie extinsă și asupra studierii activității de gândire.

La început, cercetarea a vizat doar unii parametri izolați, cum ar fi timpul de reacție, experiențele de învățare asociative etc. Însă, ulterior rezultatele au devenit relevante pentru inițierea unor cercetări mai complexe, efectuate pe subiecți de diferite vârste, cu moduri de gândire diferite.

În lucrarea *Asupra psihologiei moderne a gândirii*, apărută în 1912, susține că specifică pentru gândire este nu reproducerea, fie și în formă schematică, generalizată, a ceea ce este palpabil, ci cunoașterea reconstitativă, mijlocită a impalpabilului, a ceea ce există dar nu se oferă direct percepției. Astfel, este relevată tendința gândirii de a opera abstract și generic, prin care se opune senzorialului.

Rezolvarea de probleme în concepția școlii lui O.Kulpe [5]:

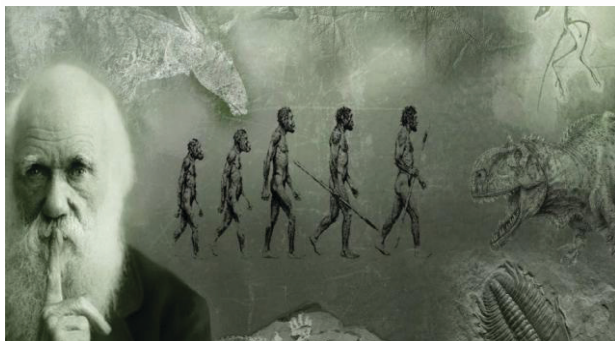
- Gândirea este concepută ca un proces de rezolvare a problemelor.
- Este introdus conceptul de sarcină și se consideră că toate procesele asociative sunt dirijate în raport cu sarcina. Orice întrebare generează o sarcină la care gândirea trebuie să găsească un răspuns.
- Ideea abstractă este mai apropiată de semnificația cognitivă decât de imaginea senzorială.
- În rezolvarea de probleme un rol important revine operațiilor gândirii: completarea necunoscutelor, abstracția selectivă, reproducerea asemănărilor.
- *Imaginea mentală* din concepția Școlii de la Würzburg va fundamenta apariția psihologiei cognitive.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Comparați, evidențiind diferențele, abordările lui Titchener și ale lui Wundt în materie de psihologie.
- Care este subiectul psihologiei potrivit concepției lui Titchener? Prin ce se deosebește acesta de subiectele altor științe?
- Descrieți diferența dintre experiența ca *independentă* de persoana care o trăiește și experiența ca *dependentă* de persoana care o trăiește. Dați exemple.
- Care a fost contribuția structuralismului lui Titchener în psihologie?
- Analizați virtuțile și limitele introspecției ca metodă.
- Identificați, prin exemplificare, asemănările și deosebirile dintre structuralism și funcționalism.

- Prin ce se diferenția opinia lui James privitoare la conștiință de cea a lui Wundt? Care era, potrivit lui James, scopul conștiinței?
- În ce moduri au contribuit Titchener și Dewey la întemeierea psihologiei funcționale?
- Potrivit lui Angell, care au fost cele mai importante trei teme ale funcționalismului?
- Cum explicau rezolvarea de probleme reprezentanții Școlii de la Würzburg?
- Analizați diferențele dintre Școala de la Würzburg și Școala lui E.B. Titchener.

LECTURI RECOMANDATE

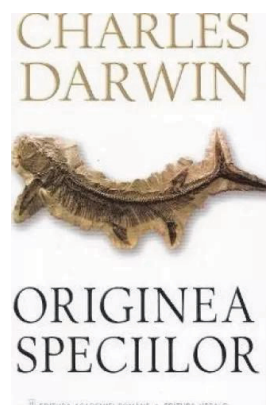

Charles Darwin (1809-1882) este cel mai celebru naturalist britanic, geolog, biolog și autor de cărți, fondatorul teoriei referitoare la evoluția speciilor (teoria evoluționistă).

A observat că toate speciile de forme de viață au evoluat de-a lungul timpului din anumiți strămoși comuni, ca rezultat al unui proces pe care l-a numit „selecție naturală”, toate acestea fiind publicate în celebra sa operă *Originea speciilor* (1859).

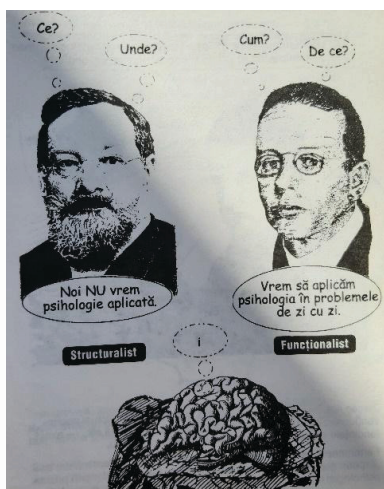
Principalele teze ale teoriei darwiniste [11]:

- Speciile se transformă treptat unele în altele prin interacțiunea următorilor factori: variabilitatea, ereditatea, suprapopulația, lupta pentru existență și selecția naturală.
- Variabilitatea individuală oferă material pentru acțiunea selecției. Variabilitatea este rezultatul corelației dintre organism și mediu, dintre modificările condițiilor de mediu și acțiunea factorilor interni specifici organismului.
- Ereditatea fixează variațiile și face posibilă acumularea lor în cursul generațiilor. Darwin admite inconsecvent ereditatea caracterelor dobândite.

- Suprapopulația este creșterea excesivă a numărului de indivizi ai unei specii în raport cu mijloacele de trai [2].
- Lupta pentru mijloacele de trai dintre indivizii speciilor apropiate (interspecifică) sau dintre indivizii aceleiași specii (intraspecifică) duce la supraviețuirea celor mai apți care se reproduc preferențial.
- Selecția naturală acționează și prin mijlocirea factorilor abiotici, și prin mijlocirea factorilor biotici. Selecția duce astfel la trierea formelor mai bine adaptate și la accentuarea în curs de generații a caracterelor adaptative; selecția orientează variațiile neorientate.

INFORMAȚII SUPLIMENTARE

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Benson N. *Câte ceva despre Psihologie*. București: Curtea Veche Publishing, 2000.
2. Darwin Ch. *Originea Speciilor*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957.
3. Drugaș M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. Oradea, 2009.
4. Larousse. *Marele dicționar al Psihologiei*. București, 2006.
5. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
6. Mihai I. *Istoria psihologiei. Altar al cunoașterii psihologice*. București, 2008.

7. Nicola Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
8. Petroman P. *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara, 2003.
9. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
10. Ждан А. *История психологии*. Москва: Педагогическое общество России, 2003.
11. https://ro.wikipedia.org/wiki/Charles_Darwin

Tema VII

PSIHOLOGIA APLICATIVĂ: MOȘTENIREA FUNCTİONALISMULUI

Obiective:

- să identifice premisele apariției psihologiei aplicative;
- să cunoască modul în care W. Wundt și laboratorul său de psihologie de la Leipzig a influențat dezvoltarea psihologiei aplicative din Statele Unite;
- să determine modul în care dezvoltarea economică de la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX a influențat apariția și consolidarea psihologiei aplicative;
- să estimeze contribuția lui Kraepelin, Charcot, Galton și Cattell la fundamentarea psihologiei diferențiale;
- să analizeze impactul activității lui Witmer și Münsterberg asupra dezvoltării psihologiei aplicative;
- să identifice concepțiile importante ale psihologiei aplicative de la începutul secolului al XIX-lea care și-au păstrat actualitatea până în prezent.

Cuvinte-cheie: *psihologie aplicativă, test psihologic, vârstă mentală, metode de cercetare, psihologie clinică, psihologie industrială și organizațională, psihologie judiciară.*

Sumar:

1. Dezvoltarea psihologiei americane la sfârșitul secolului al XIX-lea
2. Testarea psihologică: apariția psihologiei diferențiale
3. Psihologia clinică
4. Psihologia industrială și organizațională
5. Psihologia judiciară

Doctrina evoluționistă și psihologia funcțională derivată din ea au prins repede rădăcini în Statele Unite la sfârșitul secolului al XIX-lea. Deși Wundt formase mulți membri ai primei generații de psihologi americani în spiritul psihologiei sale, când s-au întors în Statele Unite, aceștia au pus bazele unei psihologii care semăna foarte puțin cu ce învățaseră de la acesta. Astfel, noua știință, la fel ca o specie de viețuitoare, se schimba pentru a se adapta noului său mediu. Cultura americană avea o orientare practică, publicul prețuia ceea ce este de folos: „Avem nevoie de o psihologie ce poate fi utilizată”, scria G. Stanley Hall. Astfel, psihologia a „intrat” în lumea reală: în școli, fabrici, agenții de

publicitate, tribunale, clinici pentru copii cu tulburări comportamentale și în centre de sănătate mentală.

Dezvoltarea psihologiei americane la sfârșitul secolului al XIX-lea

- În 1880, în Statele Unite nu existau laboratoare psihologice; în 1900 numărul lor se ridica la 41 și erau mai bine echipate decât laboratoarele din Germania;

- În 1880 nu existau reviste de psihologie americane; în 1900 existau trei;

- În 1880 americanii trebuiau să plece în Germania pentru a studia psihologia; în 1900 majoritatea optau pentru studii postuniversitare în Statele Unite – existau circa 40 de programe de studii doctorale oferite de instituțiile de învățământ superior americane;

- Din 1892 până în 1904 s-au acordat peste 100 de doctorate în psihologie, mai mult decât în orice altă știință, cu excepția chimiei, zoologiei și fizicii.

Testarea psihologică: apariția psihologiei diferențiale

În noile condiții social-istorice, diferențele semnalate între oameni au dobândit o însemnătate socială deosebită din cauza problemelor ridicate de activitatea productivă industrială proprie societății capitaliste. Aici s-a conturat o comandă socială precisă pentru cunoașterea legilor după care are loc diferențierea caracterială dintre oameni: nu toți oamenii se pricepeau la toate, îndemânarea oamenilor trebuie formată și direcționată. Pentru problemele de acest fel, psihologul a fost nevoit să se deplaseze pe teren, în mijlocul mulțimii de oameni, să stea de vorbă cu fiecare, să facă evaluări pe măsură.

***Istoric:** Deja din antichitate a fost evocată existența unei diferențe caracteriale dintre oameni, care îi deosebea de ceilalți, la fel cum îi deosebeau caracteristicile lor trupești.*

- *In Vechea Grecia Teofrast, părintele botanicii, discipolul lui Aristotel, a descris diverse modalități de împărțire a oamenilor între ei.*

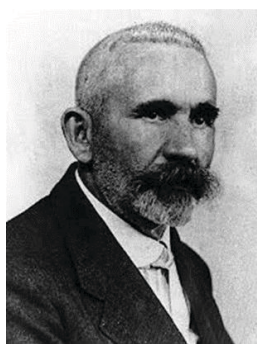
- *În secolul XVI, medicul spaniol Juan Huarte a analizat diferențele individuale dintre atitudini și aptitudini, publicând o carte intitulată „Examinarea indivizilor talentați”, în care propunea o largă paletă de diferențe individuale în capacitățile oamenilor.*

- *Atât Weber, cât și Fechner, Helmholtz au vorbit în lucrările lor despre diferențele interindividuale, însă acestea nu au fost investigate experimental într-un mod sistematic.*

La începutul secolului al XX-lea s-a trasat cadrul unei noi discipline psihologice numite *psihologia diferențială*. Obiectul de studiu al psihologiei diferențiale este stabilirea și descrierea caracteristicilor care îi aseamănă/unesc sau îi deosebesc pe oameni [5].

Începuturile propriu-zise de studiere a caracterelor diferențiale dintre oameni vizează tot laboratorul de psihologie experimentală al lui Wundt. Acolo au fost formulate problemele privind diferențele constatate de experimenatori, dar care la momentul respectiv nu au putut fi elucidate într-o manieră științifică complexă.

Unul dintre primii psihologi care s-au înscris pe noua linie investigativă a fost psihiatrul german Emil Kraepelin.

Emil Kraepelin (1856-1926), psihiatru german, considerat fondatorul psihiatriei științifice moderne, primul care a identificat oniomania, sindromul achizițiilor inutile.

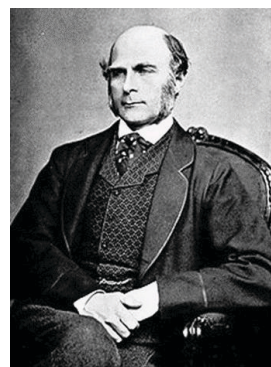
A contribuit la introducerea metodologiei psihologiei experimentale în clinica psihiatrică, studiind diferențele dintre caracterele pacienților, modul cum aceste diferențe sunt definitorii, cum se raportează legic la stările lor malade, cum acestea se completează într-un profil unitar pentru modul de comportare al unor persoane.

Francis Galton și variabilele statistice de comportament

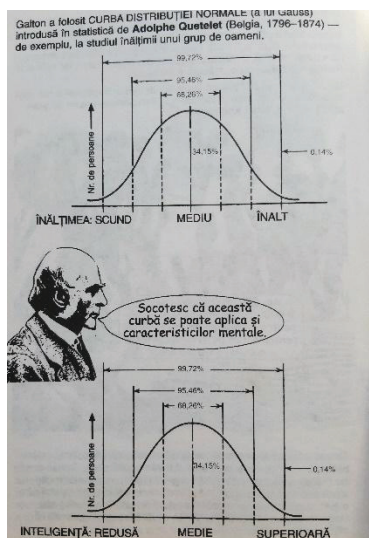
Francis Galton (1822-1911), văr al lui Charles Darwin, a fost antropolog, eugenist, explorator tropical, geograf, inventator, meteorolog, psihometrician și statistician.

În psihologie s-a remarcat prin cercetările desfășurate și prin înființarea metodelor și tehnicilor statistice, de mare aplicabilitate ulterioară în studiile diferențierilor individuale.

S-a ocupat de determinarea pragurilor senzoriale, de timpul reacției, de asociații etc. În efortul său de promovare a metodelor statistice, a fost preocupat de determinarea diferențelor interindividuale moștenite genetic.

În cercetările sale îl interesa în mod deosebit în ce măsură caracteristicile constatate sunt aceleași la frați și la gemeni. Acolo a întrevăzut cheia spre identificarea caracterelor comportamentale în măsură să-i asemene și totodată să-i deosebească în mod legic pe oameni între ei.

În anul 1869 a apărut cartea lui Galton cu titlul *Geniul ereditar*, în care a încercat să demonstreze, cu ajutorul metodelor statistice, cum are loc distribuirea legică în societate a aptitudinilor de diferite feluri. El spunea că, așa cum cei mai mulți oameni sunt de statură mijlocie, iar cei înalți și cei scunzi încalcă regula, tot așa există oameni care, prin aptitudinile psihice, trec peste limitele normale.

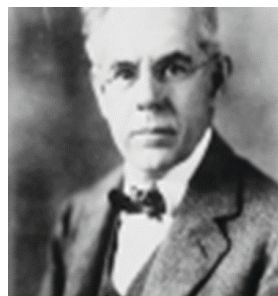
Dar ce determină apariția și manifestarea acestor abateri de la regula generală a celor mulți? Dincolo de arbitrarul evocat și de alți cercetători, Galton avansează ipoteza intervenției legice a caracterelor moștenite, care a fost demonstrată de el cu mijloace statistico-matematice. A fost o ipoteză de lucru care și-a dovedit genialitatea abia ulterior. Lucrările lui Galton au servit ca materie primă pentru promovarea psihologiei diferențiale. S-a formulat problema importanței aptitudinilor și caracterelor oamenilor în raport cu eficiența socială a muncii lor, cu sloganul: *Omul potrivit la locul de muncă potrivit*, favorizându-se astfel progresul social.

Cercetările lui Galton în domeniul statisticii au dat naștere uneia dintre cele mai importante măsuri din domeniul științei: **corelația**. Tehnicile statistice moderne pentru determinarea validității și fiabilității unui test, ca metode de analiză factorială, reprezintă dezvoltări directe ale cercetărilor lui Galton asupra corelațiilor.

Încurajat de Galton, studentul său Karl Pearson a elaborat formula utilizată astăzi pentru calculul coeficientului de corelație (Coeficientul de corelație Pearson).

James McKeen Cattell și testele psihologice

James McKeen Cattell (1860-1944), psiholog american, a fost primul profesor de psihologie din Statele Unite. A promovat o abordare a psihologiei de factură practică, bazată pe teste și pe studiul proceselor mentale. S-a preocupat mai degrabă de aptitudinile oamenilor decât de conținutul conștiinței, fiind – din acest punct de vedere – mai aproape de funcționalism.

În 1886, a obținut doctoratul în psihologie în laboratorul lui Wundt, fiind asistentul acestuia și studiind psihologia diferențelor individuale.

Întorcându-se în Statele Unite și fiind puternic influențat de cercetările lui Galton asupra diferențelor individuale, s-a ocupat de crearea și administrarea testelor psihologice.

Într-un articol publicat în 1890 revista *Mind* Cattell a utilizat pentru prima dată termenul *mental tests* (teste psihologice). Cu această ocazie, el a spus că psihologia nu poate deveni o știință exactă și riguroasă atâta timp cât nu se va fundamenta pe argumente precise. Se va putea progresa doar dacă se vor face măsurători exacte cu teste aplicate pe mulți subiecți umani. Cuvântul **test** a fost asimilat în domeniul psihologiei foarte repede, fără concursul vreunui alt termen și fără vreun alt anume prilej favorabil.

S-a ajuns astfel la posibilitatea de a aplica aceleași teste la momente și în locuri diferite. Ca rezultat al unor astfel de studii comparative, în psihologie s-a progresat foarte mult, prestigiul aplicativ al acestei științe a crescut. Testele lui Cattell, ca și cele ale lui Galton, au drept obiect măsurători senzoriomotorii elementare, inclusiv coeficientul mișcării, pragul de sensibilitate, timpul necesar numirii culorilor, timpul reproducerii după o singură ascultare, pragul de sensibilitate a pielii măsurată în două puncte diferite, intensitatea presiunii exercitată pe piele necesară pentru a cauza durerea, pragul critic diferențial cu privire la evaluarea greutăților, timpii de reacție la sunet etc.

Alfred Binet și testele de inteligență

Deși Cattell a fost inventatorul expresiei „teste psihologice”, primul test cu adevărat psihologic privind capacitățile mentale a fost dezvoltat de Alfred Binet.

Folosind măsurători mai complexe decât cele la care a recurs Cattell, Binet a oferit o modalitate eficientă de a măsura capacitățile cognitive omenești și astfel a inițiat epoca testelor de inteligență moderne.

Alfred Binet (1857-1911), psiholog francez.

Binet nu era de acord cu abordarea lui Galton și Cattell, care au utilizat testări ale proceselor senzoriomotorii pentru a încerca măsurarea inteligenței. El considera că evaluarea funcțiilor cognitive, precum memoria, atenția, imaginația și capacitatea de înțelegere, poate furniza o măsurare mai adecvată a inteligenței.

În 1904, Binet a avut ocazia să-și demonstreze valoarea opiniilor, fiind implicat într-o comisie creată de Ministerul Instruirii Publice al Franței, având drept scop investigarea aptitudinilor de învățare ale copiilor cu dificultăți școlare.

Împreună cu Theodore Simon a cercetat activitățile intelectuale pe care le pot îndeplini majoritatea copiilor la diferite vârste. Cumulând aceste rezultate, ei au elaborat un test de inteligență alcătuit din 30 de probleme, dispuse în ordinea crescătoare a dificultății. Testul se concentra pe trei funcții cognitive: judecata, înțelegerea și raționarea. Trei ani mai târziu ei au revizuit și au extins testul, introducând conceptul de vârstă mentală, definit ca vârstă la care copiii cu aptitudini medii pot realiza sarcini specifice. De exemplu, dacă un copil cu vârsta biologică de patru ani rezolvă toate testele rezervate grupului de copii cu aptitudini medii de cinci ani, atunci acelui copil de patru ani i se atribuie vârsta mentală de cinci ani.

Comparativ cu scala de inteligență din 1905, cea din 1908 era organizată pentru a face diferență între vârstele succesive, itemii fiind grupați după criterii specifice (7 itemi – la 6 ani; 8 – la 7 ani, 9 – la 10 ani etc.). Principiul diferențierii pe vârste nu s-a mai considerat doar prin dificultate crescătoare, ci prin probe ce defineau un nivel de vârstă. Scala de vârstă va deveni un model pentru nenumărate teste, aplicabile și astăzi în testările educaționale (vârsta citirii, de exemplu), deși are un impediment major (nu poate determina dacă un copil se descurcă mai bine la o categorie de sarcini sau la alta).

Scala din 1908 a avut un eșantion de standardizare de 4 ori mai mare, apărând și o noutate: includerea unui item pentru o anumită vârstă se făcea dacă

acesta era rezolvat de 66–75% din grupul reprezentativ de vârstă. Deși mai bine structurată, varianta din 1908 a avut parte de o critică ce a rămas valabilă și ulterior, legată de ponderea prea mare a probelor verbale. Timpul de aplicare varia de la 30 la 80, iar integrarea vizual-perceptiv-motrică va rămâne neabordată și nerezolvată până la revizuirea din 1986 a bateriei. Totuși, cea mai importantă achiziție a scalei din 1908 a fost introducerea conceptului de *vârstă mentală*, care mai târziu, prin raportarea la *vârsta cronologică*, va condiționa *coeficientul de inteligență IQ*.

Psihologia clinică

În vreme ce Cattell schimba definitiv natura psihologiei americane, aplicând-o la măsurarea capacităților mentale, un student al lui Cattell și Wundt aplica psihologia la evaluarea și tratamentul comportamentului anormal. La doar 17 ani după ce Wundt definise și întemeiase noua știință a psihologiei, încă unul dintre foștii săi discipoli utilizează psihologia într-un mod diferit de intențiile inițiale ale lui Wundt.

Lightner Witmer (1867-1956), psiholog american.

Activând la *University of Pennsylvania*, a pus bazele domeniului intitulat de el „psihologia clinică”, deschizând (în 1896) prima clinică psihologică din lume. Tipul de psihologie aplicat de Witmer la clinica sa nu era psihologia clinică de astăzi, vizând, în mare parte evaluarea și tratarea dificultăților de învățare și comportamentale ale școlarilor.

În 1907 a fondat revista *Psychological Clinic* – prima și pentru mulți ani singura publicație din domeniu.

În primul număr al revistei Witmer a propus o nouă profesiune – cea de psiholog clinician. Anul următor a înființat o școală-internat pentru copiii retardați și cu tulburări, iar în 1909 și-a extins clinica universitară ca o unitate administrativă de sine stătătoare.

În calitate de cel dintâi psiholog clinician din lume, Witmer nu avea la dispoziție exemple sau precedente pentru acțiunile sale, așa că și-a elaborat

singur metodele de diagnostic și tratament de care avea nevoie. Witmer a recunoscut că funcționarea emoțională și cognitivă poate fi afectată de probleme fiziologice, așa că avea medici care să examineze copiii, pentru a determina dacă malnutriția sau deficite vizuale ori auditive contribuie cumva la problemele copiilor. Pacienții erau testați și intervievați de psihologi, iar asistenții sociali pregăteau studiile de caz cu privire la antecedentele lor familiale. Astfel, clinica sa a angajat psihologi, medici și asistenți sociali.

Inițial, Witmer a crezut că tulburările comportamentale și cognitive sunt cauzate preponderent de factori genetici, dar mai apoi și-a dat seama că factorii de mediu erau mai importanți. El a întrevăzut nevoia de a le oferi copiilor de la vârste foarte mici o varietate de experiențe senzoriale, anticipând programe de tip Head Start, de îmbogățire și intervenție la nivelul aportului senzorial. Era partizanul implicării familiei și școlii în tratamentul pacienților săi, susținând că, dacă situația de acasă și de la școală se ameliorează, și situația copilului va evolua în aceeași direcție.

Mulți psihologi „i-au călcat repede pe urme”. În 1914, în Statele Unite funcționau aproape 20 de clinici de psihologie, majoritatea modelate după cea a lui Witmer. În plus, studenții săi i-au propagat metodele și au pregătit noi generații pentru activitatea clinică. Influența lui Witmer s-a repercutat și asupra domeniului educației persoanelor cu nevoi speciale. Morris Vitels, studentul său, a înființat o clinică de orientare profesională, prima instituție de acest fel din Statele Unite. Alți discipoli au extins domeniul de aplicare a psihologiei clinice asupra pacienților adulți, a personalului militar, veterani de război, persoane cu probleme emoționale severe etc.

Psihologia industrială și organizațională

Un alt student al lui Wundt de la Leipzig, Walter Dill Scott, a abandonat psihologia introspectivă pură pentru a aplica noua știință la domeniul publicității și al afacerilor. Scott și-a consacrat o bună parte din perioada sa de maturitate eficientizării activităților de piață și a locului de muncă, precum și determinării modului în care conducătorii întreprinderilor pot motiva angajații și consumatorii.

Walter Dill Scott (1869-1955), psiholog american.

Întors la Chicago, Scott a reflectat preocupările școlii funcționaliste de psihologie, adunând – în timp – un palmares impresionant de premiere:

- Primul care a aplicat psihologia la recrutarea și gestionarea personalului, precum și la publicitate; autorul primei cărți în domeniu;
- Primul care a deținut titlul de profesor de psihologie aplicativă;
- Fondatorul primei companii de consultanță psihologică;
- Primul psiholog căruia armata Statelor Unite i-a decernat Medalia pentru Servicii Deosebite.

Contribuții importante ale lui Scott:

Publicitatea și sugestibilitatea umană. Scott susținea că, întrucât adesea consumatorii nu acționează rațional, ei sunt ușor de influențat. El a indicat drept factori ce sporesc sugestibilitatea consumatorului: emoția, empatia și sentimentalismul. Credea, cum se obișnuia în epocă, că femeile sunt mai ușor de convins decât bărbații. Aplicând legea sugestibilității, el a recomandat companiilor să recurgă la comenzi directe – de pildă, *Folosește săpunul Pears* – ca să-și vândă produsele. La fel, a recomandat folosirea cupoanelor returnabile, dar și alte tehnici care au fost adoptate rapid de agențiile de publicitate, în 1910 fiind folosite deja pe scară largă.

Selectarea angajaților

Pentru a selecta cei mai buni angajați, mai ales în domeniul vânzărilor, în conducerea companiilor și în armată, Scott a creat o serie de scale de evaluare și de testare de grup, care să măsoare caracteristicile indivizilor care au obținut reușite în acele profesii. Testele lui Scott difereau de cele elaborate de alți psihologi aplicativi. El nu măsura doar inteligența generală, ci, în plus, era interesat să determine cum își folosește o persoană inteligența. Scott definea inteligența nu în termenii unor activități cognitive specifice, ci în termeni practici, cum ar fi judecata, agerimea și precizia. Cu alte cuvinte, voia să înțeleagă cum prelucrează oamenii informația și cum operează inteligența în lumea reală.

Hugo Münsterberg și contribuția sa în psihologia aplicativă

Hugo Münsterberg (1863-1916) a fost unul dintre pionierii în psihologia aplicată, extinzându-și cercetările și teoriile în medii industriale / organizaționale, juridice, medicale, clinice, educaționale și de afaceri.

Figură tipică a profesorului german, a avut un succes fenomenal în psihologia americană și în rândul marelui public. A scris sute de articole pentru revistele populare din două duzini de cărți în domenii aplicative, precum psihologia clinică, industrială și cea judiciară. A fost invitat frecvent la Casa Albă ca oaspete al președinților Theodore Roosevelt și William Howard Taft. A fost un consultant influent al multor lideri din domeniul afacerilor și al celor politici, dar și al multor intelectuali și stele de cinema. A fost ales președinte atât al APA, cât și al Asociației Filosofice Americane.

Münsterberg a fost și unul dintre promotorii psihologiei industriale. A abordat problematica ei în 1909, într-un articol intitulat *Psihologia și piața*, în care menționa o serie de domenii unde psihologia ar putea contribui: orientarea profesională, publicitatea, managementul personalului, testarea psihologică, motivarea angajaților și efectele oboselii și monotoniei asupra randamentului muncii.

A oferit consultanță mai multor companii, realizând cercetări practice pentru ele. În 1913 și-a publicat descoperirile în *Psihologie și eficiența industrială*, lucrare scrisă pentru marele public. Cartea a ajuns un bestseller. Münsterberg susținea că modalitatea optimă prin care pot fi sporite eficacitatea și productivitatea muncii constă în angajarea indivizilor pe posturi care se potrivesc aptitudinilor mentale și emoționale individuale. Cum? Prin dezvoltarea unor tehnici psihologice potrivite, constând în testări psihologice și stimulări ale funcționării la locul de muncă, pentru evaluarea cunoștințelor, competențelor și capacităților candidaților.

Münsterberg a efectuat cercetări asupra unei varietăți de îndeletniciri, cum ar fi cea de căpitan de navă, vatman, operator de telefonie, agent de vânzări etc., pentru a demonstra modul în care tehnicile sale de selecție ar putea îmbunătăți performanța la locul de muncă. Studiile sale au evidențiat totodată că vorbitul în timpul muncii scade eficiența. Soluția sa nu era interzicerea conversațiilor între

angajați, ceea ce ar fi generat animozitate, ci reamenajarea locului de muncă, astfel încât angajaților să le fie greu să vorbească între ei. El a sugerat creșterea distanței dintre utilajele din fabrici și separarea meselor de lucru cu paravane [8].

Psihologia judiciară

Psihologia judiciară se ocupă de psihologie și de lege. Münsterberg a scris articole pentru presă pe teme precum prevenirea delicvenței prin utilizarea hipnozei pentru interogarea suspectilor, prin administrarea de teste psihologice în vederea detectării persoanelor vinovate, precum și despre exactitatea îndoielnică a declarațiilor martorilor oculari.

Era interesat mai ales de ultima dintre probleme – failibilitatea percepției omenеști când subiectul asistă la un delict, iar ulterior este pus să-l descrie.

A făcut cercetări pe crime simulate, în care martorilor li se cerea, imediat după ce le vedeau, să relateze ce s-a întâmplat. Subiecții erau în dezacord în privința detaliilor, chiar dacă scena le era încă proaspătă în minte. Münsterberg s-a întrebat cât de precisă poate fi o astfel de mărturie într-un tribunal, când evenimentul s-a petrecut cu multe luni înainte.

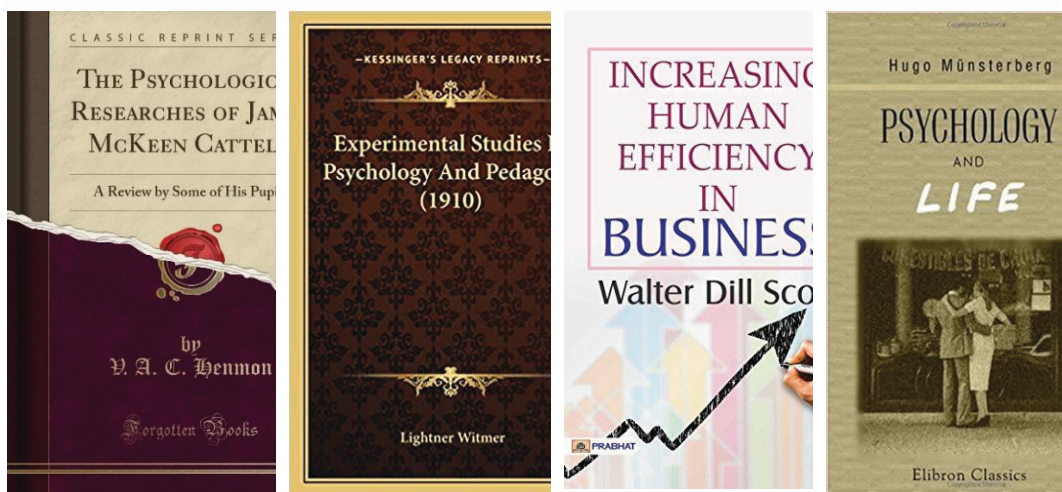
În 1908 a publicat *În boxa martorilor*, în care descrie factorii psihologici ce puteau influența rezultatele procesului. Aceștia includ false mărturii, puterea de sugestionare în contrainterogatoriul martorilor și folosirea măsurătorilor fiziologice (ritm cardiac, presiune arterială, rezistența pielii), pentru a detecta stările emoționale accentuate la suspecti și acuzați. Cartea a fost retipărită chiar și peste 70 de ani, în 1976, datorită interesului crescut pentru problemele pe care le ridicase. Cam în acea perioadă s-a înființat Societatea de Psihologie Judiciară, ca secțiune a APA, pentru promovarea cercetărilor fundamentale și aplicative în domeniu.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Cum a fost influențată dezvoltarea psihologiei aplicative din Statele Unite de W.Wundt și de laboratorul de psihologie de la Leipzig?
 - În ce direcții s-a dezvoltat psihologia în Statele Unite la sfârșitul secolului al XIX-lea?
 - Cum au influențat forțele economice dezvoltarea psihologiei aplicative?
- Cum considerați, psihologia aplicativă s-ar fi dezvoltat fără ele?
- În ce mod a modificat J.Cattell natura psihologiei științifice?

- Comparați abordările lui J.Cattel și A.Binet la elaborarea testelor psihologice.
- Cum a influențat activitatea lui Witmer și Münsterberg dezvoltarea psihologiei aplicative?
- Care dintre concepțiile importante ale psihologiei aplicative de la începutul secolului al XX-lea și-au păstrat actualitatea până în prezent?

INFORMAȚII SUPLIMENTARE

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Benson N. *Câte ceva despre Psihologie*. București: Curtea Veche Publishing, 2000.
2. Cattell J. *Mental tests and measurements*. In: *Mind*, 1890, no. 15, p.373-381.
3. Larousse. *Marele dicționar al Psihologiei*. București, 2006.
4. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
5. Mihai I. *Istoria psihologiei. Altar al cunoașterii psihologice*. București, 2008.
6. Nicola Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
7. O'Donnel J. *The origins of behaviorism: American psychology, 1870-1920*. New-York, 1985.
8. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.

Tema VIII

GESTALT PSIHOLOGIA (GESTALTISMUL)

Obiective:

- să cunoască diferențele dintre psihologia introspectivă a lui Wundt și gestalt psihologia;
- să analizeze conceptele de bază ale gestaltismului;
- să estimeze importanța cercetărilor experimentale desfășurate de către gestaliști;
- să explice principiile gestaltiste ale organizării perceptuale;
- să determine impactul concepțiilor psihologice ale gestaliștilor M. Wertheimer și K. Lewin;
- să estimeze aportul neogestaliștilor la consolidarea psihologiei științifice.

Cuvinte-cheie: formă, model, întreg, minte activă, învățare intuitivă, legi ale percepției, spațiu vital, câmp social, gândire productivă.

Sumar:

1. Contextul istorico-psihologic al apariției gestalt psihologiei
2. Caracteristica generală a gestaltismului
3. Întemeietorii gestaltismului și contribuția lor la explicarea percepției și a gândirii
4. Kurt Lewin și *Teoria câmpului*
5. Neogestaltismul
6. Contribuții ale gestalt psihologiei și critici aduse acesteia

Tenerife, aflată la 200 de mile depărtare de coastele Africii, este insula cea mai renumită din istoria psihologiei. Activitatea unui psiholog german care a trăit acolo în al doilea deceniu al secolului XX este, fără îndoială, un capitol important din istoria psihologiei.

Wolfgang Köhler studia maimuțele în Tenerife. Până să plece acolo, se credea că singurul mod în care animalele pot învăța e prin încercare și eroare, astfel spus, prin dibuirea ocazională a răspunsului corect care aducea hrana drept întărire.

Pe Köhler nu-l interesa să dreseze maimuțele găsite de el pe insulă. Scopul său era să le observe, pentru a vedea cum rezolvă probleme. Era de părere că

sunt mult mai inteligente decât se credea și că sunt capabile să găsească soluții în mare parte asemenea oamenilor. De aceea, și-a pus maimuțele în cuști mari, le-a dat unelte de care să se folosească pentru a obține hrana plasată la vedere și s-a așezat să observe ce se întâmplă.

O maimuță femelă, Nueva, a luat de pe jos un băț pe care Köhler i-l pusese în cușcă. A scormonit cu el solul pentru scurtă vreme, după care s-a plictisit și l-a aruncat. După 10 minute, în fața cuștii a fost plasat un fruct. Ea și-a întins un braț printre zăbrele spre fruct, dar n-a putut ajunge la el. A început să scâncească, apoi să geamă și s-a aruncat disperată la pământ. Câteva minute mai târziu, s-a oprit din scâncit, s-a uitat la băț și l-a apucat brusc. A scos bățul printre grătile cuștii și a tras fructul mai aproape, cât să-l poată prinde.

La o oră după aceea, Köhler a repetat experimentul. De data asta, ezitarea Nuevei a fost mai mică. A luat bățul de pe jos și l-a folosit drept unealtă mai îndemânatic decât prima dată, obținând astfel hrana mai repede. A treia oară, s-a dus la băț direct, reacționând și mai repede.

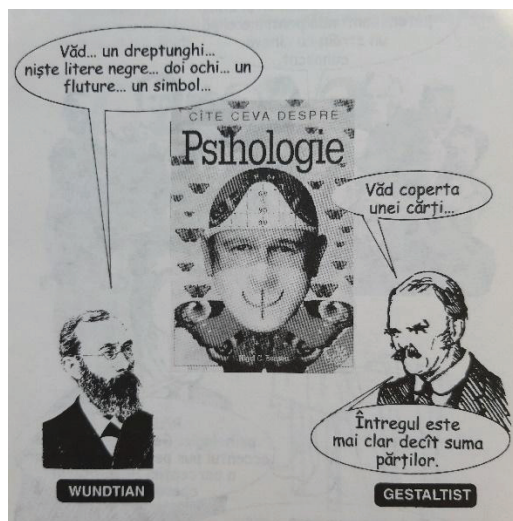
Lui Köhler îi era limpede că Nueva n-a mai dibuit în jur ca, prin metoda învățării prin încercare și eroare, să se întâmple, în cadrul unor mișcări aleatorii, să atingă mâncarea cu bățul. Dimpotrivă, mișcărilor îi erau orientate către un scop, aveau un obiectiv și erau deliberate. Era ceva diferit față de comportamentul cobailor din labirint.

Nueva și restul cimpanzeilor studiați în Tenerife au prezentat un mod diferit de învățare, iar acțiunile lor au determinat producerea unei alte revoluții în psihologie, au deschis o altă cale de abordare a studierii minții și comportamentului.

Învățarea și rezolvarea de probleme ne apar astfel ca urmare a restructurării datelor câmpului perceptiv. Animalul se află într-o situație despre care trebuie să aibă, pe cât posibil, o percepție de ansamblu; el trebuie să rezolve atunci problema cu ajutorul mijlocului indirect ce i se lasă [8].

Contextul istorico-psihologic al apariției gestalt psihologiei

La începutul secolului XX, revoluția gestaltistă a „pus stăpânire” pe psihologia germană. Era încă un protest față de psihologia wundtiană – mărturie suplimentară a importanței ideilor lui Wundt ca sursă de inspirație pentru noi puncte de vedere și o bază pentru lansarea de noi sisteme psihologice.

În atacul său îndreptat asupra psihologiei statornicite, psihologia gestaltistă s-a concentrat, în primul rând, pe natura elementaristă a operei wundtiene. Wolfgang Köhler, unul dintre întemeietorii gestalt psihologiei (psihologiei formei) scria: „Am fost șocați de teza că toate faptele psihologice ... constau din atomi independenți inerti și că aproape toți factorii care combină acești atomi, generând acțiunea, sunt asocieri”. Psihologii formei l-au acuzat pe Wundt pentru a fi susținut că perceperea obiectelor constă din simpla însumare sau reuniune a elementelor într-un fel de mănunchi. Credeau că, atunci când elementele senzoriale sunt combinate, ele formează un nou tipar sau o nouă configurație.

De exemplu, dacă punem laolaltă o grupare de note muzicale, apare o melodie sau un cântec, ceva nou ce nu există în niciuna dintre notele elementare individuale. Modul obișnuit de a exprima această idee este că *întregul este diferit de suma părților sale*.

Caracteristica generală a gestaltismului

Etimologic *gestalt* (în germană) înseamnă structură, formă, model... cu accentul pus pe „întreg”, gestaltismul susținând ideea că fenomenele, procesele psihice sunt structuri, configurații ireductibile la o simplă asociație a elementelor componente.

Gestaltiștii revoltați de atomismul psihologic impus de structuralism și asociaționism au pus în centrul preocupărilor **procesul perceptiv**.

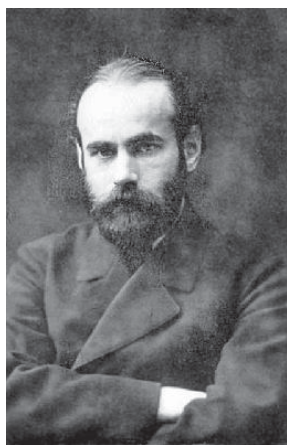
Pentru psihologia gestaltistă termenul *structură* sau *formă* este expresia unui întreg, a ceva preexistent în creier, actualizat cu ocazia acțiunii agentului

stimulator. Existența unor asemenea „forme” sau „structuri” nu putea fi explicată simplist, doar pe baza elementelor din care se compune reflectarea senzorială. Întregul gestaltului este mai mult decât suma elementelor componente; părțile formei sau structurilor ascultă de o lege proprie de organizare. „*Când percepem ceva..., avem de-a face cu elemente senzoriale organizate cu sens, într-un model aprioric. Astfel, mintea creează o experiență unitară*”.

$$2 \neq 1+1$$

Adepții psihologiei Gestalt cred că mintea este ACTIVĂ și în permanentă căutare de SENSURI. Ei au studiat acest aspect, mai ales în cazul percepției vizuale, spre exemplu – recunoașterea unui chip uman.

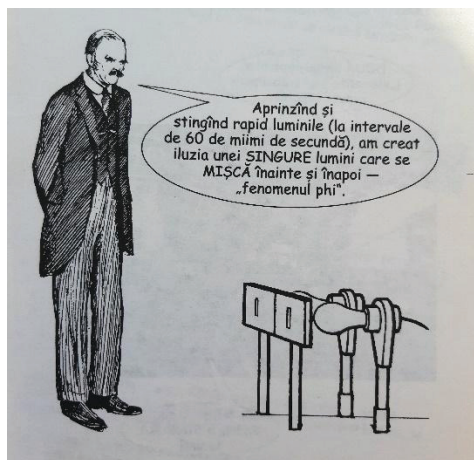
Întemeietorii gestaltismului și contribuția lor la explicarea percepției și a gândirii

Max Wertheimer (1880-1943) s-a născut în Praga unde a și urmat studiile universitare, studii juridice dar cu o largă orientare spre filosofie, muzică, psihologie și fiziologie. A abandonat studiile de drept în favoarea filosofiei și a studiat în continuare la Berlin, apoi și-a luat doctoratul la Würzburg, sub conducerea lui Külpe. Este considerat întemeietorul curentului gestaltist, fiind preocupat de aplicarea noii psihologii la studiul gândirii și al percepției. Postulatele teoriei percepției, formulate de M. Wertheimer, sunt:

- ✓ întregul este perceput înaintea părților;
- ✓ percepția nu este reductibilă la o sumă de senzații, iar noi percepem forme, structuri autonome în baza unor legi și principii distincte;
- ✓ organizarea stimulilor în ansamblul percepțiilor nu se face la întâmplare.

În 1910, Wertheimer va realiza un experiment celebru menit să ilustreze noua concepție psihologică. El a fixat două becuri pe un suport dispuse orizontal la o distanță de circa doi metri și aprinzându-le succesiv a crescut viteza de succesiune până în momentul în care nu se mai percepeau două becuri separate, ci unul în mișcare.

Max Wertheimer a descris acest experiment în *Studii experimentale asupra percepției mișcării* (1912). Acest articol se concentra asupra iluziei mișcării. Atunci când sunt derulate rapid, imaginile statice par a fi în mișcare.

„Aprinzând și stingând rapid luminile (la intervale de 60 de miimi de secundă), am creat iluzia unei **singure** lumini care se mișcă înainte și înapoi – *fenomenul phi*”.

Concluzia acestui experiment realizat de Wertheimer este următoarea: subiectul percepe o mișcare – ea **nu poate fi redusă** în continuare!

Este o dovadă clară că întregul este mai sugestiv decât elementele sale constitutive. *Fenomenul phi* este frecvent folosit și astăzi la realizarea filmelor și a panourilor publicitare pe bază de neon.

Wertheimer a adus contribuții remarcabile și în psihologia gândirii, publicate în cartea *Gândirea productivă*, în 1945, după moartea sa. Autorul vorbește despre două tipuri de gândire: reproductivă și productivă.

Gândirea reproductivă este repetitivă, rezultă din condiționare, din exersări, din deprinderi și rutine. În schimb, **gândirea productivă** rezultă din idei, realizări și intuiții noi, caracterizându-se prin disponibilitatea pentru soluții alternative, prin capacitatea de a restructura și reorganiza datele unei probleme pornind de la o imagine globală asupra acesteia.

Wertheimer a încercat să explice cum funcționează gândirea productivă și a făcut apel la biografia unor mari savanți.

Exemple:

1. Iată un exemplu dat de către autor, conținând o problemă rezolvată de marele matematician Gauss la vârsta de șase ani: Fiindu-i propusă adunarea $1+2+3+4+5+6+7+8+9+10=?$, viitorul mare matematician a dat rapid soluția și a explicat și modul în care a rezolvat problema: el s-a uitat la întregul șir de numere și a constatat că adunarea numerelor

extreme oferă cinci grupuri ale numărului 11 ($1+10=11$, $2+9=11$ etc., iar $11 \times 5=55$).

2. Un alt exemplu oferit de M. Wertheimer în lucrarea sa „Productive Thinking” implică o glumă atribuită unui inspector școlar, ce clarifică perfect relația dintre „Gestalt” și „gândirea productivă”.

Într-o școală satească din Moravia, inspectorul intră într-un contact didactic cu clasa de elevi prin câteva întrebări de edificare. Văzându-i isteți, recurge și la o „întrebare încuietore” pentru elevii de școală primară: „Cine poate să-mi spună câte fire de păr are un cal?”

După o scurtă tăcere firească, provocată de o asemenea întrebare din afara manualelor, un copil zvâcnește cu mâna în sus: „3.571.962, domnule inspector”.

– Curios! De unde știi?

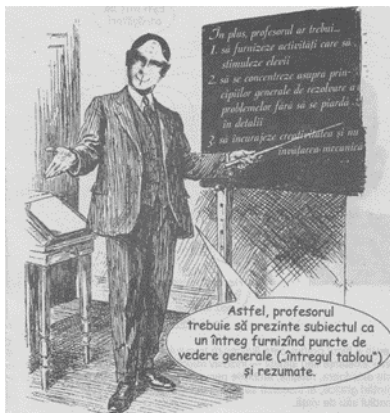
– Încercați să numărați și dumneavoastră și o să vă convingeți! – sună glăsciorul sigur al copilului.

Răspunsul și argumentarea l-au impresionat mult pe inspector; în drum spre cancelarie și apoi la despărțire și-a exprimat satisfacția față de activitatea dascălului și a făgăduit că va relata și colegilor săi de la Viena amuzanta întâmplare. După un timp, la o întrunire în capitală, învățătorul de țară s-a apropiat smerit de impozantul inspector, i-a adus aminte de istețimea elevului din clasa sa și l-a întrebat ce-au zis colegii la aflarea memorabilei istorioare.

– Ptiu, la naiba, domnule învățător, știi, n-am relatat-o, deoarece, în ruptul capului, nu mi-am adus aminte de numărul spus de copil!

Bietul dascăl de țară s-a îndepărtat tăcut, rămânând poate pentru toată viața cu venerația cuvenită pentru procesul viu, productiv, al gândirii copilului, definit de Wertheimer ca superior obtuzității inspectorului imperial.

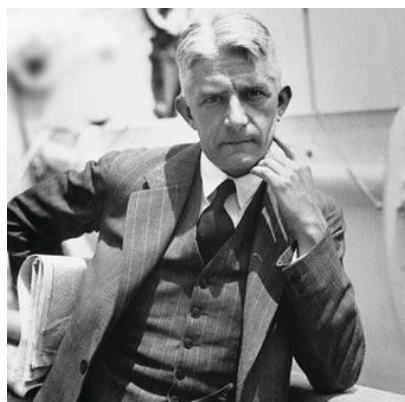
Gândirea productivă la oameni

Wertheimer explică că gândiera are loc în termeni de ansambluri. Cel care învață privește situația ca un întreg, iar profesorul trebuie să prezinte situația ca un ansamblu. Wertheimer a arătat că, odată înțeles principiul de bază al unei soluții, acest principiu poate fi transferat sau aplicat și altor situații. El a contestat practicile pedagogice tradiționale, cum ar fi exersarea mecanică sau învățarea pe dinafară, care derivau din abordarea asociaționistă a învățării. El a recunoscut că repetiția poate fi utilă pentru anumite scopuri, dar a susținut că aceasta poate conduce la performanțe mecanice mai degrabă decât la înțelegere sau la gândire productivă sau creativă.

Wolfgang Köhler (1887-1967) s-a născut în Estonia, dar la vârsta de 5 ani s-a mutat, împreună cu familia în Germania. A fost un adevărat ideolog al psihologiei formei mai ales prin lucrarea sa *Psihologia formei*, publicată în 1929.

În 1913, la inițiativa Academiei Prusiene de Știință, Köhler a plecat în Tenerife, în insulele Canare, pentru a studia cimpanzeii. Cercetările lui Köhler asupra cimpanzeilor au conturat un mod cu totul diferit de abordare a studiului comportamentului animalelor. El critică foarte dur modelele behavioriste de investigare a animalelor care erau închise în cutii sau erau puse să parcurgă labirinturi cărora nu aveau cum să le surprindă ieșirea decât prin încercări și erori succesive.

Kohler insistă asupra importanței unei așa-numite *vederi deasupra*, adică acea imagine integratoare asupra câmpului perceptiv care permite reorganizarea datelor câmpului și identificarea soluției.

În experimentele sale realizate pe cimpanzei a demonstrat felul în care aceștia rezolvă problemele aparent spontan în baza intuiției.

Principiile gestaltiste ale organizării perceptuale

Potrivit teoriei gestaltiste, creierul este un sistem dinamic, în care toate elementele active la un moment dat interacționează. Zona vizuală a creierului nu răspunde separat la elementele individuale ale input-ului vizual, conectând aceste elemente printr-un proces mecanic de asociere. Mai curând, elementele care sunt similare sau apropiate tind să se combine, iar elementele care nu sunt asemănătoare, mai depărtate, nu au tendința de a se combina. Câteva principii ale organizării perceptive sunt enumerate mai jos:

1. *Proximitatea*. Părțile care sunt apropiate în timp sau în spațiu par să-și aparțină și tind să fie percepute împreună.

Exemplu: pentru că punctele sunt apropiate, ele sunt percepute ca o linie.

2. *Continuitatea*. Avem tendința de a urma o direcție, de a conecta elementele într-un fel care le face să pară continue sau înaintând într-o anumită direcție.

3. *Similaritatea*. Părțile similare tind să fie văzute împreună, ca formând un grup.

Exemplu:

0 X 0 X 0 X 0 –	coloanele verticale, fiind alcătuite din elemente
0 X 0 X 0 X 0	similare, sunt percepute mai ușor decât cele
0 X 0 X 0 X 0	orizontale, alcătuite din elemente diferite.
0 X 0 X 0 X 0	

4. *Închiderea*. Există tendința în percepția noastră de a completa figuri incomplete, de a umple golurile. Exemplu: Percepem un cerc și un pătrat, chiar dacă figurile sunt incomplete.

5. *Simplitatea*. Tindem să vedem o figură ca fiind într-o stare cât mai potrivită posibil, în condițiile de stimulare date. Un Gestalt potrivit este simetric, simplu și stabil și nu poate fi făcut mai simplu sau mai ordonat.
6. *Figura/fundalul*. Tindem să organizăm percepțiile în obiectul potrivit (figura) și contextul în care apare (fundalul). Figura pare să fie mai substanțială și să se detașeze de fundal.

Exemplu:

În imaginea prezentată, atât figura, cât și fundalul sunt reversibile. Puteți vedea două chipuri, sau puteți vedea o vază, în funcție de modul în care se organizează percepția voastră.

Kurt Lewin și *Teoria câmpului*

Kurt Lewin (1890-1947) a fost un psiholog germano-american, cunoscut ca unul dintre pionierii moderni ai psihologiei sociale.

A urmat studiile la Universitatea din Berlin unde și-a susținut doctoratul, apoi a fost înrolat în armata germană și a luptat în primul război mondial, a fost rănit, decorat. Experiența războiului are ecouri în teoriile sale de mai târziu, în concepte cum ar fi „graniță”, „fortă”, „zonă”, „câmp”. După război a lucrat la Institutul de Psihologie al Universității din Berlin alături de Wertheimer și Köhler. Această perioadă a marcat concepția sa gestaltistă. În 1933 a emigrat în Statele Unite.

- A extins zona de interes a psihologiei formei în domeniile motivației, personalității, psihologiei sociale și rezolvării conflictelor.
- A văzut persoana ca un câmp complex de energie, un sistem dinamic de trebuințe și tensiuni care direcționează percepțiile și acțiunile acesteia. Comportamentul este, așadar, o funcție a persoanei care interacționează cu mediul; fiecare individ evoluează într-un *câmp psihologic*.
- Câmpul psihologic în care se produc activitățile persoanei a fost numit de către Lewin *spațiu de viață* sau *spațiu vital*.

Descriind conceptul de „spațiu de viață” autorul se referă la ansamblul faptelor psihologice care influențează viața unei persoane la un moment dat. În structura spațiului de viață intră evenimentele fizice, cele biologice și faptele sociale. Fiecare element al spațiului de viață are o anumită valență, o anumită încărcătură cognitiv-afectivă, ceea ce îl face să fie atractiv sau repulsiv. Ceea ce satisface o anumită nevoie are o valență pozitivă, iar ceea ce produce frustrări sau teamă are o valență negativă. Pornind de la dinamica fluctuantă a valențelor, Lewin a descris o serie întreagă de conflicte care se dezvoltă în individ și care marchează raporturile sale cu lumea.

Cercetările sale asupra dinamicii grupurilor au un caracter de pionierat în psihologia socială și studiază interacțiunea dintre indivizi și grup. Grupul modifică comportamentele și percepțiile indivizilor la fel cum aceștia modifică comportamentele și percepțiile grupului. Cercetările lui Lewin s-au oprit asupra unor variate grupuri de lucru – de la cele de muncă și cele educaționale până la grupuri de interese întâmplătoare. Rezultatele obținute au marcat profund psihologia socială.

La fel cum individul și mediul său formează un câmp psihologic, așa și grupul și mediul său formează un câmp social. Comportamentele sociale se produc în cadrul unor entități sociale cum ar fi subgrupele, membrii grupului, obstacolele și canalele de comunicare și sunt rezultatul coexistenței acestora. Comportamentul de grup la un moment dat depinde de situația totală a câmpului. Lewin a realizat studii despre comportament în diferite situații sociale. Un experiment clasic implică stilul de conducere autoritar, democratic și laissez-faire (îngăduitor) în cazul grupurilor de băieți. Rezultatele au arătat că băieții din grupul autoritar deveneau foarte agresivi. Cei din grupul democratic erau prietenoși unul cu altul și îndeplineau mai multe sarcini decât cei din celelalte două grupuri.

Șa fel, Lewin a fost preocupat în studiile sale de problemele rasiale, șansele egale de muncă, prevenirea prejudiciilor în copilărie. Opera sa a transformat probleme controversate în studii de cercetare dirijată, aplicând rigoarea metodelor experimentale dincolo de lumea artificială a laboratorului academic.

Neogestaltismul

Karl Duncker (1903-1940) s-a născut în Germania, a urmat studiile în Germania, dar și în Statele Unite. Și-a luat doctoratul în psihologie la Universitatea din Berlin, unde a rămas în cadrul Institutului de Psihologie condus de către Köhler până în 1935, când a fost nevoit să emigreze în Anglia, iar apoi, în 1938, în Statele Unite. S-a sinucis la vârsta de 37 de ani, dar, în ciuda unei cariere scurte, el a adus contribuții remarcabile la studiul rezolvării de probleme ale psihologiei gestaltiste a gândirii. Cercetările

sale s-au axat asupra studiului fenomenului de fixitate funcțională, ca incapacitate de a găsi soluții productive la noile probleme. În confruntarea cu o nouă situație problematică oamenii tind să rămână fixați pe utilizarea unui obiect, a unei situații și nu sunt capabili să găsească noi utilități în noi situații. Spre exemplu, în una dintre problemele sale ilustrative subiectul trebuia să lege două funii aflate la o distanță care nu îi permitea să le cuprindă cu mâinile întinse, rămânând fix într-o poziție. La capătul unei funii, jos, pe podea, erau puse diferite obiecte, dintre cele mai bizare. Fixitatea funcțională se manifestă prin considerarea obiectelor respective în sine și nefolositoare pentru a rezolva situația prezentă. Soluția constă în a lega de capătul unei funii unul dintre obiectele aflate la îndemână și de a imprima o mișcare de balans, astfel încât să se apropie de cealaltă funie. Duncker a studiat și fenomenele de analogie în rezolvarea de probleme. Analogia ne permite să rezolvăm o problemă nouă prin transferul unei metode vechi la o situație nouă.

Solomon Asch (1907-1996) s-a născut la Varșovia, iar în 1920 a emigrat în Statele Unite și în anii '40 s-a alăturat grupului lui Wertheimer și cercetărilor asupra gândirii productive. Contribuția cea mai importantă a lui Asch o constituie cercetările sale asupra conformismului. Oamenii tind să judece și să aprecieze evenimentele raportându-se la opinia grupului. Asch a demonstrat felul în care conformismul tinde să modifice și să distorsioneze judecățile individului în condițiile în care acesta este supus presiunii grupului [1].

Factorii care influențează conformitatea

Asch a continuat să efectueze experimente suplimentare pentru a determina care factor a influențat modul și momentul în care oamenii se conformează. El a descoperit că:

- Conformitatea tinde să crească atunci când sunt prezenți mai mulți oameni. Cu toate acestea, există o mică schimbare odată ce dimensiunea grupului depășește patru sau cinci persoane.
- Conformitatea crește, de asemenea, atunci când sarcina devine mai dificilă. În fața incertitudinii, oamenii se adresează altora pentru informații despre cum să răspundă.
- Conformitatea crește atunci când ceilalți membri ai grupului au un statut social superior. Când oamenii văd pe ceilalți din grup ca fiind mai puternici, mai influenți sau mai informați decât ei înșiși, este mult mai probabil ca ei să se alăture grupului.
- Conformitatea tinde să scadă, totuși, atunci când oamenii pot răspunde în mod privat. De asemenea, cercetarea a arătat că conformitatea scade dacă au cel puțin sprijinul unui alt individ dintr-un grup.

Contribuții ale gestalt psihologiei și critici aduse acestora

Contribuții:

- A influențat cercetările privind percepția, învățarea, gândirea, personalitatea, psihologia socială și motivația.
- A formulat legile organizării perceptuale.
- A susținut cu argumente experimentale prioritatea întregului asupra părților.
- A introdus conceptele de *organizare* și *câmp* și a dezvoltat conceptul de *structură*.
- A condus la elaborarea terapiei gestaltiste.

Multe aspecte ale psihologiei cognitive contemporane își au de asemenea originea în psihologia formei.

Critici:

Psihologii experimentali au afirmat că poziția gestaltistă e neclară, iar conceptele sale fundamentale nu sunt suficient de riguros definite pentru a fi științific semnificative.

- Activitatea gestaltistă experimentală era considerată inferioară cercetării psihologice behavioriste din cauză că e lipsită de elemente de control adecvate, datele sale neputând fi supuse unei analize statistice [8].

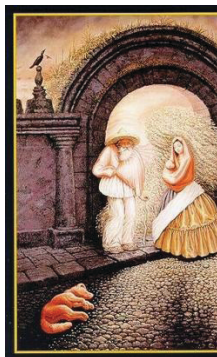
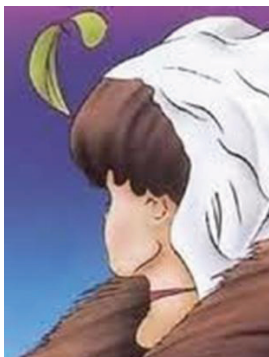
- Anumiți cercetători i-au considerat pe gestaltiști ca folosind ipoteze insuficient definite.

- Astăzi, alternativa privind prioritatea analizei (asociaționism) sau a sintezei (gestaltism) ne apare ca falsă. Singura concluzie care se impune și care a fost demonstrată experimental este aceea a *unității și corespondenței calitative dintre analiză și sinteză* [4].

- Cultura europeană, dinamică, a pendulat între prioritatea părții și a întregului, în comparație cu staticismul culturilor orientale, unde a dominat întotdeauna întregul. *Sinergetica* a demonstrat că întregul e mai mult decât suma părților. *Mașina* este întregul în care partea nu mai este mașină, pe când *organismul* este întregul în care partea este organism. Important este să înțelegem schema vieții: *potențarea părții până la întreg* sau *partea să se ridice la puterea întregului* (sinergetica) [4].

ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

Explicați următoarele iluzii perceptive prin prisma principiilor gestaltiste ale organizării percepției:

INFORMAȚII SUPLIMENTARE

Studiul conformismului. *Experiment efectuat de Solomon Asch în 1951* [9].

Pornind de la concluziile lui Sherif și considerând că americanii sunt, de fapt, mai independenți, refuzând să refuze categoric opinia grupului, dacă aceasta este în mod evident greșită, psihologul Solomon Asch a decis efectuarea unei serii de teste care să lămurească problema. Asch considera că testarea lui Sherif era foarte ambiguă. Experimentul imaginat și pus în practică de Asch este foarte simplu: sub pretextul că vor participa la un studiu despre percepția vizuală, unor grupuri de studenți compuse din 7, 8 ori 9 indivizi li s-a cerut să compare niște linii (a se vedea imaginea de mai jos).

Pe o planșă li s-a arătat o linie de o anumită dimensiune, iar pe o altă planșă erau desenate trei linii de dimensiuni diferite, dintre care una era de dimensiunea liniei de pe prima planșă. Subiecților li s-a cerut să spună care dintre cele trei linii din planșa a doua este de aceeași dimensiune cu linia din planșa 1. Simplu, nu? Cine ar putea greși? Și într-adevăr, la un test referință, atunci

când studenții făceau comparația independent, răspunsurile corecte erau în proporție de aproape 100%. Când au fost introduși în grup, în mod spectaculos opiniile participantului real (ceilalți din grup erau complici ai experimentatorului) s-au schimbat în funcție de mai multe variabile, pe care le vom discuta mai jos.

Rezultatul studiului lui Asch. Dintre cei 123 de participanți la studiul lui Asch, 75% dintre subiecți au dat măcar un răspuns greșit, ca urmare a influenței opiniei grupului. 50% dintre subiecți au cedat opiniei greșite a grupului în cel puțin jumătate din încercări. În medie, în 32% din situații, participantul real s-a conformat deciziei – greșite – a grupului. Remarcabil este faptul că 25 la sută dintre participanți nu s-au conformat opiniei greșite a grupului.

Factori ce afectează nivelul de conformitate

Mărimea grupului. Atunci când pe lângă participantul real mai sunt unul sau doi participanți, cel testat dă, de regulă, răspunsuri corecte. Atunci când grupul conține 3 ori mai mulți membri, subiectul testat, cel mai probabil, se va conforma opiniei grupului.

Unanimitatea. Tendința de a adopta opinia grupului este accentuată dacă toți cei din grup au aceeași opinie – chiar greșită. Când unul diferă în opinie, nivelul conformismului subiectului real scade semnificativ.

Vârsta. Adolescenții (între 12 și 16 ani) sunt mult mai susceptibili de a se conforma opiniei grupului.

De ce ne conformăm? Mecanismele fundamentale ce duc la conformitatea de grup par a fi:

- nevoile informaționale: avem nevoie de multe ori de ideile, perspectivele altora pentru a ne orienta mai bine în lume;
- nevoile normative: probabilitatea de a fi acceptați de ceilalți este mai mare dacă suntem de acord cu ei, decât dacă ne opunem vederii lor.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Explicați diferențele dintre psihologia gestaltistă și cea a lui Wundt.
- Ce se înțelege în psihologia formei prin „Întregul este diferit de suma părților”?
- Dacă priviți o carte pe masă și spuneți: „Văd o carte pe masă”, ce eroare comiteți potrivit lui Titchener?
- În ce constă fenomenul phi? De ce nu poate fi explicat de psihologia lui Wundt?
- Descrieți câteva dintre principiile formării percepției.
- Oferiți alte exemple de cercetare desfășurate de Kohler în Tenerife (Spre exemplu, cele implicându-l pe cimpanzeul Sultan).
- Cum se deosebește învățarea prin înțelegere instantanee de cea prin încercare și eroare?
- Cum a aplicat Wertheimer principiile gestaltiste ale învățării la gândirea creativă a oamenilor?
- Pe ce bază a fost criticată psihologia formei?
- Descrieți conceptul de „Teoria câmpului” elaborat de Lewin și analizați cum a fost el influențat de fizică.
- Cum tratează teoria câmpului motivația și psihologia școlară?
- În ce fel a influențat gestaltismul psihologia în întregul ei?
- Care sunt factorii susceptibili să influențeze conformismul?

- Analizați modul în care conformismul social poate influența domenii sociale complexe.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. București, 2005.
2. Benson N. *Câte ceva despre Psihologie*. București: Curtea Veche Publishing, 2000.
3. Britt M. *Experimentele psihice: de la câinii lui Pavlov la cei ai lui Rorschach*. MA: Adams Media, 2017.
4. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
5. Myers D. *Explorarea psihologiei*. New York: Worth Publishers, 2009.
6. Nicola G. *Istoria psihologiei*. București, 2001.
7. Pavelcu V. *Drama psihologiei*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
8. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
9. www.scientia.ro

Tema IX

BEHAVIORISMUL

Obiective:

- să caracterizeze precursorii behaviorismului;
- să identifice diferențele dintre behaviorism și introspecționism;
- să cunoască biografia și activitatea fondatorului behaviorismului – J.B.Watson;
- să estimeze aportul neobehavioriștilor la dezvoltarea psihologiei științifice;
- să cunoască limitele și contribuțiile behaviorismului.

Cuvinte-cheie: *behaviorism, reflexologie, conexționism, stimul-reacție, comportament, condiționare operantă, variabile intermediare.*

Sumar:

1. Premise ale apariției behaviorismului
2. Precursorii behaviorismului
3. Întemeierea behaviorismului – J.B.Watson: viața și activitatea
4. Behaviorismul după întemeiere. Neobehaviorismul
5. Contribuții ale behaviorismului și critici aduse acestuia

Premise ale apariției behaviorismului

În al doilea deceniu al secolului al XX-lea, sau mai puțin de 40 de ani după ce Wilhelm Wundt a întemeiat în mod oficial psihologia, știința a suferit o revizuire radicală. Psihologii nu mai erau unanimi cu privire la valoarea introspecției, existența elementelor mentale sau nevoia ca psihologia să rămână știință pură. Psihologii funcționaliști rescriau regulile, dar aceasta a fost mai degrabă o evoluție decât o revoluție.

Anul 1913 a adus cu sine o mișcare de protest ce intenționa să anihileze punctele de vedere mai vechi. Această mișcare revoluționară a fost numită „behaviorism” și a fost promovată de psihologul american în vârstă de 35 de ani John B. Watson. Principiile behaviorismului lui Watson erau simple, directe și îndrăznețe. Se cerea o psihologie științifică ce ar trata doar acte comportamentale observabile, care pot fi descrise obiectiv în termeni ca „stimul” și „răspuns”. În plus, psihologia lui Watson respingea termenii și

concepțiile mentaliste. Cuvinte ca: imagine, senzație, minte și conștiință, moștenite din vremuri filosofice, erau fără sens pentru o știință a comportamentului, potrivit lui Watson.

Watson a fost deosebit de vehement în respingerea conceptului de conștiință, pe care îl socotea fără absolut nicio valoare pentru psihologia behavioristă. În plus, spunea că nimeni „nu văzuse, atinsese, mirosise, gustase sau mișcase dintr-un loc în altul conștiința. E o simplă ipoteză, la fel de imposibil de probat ca și vechiul concept de suflet”. De aceea, introspecția, ce presupune existența proceselor conștiente, devine irelevantă și inutilă pentru știința comportamentului.

În conceptualizarea behaviorismului Watson a structurat și promovat idei și problematice formulate anterior în cadrul tradiției filosofice obiectiviste și mecaniciste, a psihologiei animale, a psihologiei funcționale etc.

Precursorii behaviorismului

Edward Lee Thorndike (1874-1949) a fost un psiholog american care și-a petrecut întreaga carieră la Teachers College, Columbia University. Lucrările sale privind comportamentele animalelor și procesul de învățare au condus la teoria conexiunismului și au ajutat la punerea bazelor psihologiei educaționale moderne. Thorndike considera că psihologia trebuie să studieze comportamentul, nu elementele mentale sau experiențele conștiente, alimentând astfel tendința către o obiectivitate mai mare, inițiată de funcționaliști. El nu a interpretat învățarea subiectiv, ci mai degrabă în termenii conexiunilor concrete între stimuli și răspunsuri, deși și-a permis câteva trimiteri la conștiință și la procesele mentale.

Conform teoriei lui Thorndike, baza învățării este **conexiunea** între impresia stimulului asupra simțurilor și impulsul spre acțiune. El considera că cea mai caracteristică formă de învățare atât la animale, cât și la om se realizează în procesul de încercare-eroare.

Experimentul cu pisica înfometată ce deschidea ușa

*Experimentul utiliza o cutie care dispunea de un mecanism de deschidere manevrat de un mâner. O pisică înfometată era introdusă în această cutie și dacă reușea să manevreze mânerul, ușa se deschidea și avea acces la mâncarea din exterior. Primele încercări ale animalului se caracterizau prin zgârieturi, mușcături, agitație etc. până ce clanța se deschidea. Prin repetarea încercărilor, timpul necesar ieșirii scădea treptat, dar lent. Thorndike apreciază că această gradație lentă sugerează faptul că pisica a învățat prin selectarea răspunsurilor corecte și eliminarea celor necorespunzătoare. El a sistematizat această idee în legea efectului: întărirea sau slăbirea unei legături ca rezultat al consecințelor care pot avea loc. Astfel, o legătură însoțită sau urmată de succes, de satisfacție este **consolidată**; în schimb, dacă este urmată de insucces, de insatisfacție, este **slăbită, abandonată**.*

Teoria lui Thorndike a depășit schema simplistă S-R. Aceasta pentru că Thorndike introduce în schemă o variabilă intermediară, reprezentată de intervenția sistemului nervos. Mai mult, tot ca element intermediar acționează valențele motivaționale ale recompensei sau pedepsei. Contribuția inovatoare a lui Thorndike privește cu deosebire introducerea categoriei de comportament în sistemul psihologiei. Termenul rămâne o cale de acces, spre atenție, voință, dar și senzații. Nu a negat existența conștiinței; prin folosirea termenului de comportament pur și simplu și-a permis să nu o cerceteze.

Desfășurând un amplu program de cercetare, efectuată atât pe subiecți umani, cât și pe animale, Thorndike a elaborat și explicat mai multe concepte psihologice:

Legea efectului: actele care produc satisfacție într-o situație dată devin asociate cu acea situație; când situația se repetă, și actul tinde să se repete;

Învățarea prin încercare și eroare: învățare bazată pe repetarea tendințelor de răspuns care conduc la succes.

Legea exercițiului (sau legea folosirii și a nemaifolosirii): orice răspuns la o anumită situație devine asociat cu acea situație. Cu cât răspunsul este mai folosit în acea situație, cu atât mai puternic devine el asociat cu ea. Reciproc, nemaifolosirea îndelungată a răspunsului tinde să slăbească asocierea.

Un alt precursor important al behaviorismului a fost **Școala de psihofiziologie rusă**, prin întemeierea studiului științific asupra reflexelor, definitivarea condițiilor de funcționare a acestora, precum și a posibilităților de investigație și manipulare a acestora.

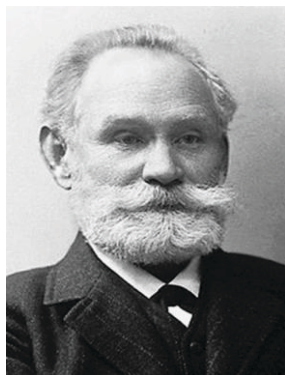
I.N. Secenov (1829-1905) părintele fiziologiei ruse, adept al gândirii materialiste, autorul lucrării *Reflexele creierului* (1863).

Secenov este un precursor al behaviorismului, întrucât considera că activitatea psihică a omului își găsește expresia în stimulii din exterior. El susținea că:

- activitatea exterioară a sistemului nervos se manifestă prin mișcări ce au drept finalitate apărarea individului de influențele perturbatoare ale mediului;
- elementul central al activității nervoase cerebrale îl constituie reflexul (o reacție motorie determinată de o excitație din mediul extern);
- toate actele psihice, fără excepție, se dezvoltă pe cale reflexă. La baza vieții psihice, spunea el, sunt reflexe simple, primare, care prin asociere conduc la comportamente mai complexe;
- întreaga viață sufletească reprezintă nu altceva decât o complicată însumare de acte reflexe.

Pe făgașul deschis de Secenov, I.P. Pavlov a dezvoltat ulterior teoria sa asupra activității nervoase superioare a omului.

I.P. Pavlov (1849-1936) a fost un fiziolog, psiholog și medic rus. În 1904 i-a fost acordat Premiul Nobel pentru Medicină pentru cercetări referitoare la sistemul digestiv. Pavlov a fost primul care a studiat fenomenul condiționării clasice, în experimentele pe care le-a făcut cu câini.

A beneficiat de cele mai bune condiții asigurate de puterea sovietelor datorită concepției sale materialiste. (Totuși, era în mod deschis un critic al Revoluției Bolșevice din 1917 și al conducerii Uniunii Sovietice).

Drept recunoaștere a meritelor sale deosebite, lângă St. Petesburg a fost construit, în 1922, un mare Institut de Fiziologie consacrat studiului activității nervoase superioare. Aici în încăperi izolate fonic au fost efectuate, în condiții optime,

cercetări asupra reflexelor condiționate, asupra activității nervoase superioare, dinamicii corticale, proceselor de excitație și inhibiție, tipurilor de activitate nervoasă superioară.

Contribuția lui Pavlov în psihologie este importantă din perspectiva sublinierii rolului activității nervoase a creierului ca suport al vieții psihice. Calitatea sa de precursor al behaviorismului este evidențiată de cercetările sale remarcabile în domeniul elaborării reflexelor condiționate demonstrând posibilitatea modificării unui comportament într-o manieră obiectivă. Modelul experimental clasic propus de către Pavlov este cel al asocierii dintre un stimul condiționat și un reflex necondiționat. Sugestia acestor asocieri i-a venit lui Pavlov în urma unei observații empirice în condițiile în care studia reflexul de salivație pe câini în laborator.

El a constatat că de fiecare dată la venirea îngrijitorului în cabina în care se afla câinele, aprinderea luminii era însoțită de o creștere spontană a salivației. Această observație a dezvoltat întreaga metodă experimentală a lui Pavlov cu privire la elaborarea reflexului condiționat. Hrana ca stimul necondiționat este însoțită de

reflexul necondiționat al salivării. Odată cu oferirea hranei se prezintă și stimulul condiționat (lumină, sunet). Repetând această asociere, se fixează relația dintre stimulul necondiționat (hrană) și cel condiționat (lumină, sunet) astfel încât, la un moment dat, numai la apariția stimulului condiționat (lumină, sunet) se produce reflexul necondiționat (salivare). După un timp acest reflex se stinge, ceea ce sugerează că trebuie să fie urmat de întăriri succesive.

O altă observație este fenomenul de generalizare, astfel încât un reflex condiționat provocat de un stimul poate fi provocat și de alt stimul diferit de primul. Cercetările lui Pavlov au arătat că stimulul condiționat trebuie să fie prezentat într-un timp foarte scurt după apariția stimulului necondiționat pentru a realiza o asociere stabilă și un reflex condiționat puternic.

La baza formării unui reflex condiționat este stabilirea unei legături noi, trasarea unei căi noi a excitației nervoase între doi centri nervoși. Această punte temporară formată între două puncte ale scoarței cerebrale constituie baza fiziologică a oricărui reflex condiționat.

Pavlov analizează diferențele dintre reflexele înnăscute, necondiționate și cele dobândite, condiționate. Reflexele înnăscute asigură adaptarea la mediu în condiții relativ invariabile; sunt reflexe care s-au constituit în raport cu anumiți stimuli din mediu. În schimb, prin intermediul reflexelor condiționate se produce o adaptare superioară, elaborându-se conduite adaptative în raport cu stimulii variabili.

Cercetările lui Pavlov asupra activității nervoase superioare l-au condus la identificarea tipurilor de sistem nervos, pornind de la procesele fundamentale de excitație și inhibiție. El a identificat patru tipuri de sistem nervos pe care le-a denumit după terminologia rămasă încă de la Hippocrate și Galenus: puternic neechilibrat excitabil (coleric); puternic echilibrat mobil (sangvinic); puternic echilibrat inert (flegmatic) și tipul slab (melancolic). Explicarea diferențelor temperamentale ține, în concepția fiziologului rus Ivan Petrovici Pavlov, de caracteristicile sistemului nervos central: forța, mobilitatea, echilibrul.

Să ne amintim: Prima încercare de identificare și explicare a tipurilor temperamentale o datorăm medicilor Antichității, Hippocrate și Galenus. Ei au explicat că predominanța în organism a uneia dintre cele patru „umori” (sânge, limfă, bila neagră și bila galbenă) determină temperamentul uman.

Anticipări ale behaviorismului se regăsesc în întreaga operă pavloviană: psihicul se dezvoltă în raport cu mediul care îl condiționează și împreună cu care formează o perfectă unitate. O independență sau o autonomie a organismului față de mediu este de neconceput și viața nu este decât o adaptare continuă a organismului la condițiile de mediu.

Întemeierea behaviorismului – J.B. Watson: viața și activitatea

Termenul *behaviorism* provine de la cuvântul englez „behavior” care înseamnă comportament, behaviorismul fiind unul dintre cele mai importante curente din istoria psihologiei. Behaviorismul căuta să elimine din discuție studiul minții umane, aceasta fiind doar o iluzie; nu există un sine necorporal

înăuntrul nostru; experiențele mentale, inclusiv conștiința, sunt doar evenimente fiziologice care au loc la nivelul sistemului nervos ca urmare a influenței stimulilor. Așadar, comportamentul ar trebui să devină obiectul de studiu al psihologiei, deoarece este vizibil, observabil; ar trebui să se renunțe la ipotezele vizând funcțiile invizibile, iar în locul lor să se identifice legi derivate din fenomene observabile, precum este condiționarea.

Fondatorul școlii de gândire behavioristă este psihologul american **John Broadus Watson** (1878-1958), Statele Unite. El s-a opus introspecționismului lui Wilhelm Wundt, acordând o mare importanță lucrărilor lui Pavlov și Thorndike. O altă sursă a concepțiilor lui Watson este pragmatismul american.

Copilăria. Născut într-o familie săracă, frecventa modesta școală din localitate. Mama sa era extrem de religioasă, iar tatăl său era un bețiv, predispus la violență și relații extraconjugale. Când Watson avea 15 ani, tatăl său a fugit cu o altă femeie și nu s-a mai întors niciodată, fapt pentru care Watson i-a purtat pică tot restul vieții. Peste ani, când Watson a ajuns bogat și celebru, tatăl său a venit la New York sa-l vadă, dar Watson a refuzat să se întâlnească cu el.

Studii. La școală avea o reușită slabă, iar profesorii și-l aminteau ca indolent, certăreț și uneori incontrollabil. Totuși, la 16 ani devine student la Furman University, cu intenția de a deveni pastor, așa cum îi promisese mamei sale. În 1899 obține masteratul, dar în acel an i-a murit mama, ceea ce l-a eliberat de făgăduința de a deveni cleric. Urmează studiile de filosofie la Universitatea din Chicago, apoi cele de psihologie. Sărac fiind, s-a întreținut în timpul facultății lucrând în cafenele și făcând curățenie în laboratorul de psihologie sau hrănind cobaii. În 1903, la 25 de ani, Watson a primit titlul de doctor (cu funcționalistul James Angell), fiind cea mai tânără persoană din istoria Universității din Chicago care a căpătat o astfel de diplomă.

Viața de familie și activitatea profesională. În 1903 Watson s-a căsătorit cu o studentă de-a sa, Mary Ickes, dintr-o familie importantă din punct de vedere social și politic. Ea îi scrisese lui Watson un lung poem de dragoste pe una dintre lucrările de examen.

Activează, în calitate de asistent universitar, publicându-și disertația despre maturizarea neurologică și psihologică a cobaiului, cercetare care dovedea preferința sa timpurie pentru subiecții-animale. Tot atunci începe să se gândească serios la o „psihologie mai obiectivă”.

În 1908 i se oferă un post de profesor la Johns Hopkins University din Baltimore. A făcut schimbarea pentru promovarea făgăduită, creșterea substanțială de salariu și șansa de a conduce un laborator. După cum s-a dovedit mai târziu, cei 12 ani petrecuți în cadrul Universității Johns Hopkins au fost cei mai productivi ani în domeniul psihologiei.

În 1913 Watson publică celebrul său articol *Psihologia văzută de un behaviorist*, menționând: „Așa cum o vede un comportamentalist, psihologia este o ramură obiectivă, experimentală, a științelor naturale. Scopul său teoretic este predicția și controlul comportamentului. Introspecția nu este una dintre metodele ei. În efortul său de a descrie o schemă unitară a răspunsului animal, behaviorismul nu recunoaște nicio linie de demarcație între om și animal”.

Conform concepției lui Watson, organismele se adaptează mediului prin intermediul obișnuințelor, dar și al echipării genetice. Cunoscând faptul că anumiți stimuli determină apariția acelorași răspunsuri, este posibilă anticiparea comportamentului uman. Astfel, conceptul central al psihologiei lui Watson este cel de obișnuință, deprindere condiționată. Însăși personalitatea este privită ca un sistem complex de obișnuințe care se aplică în variate domenii ale vieții. Obișnuințele sunt condiționate sub impactul mediului extern și el a demonstrat modul în care se poate condiționa inclusiv comportamentul emoțional. (Exemplul cu copilul și șobolanul)

Experimentul s-a desfășurat asupra unui copil crescut în spital, Albert. Copilul era sănătos și bine dezvoltat, flegmatic și stabil emoțional. Copilul avea vârsta de nouă luni și cei doi cercetători i-au arătat un șobolan alb, un iepure, un câine, o maimuță, măști de animale cu și fără blană, bumbac, lână, ziare în flăcări. Copilul nu a manifestat frică față de niciunul dintre aceste lucruri. În schimb, manifesta o reacție violentă la sunetul puternic provocat prin lovirea unei bare de metal cu un ciocan. În etapa următoare cei doi cercetători au încercat să stabilească un răspuns emoțional condiționat. La vârsta de 11 luni i s-a arătat șobolanul alb și în timp ce copilul a încercat să îl ia în mână s-a produs zgomotul puternic și copilul a tresărit, dar nu a plâns. S-a repetat asocierea de șapte ori, astfel

încât, atunci când i se arăta șobolanul în absența zgomotului, copilul începea să plângă și se îndepărta. Reacția sa era generalizată și la alte animale cu haină de blană.

Astfel, Watson și asistenta sa Ryner au determinat o reacție de frică față de un obiect anterior neutru, și au făcut-o atât de ușor. Watson a conchis că temerile noastre de adulți, angoasele și fobiile trebuie să fie simple reacții emoționale condiționate, determinate în pruncie și în copilărie, care ne însoțesc pretutindeni. Același lucru poate fi spus și despre atașamentele pozitive: dragostea față de o persoană, un obiect sau un animal apare prin asocieri cu circumstanțe agreabile.

Ulterior cercetătorii au demonstrat posibilitatea refacerii unor raporturi emoționale normale cu animalele în cauză prin asocierea treptată între apariția animalului și primirea unei recompense (ciocolată).

În timpul primului război mondial Watson a slujit în armata Statelor Unite, ocupându-se de selecția psihologică a piloților pentru avioanele de luptă; a încercat să elaboreze un proiect de cercetare asupra hipoxiei la piloți, dar a intrat în conflict cu șefii lui și a fost trimis pe câmpul de luptă. Armata i-a lăsat un gust amar, iar opiniile sale asupra armatei erau critice și dure.

Întors la Universitatea John Hopkins, Watson întreține o legătură cu o studentă, fiica unei distinse familii din Baltimore. Evenimentul a luat amploare, au fost publicate copii de pe scrisorile de dragoste dintre cei doi, iar Universitatea s-a văzut obligată să îi ceară să demisioneze, în 1920. În 1921 divorțează de prima soție și la vârsta de 40 de ani se căsătorește cu Rosalie, studenta care a declanșat demisia lui. A urmat o perioadă de dificultăți sociale, financiare, Watson fiind un om obișnuit să trăiască în mediul universitar. Dar strălucita sa inteligență și simțul său pragmatic l-au ajutat. S-a angajat ca psiholog aplicativ în domeniul publicității, ocupându-se de studiul pieței de vânzare, sondaje etc. După un an de muncă, menționa că *este la fel de încântător să urmărească cota de vânzări ale unui produs nou la fel cum era să urmărească cota de învățare la animale sau la oameni*. Watson a devenit vicepreședintele companiei și a ajuns rapid un om bogat, având contribuții importante la psihologia publicității și afacerilor.

Alte contribuții ale lui J.B.Watson:

- În organizarea vieții psihice Watson identifică trei comportamente: viscerele, musculare și laringeale. Comportamentele viscerele se referă la reacțiile organice care se produc în orice activitate psihică. Cele musculare se

referă la mișcările adaptative, iar cele laringeale – la limbaj și gândire. Gândirea este identificată cu limbajul, întrucât se reduce la mișcări musculare ale laringelui. A gândi înseamnă a vorbi încet pentru sine. Watson afirmă că oamenii nu gândesc cu creierul, ci cu sistemul de arcuri nervoase ale laringelui și ale organelor anexe.

- Watson considera că toți copiii normali au potențiale de învățare similare, diferențierea fiind cauzată de educație: *Cu o duzină de copii sănătoși (...) și o lume guvernată de principii indicate de mine, garantez că iau pe oricine, la întâmplare, și îl pregătesc să devină orice fel de specialist – doctor, avocat ... și, da, chiar și cerșetor și hoț, fără să țin cont de talentul său, de înclinații, de afinități, de capacități, de vocații, de rasa predecesorilor săi* (Watson, 1924).

- Și-a pus în practică ideile behavioriste referitoare la educație în creșterea propriilor copii, pe care i-a numit chiar copii behavioriști.

- Pentru numeroase concepte a formulat definiții în termeni operaționali, care să permită măsurarea lor (de exemplu, foamea este definită ca fiind numărul de ore în care subiectul nu a ingerat hrană, sau ca o anumită reducere a greutatei corporale a subiectului).

- A fost considerat, după Freud, cea mai importantă figură a gândirii psihologice din prima jumătate a secolului al XX-lea. A propus un sistem conceptual obiectiv al behaviorismului; a desfășurat cercetări experimentale de psihologie comparată, învățare și condiționare a reacțiilor emoționale ale copiilor. Lucrările sale în domeniul publicității au contribuit la recunoașterea publică a psihologiei. A fundamentat dezvoltarea terapiilor comportamentale.

Behaviorismul după întemeiere. Neobehaviorismul

Behaviorismul lui Watson a reprezentat doar prima etapă în evoluția școlilor de gândire behavioriste. A doua etapă, neobehaviorismul, poate fi plasată între 1930 și 1960, incluzând opera lui Skinner, Tolman și a lui Hull. Acești neobehavioriști erau de acord în mai multe privințe [8]:

- Nucleul psihologiei este dat de studierea învățării;
- Majoritatea comportamentelor, indiferent de complexitate, pot fi explicate prin legile condiționării;
- Psihologia trebuie să adopte principiul operaționalismului.

La fel, neobehaviorismul modifică schema inițială S-R introducând termenul O, prin care se desemnează organismul și ceea ce se întâmplă cu acesta, astfel încât răspunsul nu va depinde într-o manieră simplistă doar de stimul, ci și de organism. Astfel, schema devine S-O-R. Tot ceea ce se întâmplă la nivelul organismului trebuie să fie luat în considerare în structura experimentului ca variabilă intermediară (spre exemplu, istoria învățării anterioare).

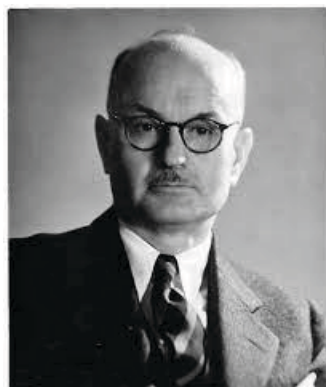
Al treilea stadiu din evoluția behaviorismului – sociobehaviorismul – datează din 1960 până în 1990. Acest stadiu include opera lui Bandura și Rotter, distingându-se prin reîntoarcerea la examinarea proceselor cognitive, concomitent cu menținerea accentului pe observarea comportamentului manifest.

Reprezentanți ai neobehaviorismului

Edward Tolman (1886-1957)

Susține existența unor variabile intermediare în relația dintre stimul și răspuns, variabile care ar fi de natură cognitivă sau motivațională. S-a specializat în învățarea animală, concluzionând în urma experimentelor realizate că una dintre trăsăturile esențiale ale comportamentului este intenționalitatea.

Contribuția remarcabilă a lui Tolman, care face apropierea de viitorul curent cognitiv în psihologie, îl constituie termenul de hartă mentală.

Tolman consideră că oamenii se confruntă cu astfel de hărți mentale în viața cotidiană și amintește labirinturile complicate pe care un elev trebuie să le parcurgă pentru a ajunge dintr-un loc în altul al școlii sau al casei. Oamenii dezvoltă hărți mentale care includ un sens al locației și un sens al aranjamentului cotextual incluzând multe căi posibile care conexează diferite locații. Ne construim o reprezentare a lumii în care trăim și muncim; nu ne mișcăm într-o manieră mecanică, ci într-una flexibilă, urmărind o cale, apoi alta. Astfel, Tolman subliniază că învățarea nu implică doar conexiuni stimuli-răspuns, ci și conexiuni specifice hărților mentale complexe.

Un experiment clasic de testare a Teoriei Învățării a cercetat dacă un șobolan care aleargă prin labirint învață o hartă cognitivă sau o serie de răspunsuri motorii.

Într-un labirint în formă de cruce, un grup de șobolani găseau hrana întotdeauna în același loc, deși, având puncte de plecare diferite, șobolanii trebuiau să o ia la dreapta, iar alții la stânga pentru a ajunge la mâncare. Răspunsurile motorii difereau, iar hrana era mereu în același loc. Șobolanii din al doilea grup aveau aceleași răspunsuri, indiferent de punctul de plecare, însă hrana era în locuri diferite. Pornind dintr-un capăt al labirintului în formă de cruce, șobolanii puteau găsi mâncarea numai dacă o luau la dreapta; când porneau din capătul celălalt, trebuiau să o ia tot la dreapta. Rezultatele au arătat că cei care învățau locul (primul grup) aveau rezultate semnificativ mai bune decât cei care învățau răspunsul (al doilea grup).

Tolman a conchis că un fenomen identic se petrece și în cazul oamenilor familiarizați cu vecinătățile sau cu orașul în care locuiesc. Ei pot să meargă dintr-un punct în altul pe mai multe căi, datorită hărții cognitive pe care au realizat-o despre întreaga zonă.

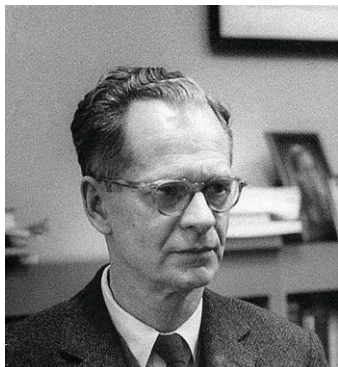
Clark Hull (1884-1952)

În cercetările sale asupra învățării, Hull consideră întărirea drept prima condiție a formării deprinderilor. Hull vorbește despre două forme de întărire: întărirea primară care face apel la trebuințele de bază ce trebuie să fie satisfăcute și întărirea secundară ca stimulent ce consolidează comportamentele învățate. Pe măsură ce întărirea secundară se amplifică, se consolidează învățarea. Hull a avut în vedere variate forme de învățare în experimentele sale: învățarea prin încercare și eroare, învățarea prin discriminare, învățarea labirintului, memorarea mecanică ș.a.

Analiza sa asupra mecanismului întăririi l-a condus la introducerea conceptului de gradient de întărire. Această întărire întârziată este menită să dezvolte un comportament din ce în ce mai puțin dependent de întărirea inițială. Astfel, conceptul central al teoriei lui Hull este deprinderea.

În concluzie, teoria lui Hull are meritul de a considera învățarea în termeni de interacțiune complexă între organism și mediu.

Burrhus Skinner (1904-1990), psiholog american.

Skinner a dezvoltat modelele sale experimentale studiind modelarea comportamentală. Modelarea se realizează prin modificarea treptată a ceea ce animalul (sau omul) trebuie să facă pentru a obține întărirea. Răspunsul este construit treptat pornind de la unul deja învățat. Sunt forme de dresaj ce apelează la recompensarea fiecărui succes.

Contribuția cea mai importantă a lui Skinner o constituie condiționarea operantă. El face deosebirea dintre comportamentul de răspuns (la stimuli cunoscuți) și comportamentul operant (la stimuli necunoscuți, unde răspunsul se află în corelație cu întărirea).

Pentru condiționarea operantă sunt decisive programele de întărire: *întărirea pozitivă*, care furnizează recompensa așteptată; *întărirea negativă*, care permite evitarea unor stimuli neplăcuți; *întărirea la proporție fixă*, care se aplică în funcție de numărul de răspunsuri corecte date; *întărirea la proporție variabilă*, mai eficientă în timp decât cea fixă.

O altă contribuție semnificativă a lui Skinner este studiul raportului dintre recompensă și pedeapsă. S-a constatat că este mai eficientă combinarea întăririi pozitive, recompensa, cu cea negativă, retragerea răsplății. Pedeapsa nu este automat eficientă din următoarele motive: în primul rând, pedeapsa îl determină pe individ să o evite și nu să renunțe la comportamentul nedorit; în al doilea rând, o pedeapsa poate fi asociată cu cel care o aplică și nu cu comportamentul indezirabil; în al treilea rând, pedeapsa indică, de obicei, ceea ce nu trebuie să se facă și nu ceea ce este bine să se facă.

Exemple de experimente desfășurate de Skinner

Printre dispozitivele complexe propuse de Skinner pentru studiul condiționării operante se numără și o cutie fără lumină, izolată fonic; înăuntru se află o mică pedală care, atunci când este apăsată, făcea să cadă bucățele de mâncare într-un jgheab. Numărul de apăsări ale pedalei este înregistrat și reprodus de un grafic. Cobaiul plasat în cutie învață să acționeze pedala fără a

vedea mîncarea, iar primirea întîmplătoare a întăririi crește numărul de acționări ale pedalei.

Mai departe experimentele au fost complicate și animalele cobai au fost învățate să apese maneta pentru a evita un lucru neplăcut, cum ar fi un șoc electric. Skinner a descoperit că întărirea trebuie să fie aplicată imediat după manifestarea comportamentului operant și că întărirea intensifică ultimul comportament pe care l-a manifestat animalul. Nu întîmplător în cazul de întîrziere a întăririi poate fi consolidat un alt comportament. În cadrul experimentelor desfășurate au fost constatate chiar și comportamente paradoxale, superstițioase ale cobailor (spre exemplu, un animal își scarpină urechea sau se învîrte înainte de a se uita în cutia cu mîncare, deoarece în trecut acest comportament a fost asociat cu recompensa).

Skinner a dezvoltat modelele sale experimentale studiind și modelarea comportamentală. Modelarea se realizează prin modificarea treptată a ceea ce animalul trebuie să facă pentru a obține întărirea. Răspunsul este construit treptat pornind de la unul deja învățat. Sunt forme de dresaj ce apelează la recompensarea fiecărui succes.

Aplicațiile condiționării operante sunt utilizate și astăzi în multe domenii, îndeosebi în domeniul învățării, militar sau în terapia comportamentală.

Opera și realizările lui Skinner nu doar s-au bucurat de aprecieri, dar au fost supuse și unor critici severe; mulți autori apreciază că cercetările sale oferă rezultate doar în laborator, având o valabilitate redusă în lumea reală. I s-a reproșat și faptul că ignoră sinele, personalitatea, cogniția, sentimentele, scopurile, creativitatea, propunând o știință mecanicistă, care deumanizează individul.

Albert Bandura (1925-2021)

La fel ca și Skinner, Bandura consideră că atât comportamentul normal, cât și cel deviant sunt învățate. Similitudinile se opresc însă aici. Bandura a criticat insistența lui Skinner de a studia regnul animal în dauna studiului oamenilor aflați în interacțiune. Abordarea lui Bandura ia în calcul comportamentul, considerând că acesta este format și modificat în contextul social. Deși el recunoaște că

mare parte a învățării are loc ca urmare a întăririlor, accentuează în același timp că aproape orice tip de comportament poate fi învățat și în absența acestora [4].

Indivizii pot să învețe prin întărire vicariantă, observând comportamentul celorlalți și consecințele acelor comportamente. Bandura promovează o formă mai puțin extremă a behaviorismului, considerând că procesul de observare a celorlalți ca mijloc de învățare este mediat de factori cognitivi. Bandura însuși mărturisea că nu se consideră un behaviorist, în ciuda celor care l-au încadrat în acest curent, deoarece abordarea lui trece de limitele acestuia, devenind social-cognitivă.

Are un număr record de publicații, iar în 1973 a fost ales președinte al Asociației Psihologilor Americani.

Contribuții ale behaviorismului și critici aduse acestuia

Contribuții:

- Utilizarea metodei științifice obiective (experimentul) în studiul comportamentului.
- Behavioriștii au contribuit la dezvoltarea psihologiei experimentale și au introdus rigoarea științifică și controlul obiectiv în cercetare.
- Prin behaviorism psihologia își consolidează prestigiul ca știință, câștigă încrederea oamenilor de știință din celelalte domenii.
- Behaviorismul lărgeste sfera psihologiei, incluzând studiul comportamentului animalelor, ca o cale de a învăța mai multe despre oameni.
- Cercetătorii behavioriști au contribuit la cercetarea experimentală a învățării.

- Behaviorismul contribuie la apariția psihoterapiei comportamentale.

Argumentele behaviorismului aveau o forță enormă, nu atât pentru logica lor, cât pentru vasta expansiune și obiectivitatea cercetării psihologice experimentale pe care perspectiva comportamentalismului o încuraja. Mai mult, existau și dezvăluirile provocate de rezultatele slabe ale primilor introspecționiști. Oricare ar fi fost motivele, din anii 1920 până în anii 1950 majoritatea psihologilor americani au fost de acord cu teoria lui Watson privitoare la faptul că psihologia este știința comportamentului, iar mintea, conștiința și procesele mentale tindeau a fi ignorate în cercetarea psihologică.

Critici:

Știm deja că psihologia americană se îndrepta în direcția unei obiectivități sporite când Watson a întemeiat behaviorismul, dar nu toți psihologii erau dispuși să accepte obiectivitatea extremă propusă de el. Mulți erau de părere că programul lui Watson omitea componente importante, cum ar fi procesele senzoriale și perceptive.

Alte critici ale behaviorismului vizau:

- Behaviorismul a ignorat cercetarea conștiinței, considerând asemenea preocupare ca „misticism”. (V.Pavelcu aprecia că *în psihologia behavioristă corpul înlocuiește sufletul*) [7].

- Diferențele dintre animal și om încep să fie neglijate: în behaviorismul clasic, lumea subiectivă a omului este amenințată, randamentul și acțiunea primează asupra libertății interioare și a meditației; limita esențială a behaviorismului este faptul că a ignorat conștiința și lumea subiectivă a omului [5].

- Behavioriștii accentuează rolul mediului înconjurător în formarea naturii umane și acordă un rol minor trăsăturilor ereditare. Promovează acțiunea (randamentul, performanța), blocând meditația și introspecția.

STUDIU INDIVIDUAL

Analizați imaginea prezentată prin prisma informației obținute la curs. Precizați aplicațiile practice ale psihologiei behavioriste.

Mi-am petrecut tot restul vieții aplicînd behaviorismul în studierea comportamentului consumatorului.

Psihologii au fost dintotdeauna implicați în realizarea reclamelor...

Asta însă i-a nemulțumit... ei dorindu-și să obțină noul produs!

Aceeși încredere ca pentru medicul de familie

A devenit de-a dreptul tradițional obiceiul de a te baza pe mașinile Ford la fel ca pe medicul de familie care o folosește atît de des. În mod instinctiv, ne bazuim pe această mașină în care avem încredere deplină.

Este normal așadar să te aștepi ca automobilul Ford să-ți pună totul la dispoziție. Această încredere universală în rezultatele firmei Ford provine din faptul că de foarte multă vreme ea a demonstrat o calitate impecabilă, în vreme ce prețul a scăzut.

FORD MOTOR COMPANY, DETROIT, MICHIGAN

Ford

MAȘINA UNIVERSALĂ

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Cum s-a schimbat psihologia în cel de-al doilea deceniu al secolului XX?
- Descrieți principiile de bază ale behaviorismului lui Watson și arătați prin ce difereau ele de ideile lui Wundt și Titchener.
- Cum a influențat opera lui Pavlov behaviorismul lui Watson?
- Determinați legătura dintre conecționismul lui Thorndike și behaviorismul lui Watson.
- Cum a influențat școala funcționalistă apariția behaviorismului?
- Ce considerații etice și morale credeți că implică studiul la care a participat micul Albert?
- Cum a determinat Watson un răspuns emoțional condiționat la Albert? S-a generalizat răspunsul și la alți stimuli?

- Descrieți abordarea watsoniană față de creșterea copiilor. Care au fost consecințele acestei abordări în familia sa?
- Ce metode de cercetare accepta Watson pentru o psihologie științifică?
- Discutați motivele atractivității behaviorismului pentru marele public.
- Cum considerați, behaviorismul lui Watson ar fi fost la fel de popular în lipsa cercetărilor anterioare ale funcționaliștilor? Explicați răspunsul.
- Descrieți cele trei stadii din evoluția școlii de gândire behavioriste.
- Prin ce diferă behaviorismul lui Hull de cel al lui Watson și Tolman?
- Care este diferența dintre programele de întărire la intervale fixe și cele cu proporție fixă? Dați câteva exemple.
- Cum este folosită modelarea la modificarea comportamentului? Exemplificați.
- Analizați contribuțiile, dar și criticile aduse behaviorismului.

LECTURI RECOMANDATE

Informația despre behaviorism este extrasă din *Psihologia, așa cum o vede un behaviorist* (1913), de John B. Watson [9].

Psihologia, așa cum o vede un behaviorist, este o ramură experimentală pur obiectivă a științelor naturale. Scopul său teoretic constă în anticiparea și controlul comportamentului. Introspecția nu constituie o parte esențială a metodelor sale și nici valoarea științifică a datelor sale nu depinde de promptitudinea cu care ele se pretează unei interpretări în termeni de conștiință. Behavioristul, în eforturile sale de a obține un sistem unitar al reacției animalelor, nu recunoaște nicio linie de demarcație între om și animal.

Direcția pe care cred că psihologia trebuie să o ia conduce, concret, la ignorarea conștiinței, în sensul în care termenul e folosit azi de psihologi. Am negat realmente că acest tărâm al metapsihicii e accesibil cercetării experimentale. Nu vreau să merg mai departe în problemă în acest moment, deoarece asta duce inevitabil spre metafizică. Dacă-i veți acorda behavioristului dreptul de a folosi conștiința la fel cum o fac toți cercetătorii din domeniul științelor naturale, adică fără să facă din conștiință un obiect special al observației, atunci veți admite tot ceea ce teza mea vă solicită.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei*. Note de curs. București, 2005.
2. Benson N. *Câte ceva despre Psihologie*. București: Curtea Veche Publishing, 2000.
3. Bonior A. *Psihologia. Cei mai importanți teoreticieni. Teorii clasice și cum te pot ajuta acestea să înțelegi lumea*. București, 2019.
4. Drugaș M. *Istoria psihologiei*. Note de curs. Oradea, 2009.
5. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
6. Mihai I. *Istoria psihologiei. Altar al cunoașterii psihologice*. București, 2008.
7. Pavelcu V. *Drama psihologiei*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
8. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
9. Watson J. *Psychology as the behaviorist views it*. În: *Psychological Review*, 1913, no. 20, p.158-177.
10. Марцинковская Г., Ярошевский М. *Сто выдающихся психологов мира*. Москва: Институт практической психологии, 1996.

Tema X

PSIHANALIZA

Obiective:

- să identifice primele idei psihologice despre inconștient;
- să înțeleagă în ce mod a fost influențată psihanaliza de experiențele din copilărie ale lui Freud;
- să definească și să caracterizeze nivelurile personalității în concepția psihanalitică;
- să argumenteze domeniile psihologice în care Jung și Adler erau în dezacord cu Freud;
- să determine contribuțiile psihanalizatorilor disidenți: C.Jung, A.Adler, A.Freud în psihologie;
- să analizeze contribuțiile sistemului psihanalist de gândire și criticile aduse acestuia.

Cuvinte-cheie: *conștient, inconștient, Se, Eu, Supraeu, mecanisme de apărare, stadii de dezvoltare, libido, inconștient colectiv, arhetip, extraversiune, introversiune, complex de inferioritate.*

Sumar:

1. Precursorii, apariția și dezvoltarea psihanalizei
2. Sigmund Freud: viața și activitatea
3. Concepția psihanalitică a lui Sigmund Freud
4. Psihologia analitică a lui Carl Jung
5. Alfred Adler și psihologia individuală
6. Concepția psihanalitică a Annei Freud
7. Contribuții ale psihanalizei și critici aduse acesteia

Precursorii, apariția și dezvoltarea psihanalizei

Termenul „psihanaliză” și numele lui Sigmund Freud sunt bine cunoscute lumii moderne. În vreme ce alte personalități de primă mână din istoria psihologiei, ca Fechner, Wundt și Titchener, sunt puțin cunoscute în afara psihologiei, Freud și-a păstrat un înalt nivel de vizibilitate în fața publicului larg. A apărut pe coperta revistei *Time* de 3 ori, ultima apariție având loc la 60 de ani

după moarte. Fără îndoială, Freud a fost unul dintre cei câțiva indivizi de primă mărime din istoria civilizației care au schimbat modul în care oamenii gândesc despre ei înșiși.

Freud însuși a amintit de faptul că în toată istoria scrisă au existat trei mari șocuri suferite de Eul uman colectiv. Primul dintre ele a fost atunci când Copernicus (1473-1543), astronom polonez, ne-a arătat că pământul nu e centrul Universului, ci una dintre numeroasele planete ce se rotesc în jurul soarelui. A doua revelație s-a produs în secolul al XIX-lea, când Charles Darwin a demonstrat că nu suntem o specie unică și distinctă, cu un loc privilegiat în ordinea creației, ci doar o formă mai elevată a speciilor de animale, care au evoluat din forme inferioare ale vieții animale. Freud a administrat cea de-a treia lovitură, proclamând că nu suntem stăpânii raționali ai propriilor vieți, ci suntem supuși influenței forțelor inconștiente, de care nu ne dăm seama și asupra cărora avem – când avem – un control redus.

Cronologic, psihanaliza coincide în parte cu alte școli de gândire psihologice. Să ne gândim la situația din 1895, anul în care Freud și-a publicat prima carte ce marca oficial începuturile noii sale mișcări. În acel an Wundt avea 63 de ani. Titchener, care avea 28, ajunsese la Cornell doar de doi ani și abia începuse să-și dezvolte psihologia structurală. Spiritul funcționalismului începuse să înflorească în Statele Unite. Nici behaviorismul și nici gestaltismul nu fuseseră inventate. Watson avea 17 ani, iar Wertheimer 15.

De la începuturile sale, psihanaliza era distinctă de gândirea psihologică dominantă, în scopurile, tematica și metodele sale. Tematica sa era psihopatologia, sau comportamentul anormal, relativ neglijată de celelalte școli de gândire. Metoda sa principală este mai degrabă observația clinică, decât experimentul controlat în laborator. De asemenea, psihanaliza vorbea de inconștient, temă practic ignorată de celelalte sisteme de gândire. Freud a fost cel care a adus noțiunea de *inconștient* în psihologie.

Precursori ai psihanalizei

Psihanaliza a devenit azi un cuvânt polisemantic. De la sensul inițial de metodă terapeutică (utilizat în martie 1896) a ajuns să semnifice procedeu de investigație, teorie, doctrină de interpretare a psihicului uman, știință al cărei

obiect este psihicul inconștient. Începuturile mișcării psihanalitice vizează mai ales întâlnirile săptămânale ale lui Freud cu alți medici interesați de probleme de psihanaliză, dar idei despre inconștient întâlnim departe în trecut:

- Prin teoria sa, numită *monadologie*, filosoful **Gottfried Leibnitz** (1646 – 1716) susținea existența unor grade diferite de conștiință. Leibnitz a spus că ar fi o greșeală să reducem viața psihică numai la procesele conștiente.

Monadele pot fi asemuite percepțiilor. Leibnitz credea că actele psihice (care sunt compuse din activitatea monadei) posedă diferite grade de conștiință, de la total inconștient la total conștient. Gradele inferioare de conștiință erau numite petites perceptions; conștientizarea lor era numită apercepție: de exemplu, sunetul valurilor care se sparg la mal este o apercepție compusă din fiecare strop de apă individual care cade. Nu percepem conștient fiecare picătură de apă, însă când se adună suficiente, ele se însumează pentru a produce o apercepție.

- Influența lui **Charles Darwin**. Darwin a dezbătut mai multe idei, din care, mai târziu, Freud va face chestiuni centrale în psihanaliză, inclusiv procesele mentale inconștiente și conflictele, semnificația viselor, dezvoltarea în copilărie, simbolismul ascuns al anumitor comportamente și importanța excitației sexuale. În general, Darwin s-a concentrat, ca și Freud mai târziu, asupra aspectelor nonraționale ale gândirii și comportamentului. Mai mult, Darwin a insistat că oamenii ar fi conduși de forțele biologice ale dragostei și foamei, despre care credea că stau la baza oricărui comportament.

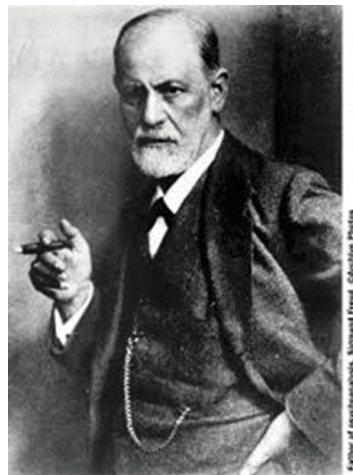
- Teoria filosofică a lui **Artur Schopenhauer** (1788 – 1860). El considera că adevărata forță internă care determină viața psihică a omului este voința, natura căreia este inconștientă.

- Psihofizica lui **G.T. Fechner**. Freud a împrumutat de la el conceptele de *energie mentală* și *principiu al plăcerii* care, după Fechner, explică întreaga viață psihică. A fost împrumutată și ideea lui Fechner că psihicul ar fi analog cu un aisberg, cea mai mare parte a căruia ar fi ascunsă sub apă.

Sigmund Freud: viața și activitatea

Sigmund Freud (1856-1939) s-a născut în Moravia (astăzi Republica Cehă), iar când Freud avea 4 ani familia acestuia s-a mutat la Viena (unde va sta în următorii aproape 80 de ani).

Tatăl său, negustor de lână, era sever și autoritar, fiind mai în vârstă decât mama sa cu 20 de ani. Când a fost mic, Freud a simțit deopotrivă teamă și dragoste față de tatăl său. Mama sa era protectoare și afectuoasă; față de ea, tânărul Freud a simțit o afecțiune pasionată. Frica de tată și atracția sexuală față de mamă constituie ceea ce Freud a numit mai târziu „Complexul Oedip”. Vom vedea că o mare parte din teoria lui Freud este autobiografică, având drept sursă experiențele și amintirile copilăriei.

Alte date biografice (studiu independent):

- Poziția privilegiată a micului Freud în familie;
- Calitățile intelectuale considerabile, manifestate încă din copilăria timpurie;
- Studiile la medicină, Universitatea din Viena;
- Situația materială precară;
- Experiențele cu cocaina, care în acele vremuri nu era o substanță ilegală;
- Logodna îndelungată, apoi căsătoria cu Martha Bernais;
- Începuturile practicii medicale – cabinetul de neurologie;
- Studiile la Paris cu Charcot. Rolul sexului în comportamentul isteric;
- Începutul utilizării hipnozei în practica privată;
- Tehnica asocierii libere, considerate a fi mai eficientă decât hipnoza;
- Sexul – cauză primordială a comportamentului nevrotic;
- Apariția primei cărți *Studii de isterie* (1895) și folosirea termenului „psihanaliză” un an mai târziu;
- Viața de familie, relația cu soția și cei 6 copii. De ce se spune despre Freud că a devenit un exemplu clasic al propriilor teorii?
- Interpretarea viselor – o metodă psihanalitică importantă;
- 1900 – apariția cărții sale *Interpretarea viselor*;
- Conceptul freudian de *inconștient*.
- Stadiile psihosexuale ale dezvoltării personalității;
- Relația cu C.G. Jung, A.Adler și cu alți psihanaliști;
- Obiceiul de a fuma 20 de trabucuri pe zi;
- Boala care i-a marcat ultimii 16 ani din viață;

- Cărțile scrise și succesul psihanalizei în tratamentul tulburărilor psihice;
- Invazia nazistă și părăsirea țării în 1938;
- 1939 – sfârșitul vieții și al suferinței.

Concepția psihanalitică a lui Sigmund Freud

Psihanaliza ca sistem al personalității

Freud a explorat domenii pe care alți psihologi tindeau să le ignore: forțe motivante inconștiente, conflictele dintre aceste forțe și efectele conflictelor asupra comportamentului.

Instinctele

Instinctele sunt forțele motrice sau motivaționale ale personalității; forțele biologice care declanșează energie mentală. Instinctele freudiene, însă, nu sunt predispoziții moștenite, ca în cazul sensului uzual al „instinctului”, ci se referă mai degrabă la sursele de stimulare interioară ale corpului. Scopul instinctelor este eliminarea sau reducerea acestei stimulări prin anumite acțiuni, ca: mâncatul, băutul sau activitatea sexuală.

Freud a grupat instinctele în două categorii generale: **pulsiunile vieții** și **pulsiunea morții**. Pulsiunile vieții includ foamea, setea și sexul. Ele privesc autoconservarea și supraviețuirea speciei, fiind, așadar, forțele creatoare care susțin viața. Forma de energie prin care pulsiunile vieții se manifestă se numește **libido**. Pulsiunea morții (sau thanatos) este o forță distructivă care poate fi orientată către interior, ca în masochism sau sinucidere (fiind o tendință irațională spre autodistrugere), sau în exterior, ca în ură și agresivitate. Pe măsură ce Freud avansa în vârstă, a devenit din ce în ce mai convins că agresivitatea poate fi o motivație la fel de puternică pentru comportamentul uman, ca și sexul.

Nivelurile personalității

În opera sa timpurie, Freud a sugerat că viața mentală se compune din trei părți – **conștientul**, **preconștientul** și **inconștientul**. Porțiunea conștientă, asemenea părții vizibile a unui aisberg, e mică și insignifiantă. Ea oferă doar o idee vagă despre întreaga personalitate. Vastul și puternicul inconștient – asemănător părții care există sub suprafața apei – conține pulsiunile, forțele mortice ale întregului comportament omenesc.

În scrierile sale de mai târziu Freud a revizuit distincția simplă conștient-inconștient și a propus una formată din **se**, **eu** și **supraeu** [7, 11].

Se-ul, care corespunde în mare parte mai vechii noțiuni freudiene de inconștient, este cel mai simplu și mai puțin accesibil dintre componentele personalității. Forțele puternice ale Se-ului includ pulsionile sexuale și agresive. Freud scria: „Numim asta un...cazan plin de excitații clocotinde...Se-ul nu cunoaște judecăți de valoare, nu cunoaște binele și răul, nu cunoaște morala”. Forțele Se-ului caută satisfacție nemijlocită, fără să țină seama de împrejurările realității. Ele funcționează conform principiului plăcerii, care urmărește să reducă tensiunea, căutând plăcerea și evitând durerea. Se-ul conține energia noastră psihică primară sau Libidoul și se exprimă prin reducerea tensiunii. Creșterea energiei libidinale conduce la creșterea tensiunii. Ca urmare, acționăm în încercarea de a reduce această tensiune la un nivel mai ușor de suportat. Pentru a ne satisface nevoile și a menține un nivel confortabil al tensiunii, trebuie să interacționăm cu lumea reală. De exemplu, oamenii cărora le e foame trebuie să acționeze pentru a găsi hrană, dacă vor ca să se elibereze de tensiunea indusă de foame. De aceea, este necesară stabilirea unei legături între cerințele Se-ului și realitate.

*Menționăm că **Se-ul** este tradus (din cuvântul german folosit de Freud – **Es**) în unele surse ca și **Sinele**, ambele concepte având aceeași semnificație.*

Eul slujește ca mediator dintre Se și circumstanțele lumii exterioare spre ușurarea interacțiunii lor. Eul reprezintă rațiunea sau raționalitatea, în contrast cu patimile negândite și insistente ale Se-ului. În vreme ce Se-ul solicită orbește și nu e conștient în privința realității, Eul e conștient, manipulând realitatea și potrivit Se-ul cu ea. Eul urmează principiul realității, amânând solicitările de căutare a plăcerii ale Se-ului până când poate fi găsit un obiect convenabil care să satisfacă nevoia și să reducă tensiunea. Eul nu există independent de Sine; într-adevăr, Eul își primește puterea din Se.

Freud a comparat interacțiunea dintre Eu și Se cu un călăreț pe un cal. Calul furnizează energia pentru a-l deplasa pe călăreț pe traseul său, însă puterea calului trebuie dirijată sau ținută în frâu, altminteri calul merge unde vrea el sau îl poate arunca pe călăreț din șa. La fel, Se-ul trebuie ghidat și controlat, în caz contrar va răsturna Eul rațional.

A treia parte din structura freudiană a personalității, **Supraeul**, se dezvoltă de timpuriu în viață, când copilul asimilează regulile de conduită învățate de la părinți sau de la cei care au grijă de el, printr-un sistem de recompense și pedepse. Supraeul este o instanță morală rezultată din interiorizarea normelor, regulilor vieții sociale, a interdicțiilor morale impuse de societate. Supraeul acționează în raport cu imperativele morale. Pozițiile excesive ale Supraeului impuse de părinți prin pedeapsă, sancțiuni sunt interiorizate și pot deforma personalitatea. Dar tot așa de nocivă este lipsa educației, modelării comportamentale care creează manifestări lipsite de orice cenzură (conștiința morală).

Freud descria Supraeul drept „avocatul năzuinței spre perfecțiune”. Putem vedea că, în mod evident, Supraeul intră în conflict cu Se-ul. Spre deosebire de Eu, care încearcă să amâne satisfacerea Se-ului pentru momente și lucruri mai potrivite, Supraeul încearcă să inhibe complet satisfacerea Se-ului.

De aceea, Freud a descris o luptă continuă în sânul personalității, în care Eul se află în strânsoarea unor forțe insistente și opuse. Eul trebuie să încerce să amâne impulsurile sexuale și agresive ale Se-ului, să observe și să manevreze realitatea, pentru a diminua tensiunea rezultată și pentru a răspunde exigențelor de perfecțiune venite din partea Supraeului. Deci, Eul este forțat dint trei părți: amenințat de pericole persistente din partea Se-ului, a realității și a Supraeului. Rezultatul inevitabil, când Eul ajunge să fie suprasolicitat, este dezvoltarea anxietății.

Stadiile psihosexuale ale dezvoltării personalității

Freud era convins că tulburările nevrotice ale personalității își au originea în experiențele din copilărie. Potrivit teoriei sale psihanalitice a dezvoltării, copiii trec printr-o serie de stadii psihosexuale. În această perioadă copiii sunt considerați autoerotici; altfel spus, ei își procură plăcere senzuală stimulându-și zonele erogene ale propriului corp, sau sunt stimulați de părinți în timpul activităților de îngrijire normală.

Stadiul oral durează de la naștere până în al doilea an de viață. În această perioadă stimularea gurii prin supt, mușcat și înghițit constituie principala sursă de satisfacere senzuală. Prin satisfacția orală, copilul își dezvoltă încrederea și o personalitate optimistă. Satisfacerea inadecvată (prea multă sau prea puțină) poate determina un tip de personalitate orală,

preocupată de activități orale, precum fumatul, sărutul și mâncatul. Freud credea că o paletă largă de comportamente adulte, de la optimismul excesiv la sarcasm și cinism, poate fi pusă pe seama unor evenimente din stadiul oral de dezvoltare.

În **stadiul anal**, gratificația se deplasează de la gură la anus, iar copiii obțin plăcerea de la zona anală. Acest stadiu coincide cu educarea pentru folosirea toaletei. Copiii pot elimina sau reține fecalele. Ambele situații arată sfidarea dorinței părintești. Conflictele din această perioadă pot produce un adult anal-expulsiv, murdar, risipitor și extravagant; ori un adult anal-retentiv, care este extrem de îngrijit, curat și compulsiv.

În timpul **stadiului falic**, care survine în jurul vârstei de patru ani, satisfacția erotică implică fantasme sexuale și mângâierea organelor genitale. Complexul Oedip se instalează în acest stadiu. (Freud a numit acest complex după legenda grecească în care Oedip își ucide fără să știe tatăl și se căsătorește cu mama sa). Copiii – sugerează Freud – devin atrași sexual de părintele de sex opus și temători față de părintele de același sex, care este văzut ca un rival. Experiențele sale din copilărie veneau în sprijinul acestei idei. De obicei, copiii își depășesc complexul Oedip, identificându-se cu părintele de același sex. În plus, ei își înlocuiesc dorința sexuală față de părintele de sex opus cu un gen de afecțiune mai ușor de acceptat din punct de vedere social. Totuși, atitudinile față de sexul opus care se dezvoltă în acest stadiu vor persista, influențând relațiile adulte cu membrii sexului opus. Unul dintre rezultatele identificării cu părintele de același sex are loc în termenii dezvoltării Supraeului. Prin adoptarea particularităților și atitudinilor părintelui de același sex, copilul își asumă standardele Supraeului părintelui [11].

Copiii care depășesc conflictele din aceste prime stadii intră, cam între 5 și 12 ani, într-o perioadă de latență, când începutul pubertății marchează începutul **stadiului genital**. În această perioadă comportamentul heterosexual devine important, iar persoana începe să se pregătească de căsătorie și pentru a deveni părinte.

Anxietatea și mecanismele de apărare

Anxietatea funcționează ca un avertisment că Eul este amenințat. Freud a descris trei tipuri de anxietate:

- obiectivă (teama față de pericole reale din lumea reală);
- nevrotică (provine din recunoașterea pericolelor potențiale inerente satisfacerii pulsioniilor Se-ului);
- anxietatea morală, care ia naștere din teama față de propria conștiință (când realizăm – sau doar ne gândim că realizăm – o acțiune contrară valorilor morale ale conștiinței noastre, ne vom simți, probabil, vinovați sau ne va fi rușine). Nivelul anxietății morale ce ia naștere depinde de cât de bine dezvoltată ne este conștiința. Oamenii mai puțin virtuoși trăiesc o anxietate morală mai scăzută.

Anxietatea induce tensiune, care motivează individul să ia anumite măsuri care s-o reducă. Potrivit teoriei lui Freud, Eul dezvoltă apărări de protecție, așa-numitele mecanisme de apărare, care sunt refuzuri sau distorsionări inconștiente ale realității. Câteva dintre mecanismele de apărare sunt descrise mai jos:

Refularea: refuzul existenței a ceva care provoacă anxietate; altfel spus, eliminarea involuntară din conștiință a unei amintiri sau percepții care generează disconfort. (Însă, un refuz îndârjit poate duce la istovirea organismului. Consumi multă energie pentru a păstra gândurile ascunse în subconștient. De aceea, uneori este mai bine ca aceste gânduri neplăcute să apară la nivelul conștientului pentru a fi înfruntate.)

Proiecția: atribuim altora pulsionile noastre deranjante. De exemplu, într-o căsnicie partenerul tentat la infidelitate îl bănuiește de adulter pe celălalt.

Regresia: revenirea la un stadiu anterior, mai puțin frustrant, al vieții și manifestarea unor comportamente infantile și dependente, specifice acelei perioade mai sigure. Sugerea unui deget, a degetului mare de obicei, a unui creion, a unei bomboane, a unei țigări, a unei băuturi etc. sunt variante ale regresiei orale.

Raționalizarea: Reinterpretarea comportamentului pentru a-l face mai acceptabil și mai puțin amenințător. Exemplul cu vulpea și strugurii *acri* din fabula lui Esop.

Refuzul: refuzul existenței unei amenințări exterioare sau a unui eveniment traumatizant; de exemplu, o persoană care suferă de o maladie și-i refuză acceptarea.

Sublimarea: Modificarea sau deplasarea impulsurilor Se-ului prin reorientarea energiei pulsionale în comportamente socialmente acceptabile. De exemplu, canalizarea energiilor sexuale în comportamente de creație artistică.

Deplasarea: Redirecționarea impulsurilor Se-ului de pe un obiect amenințător sau indisponibil către un obiect disponibil. De exemplu, înlocuirea ostilității față de șef cu cea față de propriul copil.

Psihanaliza după întemeiere – Neopsihanaliza

Ca și Wundt și psihologia sa experimentală, Freud nu s-a bucurat multă vreme de monopolul asupra sistemului său psihanalitic. La doar 20 de ani după ce a creat mișcarea, ea s-a scindat în fracțiuni conduse de psihanaliști care erau în dezacord asupra chestiunilor fundamentale (Carl Jung, Alfred Adler, Karen Horney). Rămăsese și un grup destul de important de analiști neofreudieni care au aderat la premisele centrale ale psihanalizei, efectuând unele modificări (Anna Freud, Melanie Klein, Heinz Kohut).

Schimbarea majoră introdusă de neofreudieni a fost extinderea conceptului de *Eu*. Astfel, Eul era independent de Sine, își poseda propria energie care nu provenea din Se și avea funcții distincte de ale Se-ului. Analiștii neofreudieni au sugerat, de asemenea, că Eul e liber de conflictul produs, când impulsurile SE-ului insistă să fie satisfăcute.

O altă schimbare introdusă de neopsihanalști a fost să pună un accent mai redus pe forțele biologice, ca factori care influențează personalitatea. În schimb, a fost acordat mai mult credit impactului forțelor sociale și psihologice. De asemenea, neofreudienii au redus importanța sexualității infantile și a complexului Oedip, sugerând că dezvoltarea personalității este determinată mai curând de forțe psihosociale decât de forțe psihosexuale. Astfel, interacțiunile sociale din copilărie au căpătat o importanță mai mare decât interacțiunile sexuale reale sau imaginare.

Psihologia analitică a lui Carl Jung

Carl Jung (1875-1961), medic, psiholog și psihiatru elvețian, fondatorul psihologiei analitice.

Date biografice (studiu independent):

- A crescut într-un sătuc din nordul Elveției, lângă renumitele cascade ale Rinului;
- Copilărie singuratică și izolată;
- Părinții și relația acestora cu fiul;

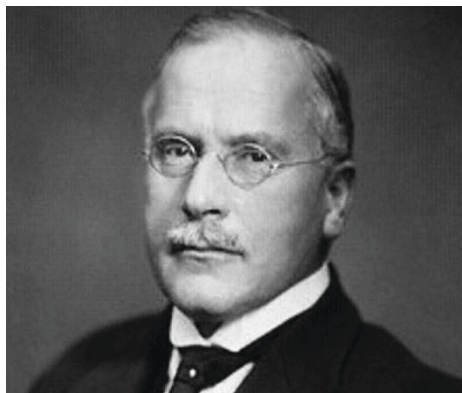
„...Jung a învățat de la o vârstă fragedă să nu aibă încredere și să nu se bazeze pe

niciunul dintre părinți și, prin extensie, să nu conteze pe nimeni. Și-a îndreptat atenția de la lumea conștientă a rațiunii spre interior, în lumea lăuntrică a viselor, viziunilor și fantasmelor – lumea inconștientului său. Ea a fost călăuza copilăriei sale și a rămas așa până la sfârșitul vieții”.

- Studiile la Facultatea de Medicină a Universității din Basel, Elveția;
- Căsătoria cu a doua cea mai bogată moștenitoare din toată Elveția;
- Cercetarea și practica privată în psihiatrie;
- Corespondența și întâlnirea cu Freud (care a durat 13 ore);
- Președinte al Asociației Psihanalitice Internaționale (1911);
- Apariția divergențelor și sfârșitul prieteniei cu Freud;
- Expedițiile în Africa;
- Numărul impresionant de cărți publicate.

Școala de gândire inițiată de Jung se numește **psihologie analitică**. Teoria lui Jung, ca și teoria lui Freud, este o psihologie a adâncurilor. Ea presupune că factorii importanți care influențează personalitatea se află în inconștient. Totuși, concepția psihologică a lui Jung este diferită de cea a lui Freud. Printre cele mai importante diferențe, menționăm [11]:

- În teoria lui Jung nu are loc complexul Oedip, pur și simplu nu-l consideră relevant;
- Pentru Jung, care își satisfăcea liber și frecvent dorințele sexuale, sexul juca un rol minim în motivația umană. Pentru Freud, asaltat de frustrări și tulburat de dorințe potrivnice, sexul juca un rol central;

- În teoria sa psihologică, Jung se concentrează asupra dezvoltării lăuntrice, pe când teoria lui Freud este preocupată mai mult de relații interpersonale. (Freud n-a avut o copilărie izolată și introvertită ca a lui Jung);

- În timp ce Freud definea libidoul preponderent în termeni sexuali, Jung îl considera o energie generalizată a vieții, în care sexul constituie doar o parte. Pentru Jung, energia libidinală se exprimă în creștere, reproducere etc.;

- Dacă Freud a descris oamenii ca niște victime ale evenimentelor din copilărie, Jung credea că suntem modelați nu doar de trecut, ci și de scopurile, speranțele și aspirațiile noastre. Personalitatea, în concepția lui Jung, poate fi schimbată pe tot parcursul vieții;

- Jung a adăugat o nouă dimensiune în explorarea inconștientului – inconștientul colectiv, pe care l-a descris drept experiențe moștenite de la specia umană și de la strămoșii ei animalii.

Inconștientul personal și inconștientul colectiv

Jung a descris două niveluri ale inconștientului: personal și colectiv.

Inconștientul personal conține amintirile, impulsurile, dorințele, percepțiile vagi sau alte experiențe din viața unei persoane care au fost refulate sau uitate. Acest nivel al inconștientului nu este foarte profund, informația localizată în el putând fi readusă cu ușurință în planul conștient. Inconștientul personal este generat în timpul vieții unei persoane.

Experiențele din inconștientul personal sunt grupate în **complexe**, care reprezintă un nucleu de emoții, amintiri, percepții și dorințe reunite în jurul unei teme, cum ar fi nevoia de putere, dezvoltarea unei abilități etc. [8].

Complexele se datorează experiențelor din viața unei persoane; prin urmare, ele sunt individuale. Un complex poate apărea în visuri sau în fantezii. El poate provoca o reacție neobișnuită la un cuvânt sau la un eveniment din lumea exterioară care are legătură cu complexul.

La nivelul inferior al inconștientului personal se găsește **inconștientul colectiv**, necunoscut individului. El conține experiențe cumulate ale generațiilor precedente: răspunsuri la modelele semnificative din mediul uman ancestral.

Arhetipurile

Tendințele moștenite – numite arhetipuri – din interiorul inconștientului colectiv sunt factori determinanți înnașcuți ai vieții mentale, care dispun o persoană să se comporte la fel cum s-au comportat strămoșii săi în situații

similare. Trăim arhetipurile în general sub forma afectelor asociate evenimentelor semnificative, ca – nașterea, adolescența, căsătoria și moartea – sau reacțiilor față de o primejdie extremă. Jung făcea referință la arhetipuri ca la „zeii inconștientului” [11].

Jung credea că arhetipurile sunt sensibilități instinctive la modelele semnificative, transmise prin genele noastre. Faptul că răspundem la un model semnificativ (cum ar fi drăgălășenia bebelușilor) se datorează circuitelor noastre înăscute. Când vedem un războinic curajos care are succes, chiar și pe terenul luptei sportive în locul câmpului de luptă, avem o tendință înăscută de a considera acea persoană eroică. Când vedem o fată tânără, atractivă, nu putem să nu reacționăm la frumusețea ei.

Mai jos avem o listă parțială de arhetipuri. Fiecare este un model care a existat în vremuri primitive și care poate fi găsit (într-o anumită variabilitate recunoscută) în istoria, literatura sau miturile fiecărei culturi umane [13]:

- Mama: mama ocrotitoare, iubitoare
- Tatăl: tatăl pretențios și răsplătitor
- Bebelușul: copilul neajutorat
- Bărbatul: bărbatul puternic, agresiv și rațional
- Fata tânără: femeia cinstită, neatinsă și intuitivă
- Dumnezeu: Atotputernicul, lumina călăuzitoare
- Diavolul: întruparea răului
- Omul sălbatic: neamul primitiv, păros și periculos
- Trișorul: o figură răutăcioasă, care face farse
- Anima: femeia care se ascunde în fiecare bărbat
- Animus: masculul care se ascunde în fiecare femeie
- Umbra: părțile malefice, reprimare ale personalității noastre
- Eroul: o persoană puternică și capabilă care salvează și protejează
- Vrăjitoarea: o femeie bătrână, deformată care aruncă vrăji sau face otrăvuri
- Omul înțelept: un om renumit pentru înțelepciunea sa, de obicei cu o barbă albă lungă

Cum a explicat Jung extraversiunea și introversiunea?

În teoria lui Jung, extraversiunea era orientarea energiei spre lumea exterioară și direcționarea ei spre obiective. Jung considera că oamenii extravertiți își canalizează energia vieții în activități și implicare socială. Prin contrast, introvertiții sunt orientați spre interior, fiind mai interesați de viața minții decât de evenimentele din lumea exterioară. Extravertiții găseau surse de interes și complexitate în lumea exterioară; introvertiții le găseau înăuntrul lor.

Dacă îți amintești în primul rând de reacțiile pe care le-ai avut în legătură cu o petrecere, mai degrabă decât de evenimentele care au avut loc în timpul petrecerii, ești un introvertit. Jung se considera un introvertit, pentru că pe el îl interesau reacțiile lui mentale la evenimentele vieții, mai mult decât evenimentele în sine.

Alfred Adler și psihologia individuală

Alfred Adler (1870-1937), medic psihiatru austriac, fondator al școlii de psihologie individuală.

Alfred Adler s-a născut într-o familie care locuia în suburbiile Vienei, fiind al doilea din cei șase copii. Adler a fost invitat să se alăture cercului lui Freud (un grup care dezbătea ideile freudiene) după ce l-a apărut pe Freud la o prelegere. Ca și Jung, el s-a despărțit ulterior de Freud, la insistența acestuia ca membrii Cercului de la Viena să susțină teoria sexuală a lui Freud.

Freud l-a privit mereu pe Adler cu desconsiderare, în timp ce pe Jung îl privea ca pe un om al marilor idei.

Date biografice (studiu independent):

- Ce l-a făcut pe Adler să decidă să devină medic, încă din mica copilărie?
- Care a fost relația sa cu părinții? Dar cu frații?
- Reușita școlară;
- Sentimentele de inferioritate resimțite de Adler;

Adler și-a auzit profesorul cum îl sfătuia pe tatăl său să-l scoată de la școală și să-l bage ucenic la un cizmar. Cu toate acestea, tatăl său l-a încurajat să continue școala și să-și dubleze eforturile. Tânărul Alfred s-a străduit să-și remedieze situația școlară, studiind cu asiduitate la

matematică. După ceva timp, profesorul a scris o problemă de matematică pe tablă, pe care niciun elev, nici profesorul însuși n-au putut-o rezolva. Adler s-a ridicat brusc și a spus: „Eu pot să rezolv problema”. Neluând în seamă observația sarcastică a profesorului, „Desigur, dacă nimeni altcineva nu poate, cu siguranță vei putea tu”, a mers la tablă și, în mijlocul râsetelor colegilor de clasă, a rezolvat problema. Din acel moment, el a fost cel mai bun elev din clasă la matematică.

- Activitatea profesională;
- Colaborarea cu Freud;
- Președinte al Societății psihanalitice din Viena (1910);
- Despărțirea de Freud (1911);
- Întemeierea sistemului de gândire ***Psihologie individuală***.

Psihologia individuală

După despărțirea de Freud, Adler a creat propriul sistem psihologic de gândire, numit *Psihologie individuală*. Diferențele majore dintre acesta și psihanaliza lui Freud vizează:

- După părerea lui Adler, comportamentul uman este determinat de forțe sociale și nu de instincte biologice. El propune conceptul de „interes social”, ca potențial înnăscut de a coopera cu alte persoane în vederea atingerii unor obiective personale și ale societății;

- Adler minimizează influența sexualității în formarea personalității;
- Se axează mai degrabă pe factorii conștienți decât pe cei inconștienți ai comportamentului;

- În vreme ce Freud asocia comportamentul prezent cu experiențele trecutului, Adler credea că suntem influențați mai puternic de planurile noastre de viitor. (Spre exemplu, o persoană care se teme de osânda veșnică de după moarte, se va comporta, probabil, distinct de o persoană care nu crede în existența Divinității);

- În timp ce Freud diviza personalitatea în părți distincte (Se, Eu și Supraeu), Adler sublinia unitatea și coerența personalității. El postula o forță înnăscută și dinamică care canalizează resursele personalității spre scopul primordial. Acest scop este perfecțiunea și reprezintă dezvoltarea completă și împlinirea Eu-lui propriu;

- În ceea ce privește femeile, Adler a combătut conceptul freudian al invidiei de penis și sentimentul de inferioritate pe care femeile l-ar putea simți în legătură cu aceasta. Adler credea în egalitatea sexelor și a sprijinit mișcarea de emancipare a femeilor din acea vreme.

Sentimentul de inferioritate și complexul de inferioritate

În copilărie, starea de neajutorare a copilului și dependența sa de alte persoane îi trezesc *sentimentul inferiorității*. Adler considera că sentimentele de inferioritate sunt normale și universale în copilărie, pentru că toți oamenii încep prin a fi mici și ineficienți. Cei mai mulți oameni răspund prin dezvoltarea unor abilități care îi fac să se simtă mai puternici și mai eficienți. Acest proces continuă, de fapt, pe tot parcursul vieții, propulsându-ne spre realizări din ce în ce mai mari.

În condițiile în care copilul este incapabil să compenseze sentimentul de inferioritate acesta se transformă într-un *complex de inferioritate* definit de către Adler ca incapacitate de a rezolva problemele de viață. *Răsfățul* se poate constitui într-un complex de inferioritate mai ales la copiii unici care sunt excesiv răsfățați în viața de familie. Ieșirea lor în lume este însoțită de incapacitatea de a se confrunta cu problemele reale. *Neglijarea* dezvoltă un complex de inferioritate din cauza sentimentului de inutilitate și devalorizare pe care îl provoacă indiferența sau ostilitatea părinților.

Se poate vorbi și despre un complex de superioritate rezultat din încercarea de a depăși complexul de inferioritate. Dacă sentimentul de inferioritate motivează oamenii spre ascensiune, complexul de inferioritate, dimpotrivă, îi blochează. Persoanele cu un complex de inferioritate sunt convinse că sunt lipsite de valoare sau că nu vor evolua, așa că ele nu reușesc să ia măsuri pentru a se îmbunătăți.

Ordinea nașterii

Bazându-se atât pe propria experiență de viață, cât și pe cea a pacienților săi, Adler stabilește o legătură între ordinea nașterii copiilor în familie și dezvoltarea personalității acestora. Poziția în familie, consideră Adler, condiționează experiențe sociale diferite, care se traduc prin atitudini distincte față de viață și modalități diferite de a o aborda.

Copilul mai mare se bucură de siguranță, răsfăț, afectivitate până la venirea celui de al doilea copil care îi ocupă locul în afecțiunea și interesul celorlalți. De aici decurge un sentiment de frustrare urmat de tentative de

recăștigare a poziției pierdute. Uneori pot apărea comportamente dure, agresive, încăpățănare, refuz. Dacă primește o ripostă dură, atunci reacția lui va fi confirmată. Se constată că cu cât diferența de vârstă este mai mare, cu atât aceste fenomene sunt mai atenuate. Adler a sugerat că delicvenții, nevroșii și perversii sunt adesea copii prim-născuți. De asemenea, el a amintit despre faptul că Freud era un fiu mai mare tipic.

Al doilea născut este mai puțin anxios, dezvoltă competitivitate în raport cu fratele mai mare dar și manifestări revendicative. Rivalitatea conduce la dezvoltarea psihomotorie a celui de al doilea născut. Adler însuși era al doilea născut și toată viața a avut o relație competitivă cu fratele său mai mare.

Cel mai mic copil este de obicei răsfățatul întregii familii, mai ales atunci când diferența de vârstă este mare. Tinde să se dezvolte rapid și să se realizeze la maturitate; riscul rezultă din răsfățul excesiv ce va dezvolta dependență și neajutorare.

Copilul unic are o poziție total favorizată în familie, dar frustrările survin în mediul social, unde nu mai este centrul atenției. Nu are experiența competiției cu un frate mai mic, nu știe să lupte și de aceea va fi dezamăgit.

Concepția psihanalitică a Annei Freud

Anna Freud (1895-1982), psihanalistă de origine austro-evreiască. S-a născut la Viena, al șaselea și cel mai mic copil al lui Sigmund Freud și Martha Bernays. Ea a urmat calea tatălui său și a fost un lider al psihologiei neofreudiene a Eu-lui.

Date biografice (studiu independent):

- Anul nașterii (coincide cu nașterea psihanalizei);
- Copilăria considerată nefericită;
- „Favorita tatei”;
- Interesul timpuriu pentru opera lui Sigmund Freud;
- Ședințele de psihanaliză cu Freud-tatăl (timp de 4 ani);

- Prima lucrare științifică *Fantasmele bății și reveriile* (1924);
- Respingerea propunerilor de prietenie și căsătorie;
- Aplicarea teoriei psihanalitice la tratamentul copiilor cu probleme afective;
- Îngrijirea tatălui său în timpul lungii boli a acestuia.

Când Freud a murit, Anna i-a păstrat pardesiul în dulap. La peste 40 de ani după aceea, când Anna se apropia ea însăși de moarte, un prieten care o însoțea în parc a observat cum „chipul micuț al Annei Freud stătea în scaunul cu roțile înfășurat în pardesiul cel mare de lână al tatălui său” [12].

Concepte psihanalitice de bază:

- A dezvoltat o abordare a terapiei psihanalitice cu copiii, care ținea seama de relativa lor imaturitate și de nivelul aptitudinilor lor verbale. Inovațiile sale au inclus utilizarea unor jucării și observarea copilului în cadrul domestic;
- A deschis o clinică la Londra, unde a înființat un centru de tratament și un institut pentru formarea analiștilor, care a atras psihologi clinicieni din toată lumea;
- A extins rolul Eului, care funcționează independent de Sine;
- A explicat modul de funcționare a mecanismelor de apărare în protejarea Eu-lui în fața anxietății;
- A contribuit la acceptarea psihanalizei ca parte a psihologiei științifice.

Contribuții ale psihanalizei și critici aduse acesteia

***Contribuții* [2,7,8,11]:**

- În 2005, BBC a produs un documentar de televiziune de 4 ore despre influența lui Freud asupra societății occidentale, arătând cum au influențat teoriile sale marketingul și publicitatea, campaniile politice și relațiile publice. Acest entuziasm al publicului pentru ideile lui Freud a devansat cu mult momentul acceptării sale de psihologia academică.
- Lucrările psihanaliștilor au avut o influență durabilă și continuă asupra psihologiei.
- Spre deosebire de atomismul psihologic, psihanaliza a oferit o interpretare unitară și integrativă a psihicului și a conduitei umane.

- A dezvoltat rolul nivelurilor psihicului și dinamica raporturilor dintre Se (Sine) Eu și Supraeu.

- A elaborat principiile psihologiei dinamice a personalității și înțelegerea personalității ca un sistem dinamic având o structură bio-psiho-socială.

- A. Roback (1964) menționa: „Revoluția freudiană este o revoluție intelectuală și o revoluție a existenței care a creat o nouă imagine asupra omului”. Alți cercetători au afirmat că freudismul a avut în psihologie impactul de răsturnare copernicană ce a zguduit lumea.

- Psihanaliza a stimulat căutarea de noi modele de cunoaștere a personalității (s-au elaborat testele proiective – T.A.T., Szondi, Rorschach). În psihologie au apărut metoda interpretării viselor și cea a asociațiilor libere.

- Vasile Pavelcu, în *Drama Psihologiei*, afirma: „În mâini abile, psihanaliza este un instrument prețios de investigație și tratament; în mâini nepregătite însă, ea poate deveni o armă ucigătoare”.

- Grigore Nicola susține că psihanaliza a creat *poli de gândire* sau axe de coordonate după care gândirea umană se va orienta „în construcțiile și rătăcirile ei nesfârșite”. *Metoda psihanalitică a pătruns în toate științele despre om.*

- Neofreudienii au contribuit la acceptarea psihanalizei ca parte a psihologiei științifice. Au făcut asta prin traducerea, simplificarea și definirea operațională a conceptelor freudiene, prin încurajarea investigării experimentale a ipotezelor psihanalitice și prin modificarea psihoterapiei psihanalitice. Astfel, psihanaliztii disidenți au favorizat relații mai conciliante între psihanaliză și psihologia experimentală universitară.

Critici:

- Una dintre criticile esențiale vizează metodele freudiene de colectare a datelor. Comparativ cu metoda experimentală de colectare sistematică a datelor în condiții de observație controlate, datele psihanaliztilor (colectate de la pacienții) erau clasificate drept nesistematice și lipsite de elemente de control.

- Cercetarea lui Freud (dar și a psihanaliztilor disidenți) se baza pe un eșantion mic și nereprezentativ de indivizi, limitat la el însuși și la cei care aleseseră să se supună psihanalizei cu el. Era dificilă generalizarea rezultatelor pe întreaga populație.

- Specializtii au contestat ipotezele lui Freud cu privire la femei, considerându-le nefondate și incorecte. El sugerase că femeile au supraeu slab

dezvoltate și sentimente de inferioritate cu privire la propriul corp, deoarece le lipsește penisul.

- A fost contestat refuzul lui Freud privind liberul-arbitru și accentul pe care l-a pus pe comportamentele trecute, ce exclude speranțele și obiectivele viitoare.

- Criticile au vizat și dezvoltarea teoriei personalității bazată doar pe nevrotici, ignorând caracteristicile persoanelor afectiv sănătoase [11].

STUDIU INDIVIDUAL NR. 1

Descrieți fotografiile prezentate prin prisma informației obținute la curs.

STUDIU INDIVIDUAL NR. 2

Citiți integral lucrarea „**Vis și interpretare**” scrisă de Sigmund Freud și analizați conținutul acesteia, răspunzând al următoarele întrebări:

1. Care este relația visului cu cel care îl visează?
2. Explicați care sunt etapele de analiză a viselor, aducând drept exemplu câteva secvențe din visul cu doamna E.L., piureul de spanac și „ochii frumoși”.
3. Care este relația dintre conținutul latent și cel manifest al viselor (caracterizați cele 3 categorii de vise)?
4. Există diferențe între visele copiilor și cele ale adulților? Care anume?

5. Analizați, oferind exemple, mecanismele ce apar în vis: condensare, dramatizare, deplasare, deghizare, transformare.
6. Relatați despre rolul impresiei și al cenzurii în gândurile și imaginile onirice.
7. Explicați unul dintre visele caracterizate în cartea respectivă. Sau un vis propriu (!?)

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Care au fost, potrivit lui Freud, cele trei șocuri din istorie care au transformat Eul omenesc colectiv?
- Descrieți teoriile despre inconștient existente înainte apariției psihanalizei.
- În ce mod a fost influențată psihanaliza de experiențele din copilărie ale lui Freud și de propriile sale opinii despre sexualitate?
- De ce a fost atât de important cazul Annei O. pentru gândirea lui Freud?
- Descrieți stadiile psihosexuale ale dezvoltării.
- Definiți și caracterizați Se-ul, Eul și Supraeul. Ce sunt pulsunile vieții și ale morții?
- În ce fel diferă unul față de celălalt nivelurile personalității propuse de Freud? De ce sunt ele atât de des în conflict?
- Descrieți relația Annei Freud cu tatăl său. Ce schimbări a introdus ea în psihanaliză?
- Cum au influențat experiențele de viață ale lui Jung psihologia sa analitică?
- Asupra căror chestiuni Adler și Freud erau în dezacord?
- Ce contribuții durabile în psihologie aparțin lui Adler și Jung?
- Care sunt cele mai frecvente critici aduse sistemului psihanalitic de gândire?
- Care este relația dintre psihanaliză și psihologia academică oficială?

LECTURI RECOMANDATE

Sigmund Freud despre cazul Anna O. (Fragment)

Pacienta doctorului Breuer – Anna O. (cu numele ei adevărat Bertha Pappenheim) – era o tânără de 21 de ani, bine înzestrată intelectual. Boala ei dura de 2 ani și în acest timp ea și-a dezvoltat o serie de anomalii fizice și psihologice serioase. Ea suferea de paralizie rigidă, însoțită de pierderea senzației la ambele extremități ale părții drepte a corpului ei și aceeași problema o afecta din când în când și pe partea stânga. Mișcările ochilor erau perturbate și puterea ei de a vedea era supusă unor restricții numeroase. Ea avea dificultăți și în ceea ce privește poziția capului; avea o gravă tuse nervoasă. Avea o aversiune pentru hrană, și într-una dintre ocazii nu a putut bea apa timp de câteva săptămâni, în ciuda setei arzătoare. Puterea de a vorbi era redusă chiar până la punctul de a fi incapabilă să vorbească sau să înțeleagă limba ei nativă. În fine, era supusă condițiilor absenței, ale confuziei, delirului și modificării întregii ei personalități.

Când auziți o asemenea enumerare de simptome tindeți să credeți că puteți presupune că ceea ce avem în fața noastră este o boală gravă. Totuși, nu este vorba de o boală organică a creierului, ci de „isterie”, care are puterea de a produce imagini iluzorii a numeroase boli grave.

Doctorul Breuer a observat că, în timp ce pacienta era în starea ei de absență, avea obiceiul de a murmura câteva cuvinte care păreau că provin dintr-un șir de gânduri care îi treceau prin minte. După ce înregistra aceste cuvinte, Breuer obișnuia să o introducă într-un fel de hipnoză și să i le repete îndată, astfel încât să o determine să le folosească ca și punct de pornire.

Însăși pacienta a botezat acest tratament „tratament prin vorbire” sau „curățirea hornului”. Imediat a ieșit la iveală că acest proces de „curățare a minții” putea determina dispariția simptomelor dureroase ale bolii sale. Vom oferi în continuare câteva exemple:

„Era într-o vară extrem de fierbinte și pacienta suferea din greu de sete, deoarece i s-a părut brusc imposibil să mai bea apă, fără să poată să justifice aceasta în vreun fel. Ea ridica paharul de apă atât de tânjit, dar îndată ce acesta îi atinge buzele, îl respingea hotărât ca cineva suferind de hidrofobie. Aceasta a durat vreo șase săptămâni, când, la un moment dat, în timpul hipnozei, ea a bombănit pe seama doamnei de companie, englezoaică, de care nu-i păsa, și a continuat să povestească, cu dezgust, cum a intrat odată în camera ei și cum

cățelușul acesteia – groaznică creatură – a băut dintr-un pahar. Pacienta nu a zis nimic, deoarece a vrut să fie politicoasă. După ce a dat mai multă expresie energetică furiei pe care o reținea, a vrut ceva de băut, a băut o mare cantitate de apă fără vreo dificultate și s-a trezit din hipnoza sa cu un pahar la buze. Și astfel, tulburarea a dispărut fără să se mai întoarcă”.

În ceea ce privește tulburările de vedere ale pacientei, de pildă, Breuer descrie cum au fost ele reduse la întâmplări ca aceasta în care „pe când stătea la căpătâiul tatălui ei cu lacrimi în ochi, el a întrebat-o la un moment dat cât e ceasul. Ea nu a putut să vadă clar ceasul și – încercând să-și stăpânească lacrimile astfel încât bolnavul să nu le vadă – a făcut un mare efort să și-l apropie de ochi. Cadranul ceasului părea acum foarte mare, acest lucru explicând macropsia sa și strabismul convergent...”

Istoria acestui caz al lui Breuer, relatat de Freud, este semnificativă pentru dezvoltarea psihanalizei, deoarece l-a introdus pe Freud în metoda cathartică, așa-numita „terapie prin cuvânt”, care ulterior va fi socotită de importanță capitală în opera sa.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Adler A. *Caracterul nevrotic*. București: Trei, 2017.
2. Dewey R. *Introduction to Psychology*. Wadsworth Publishing Company, 2004.
3. Freud S. *Psihologia colectivă și analiza eului*. București: Cartex, 2019.
4. Freud S. *Vis și intererertare*. București, 2017
5. Jung C. *Omul și simbolurile sale*. București: Trei, 2017.
6. Jung C. *Opere complete*. Vol. 8. *Dinamica inconștientului*. București: Trei, 2013.
7. Larousse. *Marele dicționar al Psihologiei*. București, 2006.
8. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
9. Mihai I. *Istoria psihologiei. Altar al cunoașterii psihologice*. București, 2008.
10. Pavelcu V. *Drama psihologiei*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
11. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
12. Webster R. *Why Freud was wrong: Sin, science and Psychoanalysis*. New York, 1994.
13. <https://www.scientia.ro/homo-humanus/introducere-in-psihologie-russell-a-dewey/7126-carl-jung.html>)

Tema XI

PSIHOLOGIA UMANISTĂ

Obiective:

- să identifice premisele dezvoltării psihologiei umaniste;
- să determine modul în care experiența din copilărie a lui Maslow se reflectă în teoria sa psihologică;
- să estimeze importanța ierarhizării nevoilor umane în Piramida lui Maslow;
- să cunoască contribuția lui C.Rogers ca fondator al terapiei centrate pe persoană;
- să analizeze limitele și contribuțiile psihologiei umaniste.

Cuvinte-cheie: ierarhia maslowiană a nevoilor, *Self-actualization*, *Sine real* și *imaginar*, *congruență*, *empatie*, *terapie centrată pe persoană*.

Sumar:

1. Evoluția teoriei personalității: psihologia umanistă
2. Precursorii psihologiei umaniste
3. Întemeietorii psihologiei umaniste
4. Concepția psihologică umanistă a lui Abraham Maslow
5. Carl Rogers: Realizarea Sinelui și Terapia centrată pe persoană
6. Contribuții ale psihologiei umaniste și critici aduse acestora

Evoluția teoriei personalității: psihologia umanistă

Teoria psihanalitică freudiană n-a rămas multă vreme singura abordare pentru explicarea personalității omenești. Studiarea personalității, ca teorie și cercetare deopotrivă, s-a dezvoltat foarte mult, tratatele contemporane vorbind de 15-20 de teorii. Deși aceste sisteme diferă la nivelul detaliilor și al trăsăturilor generale, ele au o moștenire comună. Toate își datorează, într-o anumită măsură, originea și forma în eforturile fondatoare ale lui Sigmund Freud [6].

Freud a slujit același scop pe latura psihanalitică a istoriei psihologiei ca și Wundt pe latura experimentală – o sursă de inspirație dar și o forță careia să i se opună rezistență. Ca și Wundt, Freud a oferit o bază solidă și provocatoare pe care să se clădească. Ca exemplu al evoluției teoriilor personalității, începând cu epoca lui Freud, vom caracteriza mișcarea psihologiei umaniste și reprezentării acesteia – Abraham Maslow și Carl Rogers.

Psihologia umanistă, numită a treia forță în psihologie, începe să se afirme în anii '50 ai secolului XX, prin cercetările și lucrările lui Abraham Maslow și Carl R. Rogers. În anul 1961 (anul morții lui C.G. Jung), în Statele Unite apare „Journal of Humanistic Psychology” [5].

Psihologia umanistă aduce obiecții principalelor forțe ale psihologiei (psihanaliza și behaviorismul), afirmând că ambele prezintă o imagine limitată și degradantă a naturii umane. Psihanaliza este acuzată că studiază doar partea bolnavă a personalității, ceea ce lasă puțin loc pentru caracteristicile umane pozitive.

Behaviorismul, cu accentul exclusiv pe observarea obiectivă a comportamentului manifest, este considerat de umaniști îngust și steril. Conform umaniștilor, imaginea pe care o oferă behaviorismul naturii umane este una în care persoanele sunt doar niște organisme mecanice, asemănătoare unui robot. Umaniștii susțin că oamenii nu sunt cobai și nu pot fi obiectualizați, cuantificați și reduși la unități S-R. Psihologia umanistă își propune să extindă conținutul tematic al psihologiei, incluzând experiențe umane unice ca dragostea, ura, frica, speranța, fericirea, extazul mistic, umorul, răspunderea, rostul vieții. Ei deplasează accentul pe virtuțile și aspirațiile umane, voința liberă conștientă și îndeplinirea potențialului uman. Imaginea umanistă asupra personalității este optimistă, oamenii fiind considerați activi și creativi [3,5,6].

Precursorii psihologiei umaniste

Ca și în cazul tuturor ideilor, anticipări ale psihologiei umaniste pot fi găsite în opera psihologilor timpurii, dar și în gestalt psihologie și psihanaliză [1].

- **Psihologii gestaliști** credeau că psihologia trebuie să abordeze conștiința ca „întreguri”;

- **Psihanaliștii disidenți** considerau că suntem ființe conștiente, înzestrate cu spontaneitate și liber-arbitru, influențate nu doar de trecut, ci și de prezent și viitor.

- Funcționalistul **William James** considera că obiectul de studiu al psihologiei trebuia să fie analiza introspectivă a stărilor mentale de care suntem conștienți la un moment dat și funcțiile pe care acestea le îndeplinesc în organismul uman. El a fost preocupat de aplicarea psihologiei în viața de zi cu zi

în problemele de educație și de muncă, precum și la persoanele care sufereau de afecțiuni emoționale.

- **Miguel de Unamuno** (1864-1936), filosof spaniol, reprezentant al existențialismului. El a insistat asupra rolului important pe care îl joacă sentimentul în viața umană. Oamenii trebuie să gândească nu doar cu capul, dar și cu tot corpul și sufletul lor, cu întreaga lor ființă.

- **Martin Heidegger** (1889-1976), reprezentant al existențialismului. Heidegger deplângea faptul că oamenii sunt preocupați de nimicuri și de tehnologie, pierzând din vedere cel mai important lucru, și anume – existența lor în lume.

- **Edmund Husserl** (1859-1938) este considerat fondatorul fenomenologiei. Punând accent pe experiența personală unică, încurajează subiectul să raporteze ceea ce este firesc, respectiv impresiile, trăirile și asociațiile personale.

Întemeietorii psihologiei umaniste

Abraham Maslow (1908-1970), psiholog umanist american.

Biografia (studiu independent):

- S-a născut la Brooklyn, New York, fiind fiul unor emigranți evrei;
- Copilăria singuratică. „Cu o copilărie ca a mea, e de mirare că nu sunt psihopat”;
- Relația cu mama. Istoria cu cei doi pisoi răătăciți;
- Relația cu tatăl său;
- Sentimentul de inferioritate resimțit din cauza modului în care arată;
- Refugiul în lumea cărților;
- Studiile;

Activitatea profesională;

- IQ-ul lui Maslow. Relația sa cu Thorndike, Watson, Adler, Wertheimer, Horney, Fromm și cu antropologul Ruth Benedict;
- Familia;

- Președinte al Asociației Americane de Psihologie (1966);
- Decesul, 1970.

Concepția psihologică umanistă a lui Abraham Maslow

Maslow considera că este mai productiv pentru progresul psihologiei să studiem persoanele sănătoase, autorealizate, decât persoanele bolnave. Pe această cale psihologia va trebui să includă noi concepte, precum: joaca, dragostea, valorile, libertatea, umorul, competența și nevoile estetice. Maslow susținea că natura umană a fost subestimată, prin ignorarea exemplarelor umane valoroase, a celor creative, sănătoase și mature. După cum afirma el, dacă se dorește să se determine cât de repede aleargă oamenii, nu se va studia alergătorul mediu, ci cel mai rapid alergător care poate fi găsit. Doar în acest fel poate fi determinată culmea potențialului uman.

Piramida lui Maslow

Maslow a conceput o diagramă în formă de piramidă pentru a-și exprima ideile, devenită în prezent faimoasă în multiple domenii socioeconomice. În partea de jos a pus trebuințele bazale sau nevoile biologice. În partea de sus erau nevoile superioare, spirituale sau existențiale. Între acestea exista o serie de alte nevoi.

Menționăm aici faptul că concepția inițială a ierarhiei trebuințelor viza o piramidă cu 5 niveluri, reprezentând cinci categorii de nevoi. La revizuirea ulterioară a teoriei psihologice, au fost adăugate alte două categorii de trebuințe – cele cognitive și cele estetice de frumusețe, ordine și simetrie, amplasate pe nivelurile cinci și șase ale piramidei [5].

Maslow a argumentat că, pe măsură ce fiecare nevoie mai mică este îndeplinită, nivelul imediat superior devine mai atrăgător. În primul rând, în stratul inferior sunt **nevoi fiziologice**, cum ar fi cele de alimente și de somn. Toți oamenii resimt aceste nevoi.

Următoarele sunt nevoile de **securitate sau de siguranță**: să ai un loc unde să stai, să știi de unde vine următoarea ta masă și să eviți pericolul. Apoi vine iubirea sau **dragostea și apartenența**: nevoia de a se afilia cu alți oameni.

Deși dragostea este clasată mai sus pe cele mai multe scale ale valorilor umane, Maslow a pus-o sub nivelul următor, pe care el l-a numit **nevoia de stimă și apreciere**. Maslow a motivat că este un lucru posibil să existe dragoste în

relații care nu promovează stima. Într-o relație de dragoste bună, creșterea stimei de sine este promovată în ambele părți. Într-o relație proastă, un membru al perechii încearcă să-l mențină pe celălalt nesigur și dependent. În acest sens, nevoile de dragoste sau de relaționare sunt mai ușor de realizat decât nevoile de stimă de sine și din partea celorlalți [7].

Nevoile cognitive și estetice sunt implicate în creșterea și definirea umană și au fost numite de către autor ca trebuințe de creștere. Ele au următoarele caracteristici:

- apariția lor în evoluția umanității sub aspect filogenetic și ontogenetic este mai târzie față de nevoile de bază;
- satisfacerea respectivelor nevoi este mai complicată, presupune existența mai multor condiții sociale, economice și politice decât satisfacerea celor de bază, fiziologice;
- nevoile superioare sunt rezultatul evoluției culturale a omenirii și cu cât o nevoie este mai înaltă în ierarhie, cu atât ea este mai specific umană;
- persoanele care nu își realizează propriile nevoi se simt nemulțumite, frustrate, neîmplinite.

Al șaptelea nivel este numit ***Self-actualization***, tradus ca și **autorealizarea** sau **actualizarea de sine**. Persoanele realizate au următoarele tendințe comune [5, 6]:

1. Percepere obiectivă a realității.
2. Acceptarea deplină a propriei persoane, a celorlalți și a umanității în general.
3. Angajare și dedicare pentru un anumit țel, un anumit tip de muncă.
4. Simplitate și naturalețe a comportamentului. Comportament deschis, fără mască, fără a pretinde a fi altcineva decât este în realitate.
5. Nevoie de autonomie, de intimitate și independență.
6. Experiințe mistice sau de vârf intense. Persoanele autorealizate trăiesc momente de extaz intens, de beatitudine și încântare. În timpul acestor experiențe ele se simt ca având putere de transcendere și cosmizare.
7. Empatie și afecțiune pentru întreaga umanitate, manifestarea permanentă a dorinței de a-i ajuta pe oameni.
8. Rezistență la conformarea față de ceva. Fiind persoane autonome, sunt libere să adere sau nu la un mod prestabilit de gândire.

9. Structură de caracter democratică. Acceptarea tuturor oamenilor, fără prejudecăți rasiale, religioase sau sociale.

10. Atitudini creatoare. Manifestarea creativă în domeniul de activitate, fără teama de a greși: „Doar cine nu creează nu greșește”.

11. Un înalt grad a ceea ce Adler numea „interes social”.

În imaginea de mai jos este prezentată varianta inițială (și cea mai cunoscută) a Piramidei lui Maslow, structurată pe 5 niveluri.

Maslow era de părere că premisele realizării de sine sunt dragostea îndestulătoare în copilărie și satisfacerea nevoilor fiziologice și de securitate în primii doi ani de viață. În cazul în care copiii sunt ajutați să se simtă în primii ani în siguranță și încrezători (ceea ce n-a fost cazul lui Maslow), ei vor rămâne așa și ca adulți. Fără suficientă dragoste parentală, securitate și apreciere în copilărie, adultului îi va fi greu să ajungă să se realizeze.

Caracteristicile personalității autorealizate au fost identificate de către Maslow în urma unui studiu realizat pe durata a doi ani, având drept subiecți 18 personalități remarcabile ale vieții sociale, științifice și politice ale lumii americane, printre care și Albert Einstein, Eleanor Roosevelt, Mx Wertheimer etc. Persoanele autorealizate – care, conform părerii lui Maslow, reprezintă mai puțin de 1% din populație – sunt sănătoase din punct de vedere psihologic și imune la nevroză.

Carl Rogers: Realizarea Sinelui și Terapia centrată pe persoană

Carl Rogers (1902-1987), psiholog umanist american.

Date biografice (studiu independent):

- Copilăria. Relația cu părinții. Principiile fundamentaliste din familie;
- Competiția cu fratele său;
- Evadarea în cărți. Viziunea personală asupra lumii;
- Sănătate deficitară în copilărie;
- Preocuparea deosebită pentru natură (începând cu vârsta de 12 ani);

La 22 de ani, în timp ce participa la o conferință a studenților creștini, în China, s-a eliberat definitiv de sub morala fundamentalistă a părinților și a adoptat o filosofie de viață mai liberală. A căpătat convingerea că oamenii trebuie să aleagă să-și conducă viețile mai degrabă potrivit propriilor interpretări ale evenimentelor, decât să se bazeze pe părerile altora. Era, de asemenea, convins că trebuie să ne străduim activ să ne perfecționăm. Aceste concepte au devenit piatra de temelie a teoriei sale despre personalitate.

- Studiile la agricultură, istorie și religie;
- Doctoratul în psihologie clinică și educațională (1931);
- Activitatea în cadrul Societății de prevenire a cruzimii față de copii;
- Cariera universitară (la trei universități);
- Președinte al Asociației Psihologilor Americani (1947);
- Președinte al Academiei Americane de Psihoterapeuți (1956);
- Lucrări publicate: Consiliere și psihoterapie (1942), Tratatul clinic al copilului cu probleme (1939), Terapia centrată pe client (1951), Psihoterapia și schimbarea personalității (1954), Despre devenirea unei persoane (1961) etc.;
- Fondatorul terapiei non-directive, apoi a celei centrate pe client și, în final, al terapiei centrate pe persoană;
- A întemeiat Centrul de Studii ale Persoanei, 1968;
- Călătoriile în Africa de Sud, Brazilia, Statele Unite, Uniunea Sovietică.

Rogers este cel care a împlinit curentul umanist și i-a conferit o orientare aplicativă cu o influență extraordinară în domeniul terapiei. Perspectiva lui Rogers asupra personalității s-a dezvoltat pe baza experienței pe care a acumulat-o în ședințele cu pacienții. Pentru Rogers, ființele umane sunt conștiente și raționale, el respingând ideea conform căreia experiențele trecute exercită o influență asupra comportamentului prezent. Deși recunoaște că aceste experiențe, mai ales cele din copilărie, pot să influențeze modul în care persoanele percep lumea, Rogers insistă asupra faptului că sentimentele prezente au o importanță mai mare în dinamica personalității. Atât în terapie, cât și în teorie, a fost preocupat de personalitatea prezentă. Accentuând importanța conștientului și a prezentului, Rogers consideră că personalitatea poate fi înțeleasă pe baza experiențelor sale subiective. Prin urmare, abordarea lui este una fenomenologică, având în centru realitatea așa cum este ea percepută de individ [3]. Teoria lui Rogers a fost primită cu deosebit entuziasm, având aplicații largi în psihologie, educație sau în viața de familie.

Procesul de realizare a Sinelui (Self-actualization) este asociat de Rogers cu funcționarea ascendentă în trei câmpuri [5]:

1. Realizarea Sinelui implică o crescută deschidere la experiență, care este înțeleasă ca un factor important al dezvoltării personalității;
2. Împlinirea Sinelui înseamnă creșterea spontană în fiecare etapă a vieții, printr-o participare totală, lipsită de orice prejudecăți;
3. Personalitatea autorealizată are mare încredere în organismul și psihismul său și capătă un simț dezvoltat al selecției libere și al creativității.

Rogers construiește o teorie a relației dintre *Selful actual* (real) și *Selful ideal* (imaginar). Astfel, Selful actual se dezvoltă prin raportare la un Self ideal, adică Sinele care include cele mai înalte valori și cele mai puternice dorințe de realizare a personalității. Între ele pot exista relații de congruență sau incongruență (dezacord).

La fel, Rogers stabilește trei condiții favorabile ale dezvoltării persoanei:

- Considerație (stimă) necondiționată – nevoia de a fi tratat cu respect, simpatie, acceptare, încredere;
- Empatie – capacitatea de a înțelege lumea interioară a celuilalt;
- Congruență în relații interpersonale.

Astfel, teoria rogersiană pare a spune: „Partea noastră bună nu poate fi ținută ascunsă”.

În rezumat, mișcarea psihologiei umaniste a căpătat aspect instituțional, cu revistă proprie, asociație și secție în cadrul APA. Revista de psihologie umanistă a fost înființată în 1961; Asociația Americană pentru Psihologie Umanistă – în 1961, iar Secția de psihologie umanistă a APA – în 1971.

Contribuții ale psihologiei umaniste și critici aduse acestora

Contribuții:

- Psihologia umanistă construiește o imagine optimistă fundamentată pe o mare încredere în oameni, considerați ființe capabile de autoactualizare și automodelare a propriei personalități și insistă asupra conștiinței ca abilitate de a utiliza simboluri și de a gândi abstract.
- Lucrările psihologilor umaniști largesc conținutul teoretic al psihologiei incluzând experiențe umane unice, ca: dragoste, ură, frică, speranță, fericire, extaz mistic, umor, răspundere, viață.
- Psihologia se îmbogățește cu noi concepte și direcții de cercetare: autoactualizare, self, voință liberă, congruență, autorealizare, creativitate, dinamică motivațională.
- Psihologia umanistă constituie un fundament teoretic ce a generat în a doua jumătate a secolului trecut (XX) psihoterapii: psihoterapia centrată pe persoană a lui C.Rogers; psihoterapia experiențială și psihoterapia transpersonală.
- Abordarea umanistă și-a găsit ulterior o aplicare mai largă: în lumea modernă a afacerilor ea a fost folosită ca tehnică de formare a managerilor; în profesiile de asistență – pentru formarea de psihologi clinicieni, asistenți sociali și consilieri. Profesori, conducători din sfera guvernamentală, specialiști în îngrijirea sănătății și alții, care încearcă să facă față problemelor vieții cotidiene, au considerat opiniile psihologiei umaniste compatibile cu propriile necesități și utile în rezolvarea problemelor cotidiene.

Critici:

- Umaniștii au fost criticați pentru faptul că și-au concentrat explicațiile prea mult asupra individului și au ignorat problemele mediului care pot cauza disconfort și dizarmonie.

- În 1950, Smith aprecia critic faptul că umaniștii, accentuând prea mult asupra percepției de sine, evaluării subiective, nu pot să explice cauzele comportamentului uman și nici să-l prezică.

- Psihologia umanistă nu a devenit realmente o școală de gândire. Una dintre cauze este că majoritatea psihologilor umaniști activau în domeniul practicii clinice și nu în universități. Astfel, ei nu puteau în aceleași proporții să realizeze cercetări, să publice lucrări sau să formeze noi generații de doctoranzi, care să le perpetueze tradiția.

- Punctul de vedere umanist nu poate fi demonstrat prin experimente riguroase. Nu s-a demonstrat experimental (decât într-o mică măsură) afirmația că „ființele umane sunt pozitiv impulsionate către autoîmplinire și posedă voință liberă”.

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Descrieți atitudinea lui Maslow față de behaviorismul lui Watson și situația care a servit drept imbold pentru schimbarea acesteia.

- Pe ce baze au criticat psihologii umaniști behaviorismul și psihanaliza?

- De ce Maslow a afirmat că, cu o copilărie ca a sa, e de mirare că nu a devenit psihopat?

- Cum a influențat al Doilea Război Mondial preocupările lui Maslow pentru psihologia umanistă?

- Analizați modul în care evenimentele din copilăria lui Maslow se reflectă în concepția sa psihologică.

- Cine l-a inspirat pe Maslow în descrierea conceptului de autoarealizare?

- De ce Rogers era numit în copilărie, de către colegi, *domnul profesor*?

- Analizați impactul *Terapiei centrate pe persoană*, a lui Rogers, în dezvoltarea psihologiei.

- Comparați punctele de vedere ale lui Maslow și Rogers cu privire la realizarea de sine și caracteristicile persoanei psihic sănătoase.

- Din care motive psihologia umanistă nu a reușit să-și atingă obiectivul de a transforma psihologia?

LECTURI RECOMANDATE

Text extras din **Motivație și personalitate** (1970), autor Abraham Maslow.

Persoanele aflate în procesul realizării de sine au minunata capacitate de a prețui iar și iar, cu prospețime și simplitate, bunurile de bază din viață, cu venerație, plăcere, uimire și chiar extaz, indiferent cât de prăfuite ar fi devenit aceste experiențe pentru alții... Astfel, pentru o asemenea persoană, orice apus de soare poate fi la fel de frumos ca și cel dintâi, orice floare poate avea o frumusețe care-ți taie răsuflarea, chiar dacă a mai văzut înainte un milion de flori. El rămâne la fel de convins de norocul său în căsnicie chiar și la 30 de ani după căsătorie și e la fel de uimit de soția sa când ea are 60 de ani, ca și cu 40 de ani în urmă. Pentru astfel de oameni, chiar și chestiunile prozaice, ocazionale de viață, de fiecare clipă, pot fi captivante, emoționale și extatice. Aceste sentimente intense nu apar mereu; ele se ivesc mai degrabă ocazional decât obișnuit, dar în cele mai neobișnuite momente. Persoana poate traversa râul cu feribotul de zece ori și la a unsprezecea traversare să re trăiască intens aceleași sentimente, reacția la frumusețea care o vede și emoția de la cea dintâi traversare.

Există unele diferențe în alegerea obiectelor frumoase. Unii subiecți se duc în principal spre natură. Alții le găsesc mai ales în copii, iar unii – în muzică. Dar putem spune cu certitudine că ei găsesc extaz, inspirație și putere în experiențele elementare ale vieții. Niciunul dintre ei, de exemplu, nu va avea aceeași reacție dacă ar merge într-un club de noapte, ar primi o sumă importantă de bani sau s-ar distra la o petrecere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. București, 2005.
2. Dewey R. *Introduction to Psychology*. Wadsworth Publishing Company, 2004.
3. Drugaș M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. Oradea, 2009.
4. Maslow A. *Motivație și personalitate*. București: Trei, 2007
5. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
6. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.
7. www.scientia.ro

Tema XII

PSIHOLOGIA COGNITIVĂ

Obiective:

- să determine premisele apariției psihologiei cognitive;
- să identifice postulatele de bază ale psihologiei cognitive;
- să analizeze comparativ concepțiile psihologice ale psihologiei cognitive și ale behaviorismului;
- să cunoască contribuțiile, dar și limitele psihologiei cognitive.

Cuvinte-cheie: *proces cognitive, geneza și mecanismele gândirii, minte conștientă, introspecție, inconștient cognitiv, metafora calculatorului, cogniție socială.*

Sumar:

1. Mișcarea cognitivă în psihologie
2. Precursorii psihologiei cognitive
3. Întemeierea psihologiei cognitive
4. Contribuții ale psihologiei cognitive și critici aduse acestora

Mișcarea cognitivă în psihologie

În manifestul behaviorist al lui Watson din 1913, el a cerut ca psihologia să renunțe la orice referință la minte, conștiință sau procese conștiente. Și într-adevăr, psihologii care urmau directivele lui Watson au eliminat menționarea acestor concepte și au înlăturat orice terminologie mentalistă. Timp de decenii, manualele introductive în psihologie au descris funcționarea creierului, însă au refuzat să discute despre orice concepție privitoare la minte. Oamenii glumeau că psihologia și-a pierdut *caracterul conștient* sau *și-a pierdut mintea*.

În 1976, în discursul său anual, președintele APA a declarat în fața celor adunați că psihologia se schimbă și că noua concepție include refocalizarea asupra conștiinței. Imaginea psihologiei despre natura umană devenea „mai degrabă umană decât mecanică”. A urmat revizuirea manualelor introductive ce redefinea psihologia ca știință a comportamentelor și proceselor mentale. O nouă școală de gândire se afirma – psihologia cognitivă.

Precursorii psihologiei cognitive

Ca și toate mișcările revoluționare din psihologie, psihologia cognitivă nu a apărut peste noapte. Multe dintre particularitățile sale fuseseră anticipate. Printre precursorii mai importanți ai psihologiei cognitive menționăm [1, 10]:

- Filosofii greci **Platon** și **Aristotel** abordează în lucrările lor problematica gândirii;
- Întemeietorul psihologiei științifice, **W.Wundt**, a fost preocupat de cercetarea minții conștiente;
- **Structuraliștii** și **funcționaliștii** la fel au cercetat conștiința, studiindu-i elementele și funcțiile;
- **Gestalt psihologia** la fel a avut o influență majoră în anticiparea psihologiei cognitive;

W.Köhler în cercetările sale asupra inteligenței la animale a semnalat rolul intuiției ca procesare spontană de informație în urma căreia, prin restructurări ale reprezentărilor interne asupra relației dintre obiectul scop și obiectul mijloc, se produce un răspuns aparent spontan, dar care rezultă dintr-o prelucrare informațională de tip procesual.

Cercetările lui **K.Duncker** asupra fixității funcționale și mai ales cele asupra analogiei demonstrează felul în care reprezentarea mentală dintr-o anumită situație este transferată într-o nouă situație și poate să producă o rezolvare a problemelor prin analogie.

Cu toate că behavioriștii au fost cei care au negat vehement conștiința, printre **neobehavioriști** se găsesc și vestitori ai mișcării cognitive. Spre exemplu, **E.Tolman** a adus în prim-plan cercetări cu un puternic suport cognitivist. El a introdus termenul „hartă mintală”, sugerând existența unei reprezentări mintale a structurilor spațiale care acționează într-o manieră latentă în procesul rezolutiv. Conceptul de „hartă mintală” este intens utilizat în psihologia cognitivă.

Prin elaborarea *Teoriei constructelor personale*, psihologul american **G.Kelly** (1905-1967) fundamentează apariția psihologiei cognitive. Constructele personale, ca și reprezentările noastre cognitive, ne permit să percepem și să interpretăm lumea și evenimentele prin prisma lor. Dezvoltarea constructelor este în strânsă legătură cu experiența de viață și fiecare persoană dezvoltă un sistem de constructe ierarhizate, structurate și organizate. Sistemul de constructe

prezintă o serie întreagă de particularități comune pentru oameni în general și pentru anumite grupuri, categorii, perioade istorice, sisteme culturale, politice, religioase etc. Dar configurația este personală și conferă individului nota de specificitate [1].

Un precursor important al psihologiei cognitive este psihologul elvețian **Jean Piaget** (1896-1980).

Aportul și contribuția remarcabilă a cercetărilor lui J.Piaget și a școlii sale numită *structuralism genetic* constituie o anticipare a concepțiilor vizând dezvoltarea structurilor cognitive. În studiile sale, Piaget a elaborat o teorie originală asupra genezei și mecanismelor gândirii, delimitând următoarele stadii cognitive:

- stadiul senzoriomotor (0-2 ani);
- stadiul preoperațional (2-7 ani);
- stadiul operațiilor concrete (7-11 ani);
- stadiul operațiilor formale (12 + ani).

Dezvoltarea cognitivă implică schimbări în procesul și abilitățile cognitive. În opinia lui Piaget, dezvoltarea timpurie a cognitivului implică procese bazate pe acțiuni și apoi progresează spre schimbări în operațiile mentale. Piaget insistă pe ideea că inteligența se dezvoltă într-un mod activ, care depinde de interacțiunea copilului cu mediul în care trăiește.

Prin întreaga sa operă și prin rigoarea sa J.Piaget anticipează într-o manieră remarcabilă cognitivismul modern care îi datorează mare parte dintre conceptele de bază, precum și dintre metodele de cercetare.

Întemeierea psihologiei cognitive

Mișcarea cognitivă nu-și revendică un întemeietor izolat. Erau mai curând idei și concepții cărora *le venise timpul*. Totuși, istoria psihologiei identifică doi savanți care au contribuit la munca de pionierat sub forma unui centru de cercetare și a unor cărți, considerate acum „pietre de hotar” în dezvoltarea psihologiei cognitive. Aceștia sunt George Miller și Ulric Neisser.

George A. Miller (1920-2012), psiholog american.

În 1956, Miller a publicat un articol, devenit, între timp, clasic: *Numărul magic șapte plus sau minus doi: câteva limite ale capacității noastre de a procesa informația*. În această lucrare a demonstrat că aptitudinea noastră conștientă de memorizare de scurtă durată e limitată la 7 plus/minus 2 unități de informație (numere, cuvinte, culori etc). Importanța acestei descoperiri

era că viza „procesarea informației” și „experiența cognitivă” într-o psihologie dominată de behaviorism. De asemenea, a permis generalizarea ideii că este important să se limiteze numărul de elemente care sunt prezentate unei persoane atunci când dorim să păstrăm anumite informații (de exemplu, cifrele unui număr sau numărul de stimuli care formează o prezentare etc.).

Gruparea în mai multe elemente subliniază importanța organizării în depășirea limitelor memoriei. Dacă memoria de lucru, pe termen scurt, este limitată la 7 elemente, singura cale de a-i îmbunătăți capacitatea este organizarea în elemente mai ample. Acest lucru se dovedește a fi o temă comună în cercetarea memoriei. Memoria este îmbunătățită prin organizarea pieselor mai mici în niște întregi mai mari [2].

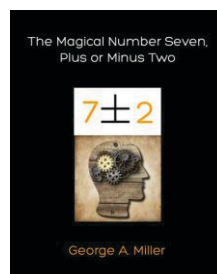
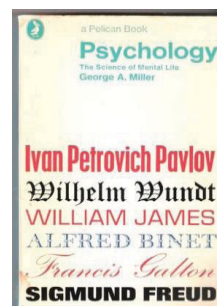
Aceste și alte idei conexe au influențat puternic câmpul în devenire al psihologiei cognitive [7].

În 1960 Miller a fondat (împreună cu Jerome S. Bruner) Centrul de Studii Cognitive de la Harvard, investigând o gamă largă de subiecte: limbajul, memoria, percepția, formarea conceptelor, gândirea și psihologia dezvoltării.

În 1986 a participat la înființarea Laboratorului de Științe Cognitive de la Princeton.

Printre cele mai importante lucrări ale lui George A. Miller, care au influențat /fundamentat psihologia cognitivă, sunt: *Limba și comunicarea* (1951); *Planuri și structură de comportament* (1957); *Psihologia comunicării* (1967), *Limba și vorbire* (1987), *Psihologie: știința vieții mentale* (1991) etc.

În 1969 Miller a devenit președinte APA și a luat premiul pentru contribuție științifică deosebită; în 1991 i-a fost decernată Medalia Națională pentru Știință; în 2003 a primit premiul APA pentru contribuții majore în psihologie și alte premii importante.

Ulric Neisser (1928-2012), psiholog germano-american și membru al Academiei Naționale de Științe din SUA.

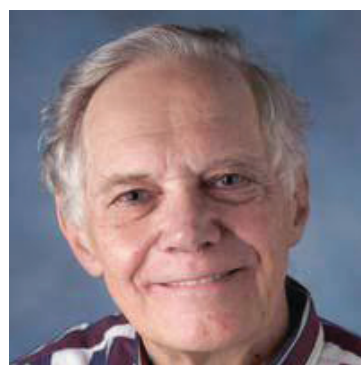
Și-a luat licența în psihologie la Harvard (1950), iar mai târziu, în 1956, și doctoratul, la aceeași universitate.

În pofida atracției crescânde pe care o exercita asupra sa abordarea cognitivă în psihologie, Neisser nu vedea cum se putea ieși din limitele behaviorismului, dacă se voia o carieră universitară. „Era ce trebuia să înveți. Acesta era timpul când se credea că niciun fenomen psihologic nu e real decât dacă poate fi pus în evidență pe cobai” [10].

Șansa lui a fost să aibă primul post universitar la Brandeis University, unde șeful secției de psihologie era Abraham Maslow. Chiar dacă Maslow n-a reușit să facă din Neisser un psiholog umanist, i-a oferit ocazia să-și vadă de preocupările sale în domeniul cognitiv.

În 1967 Neisser a publicat *Psihologie cognitivă*, o carte ce a devenit foarte populară și i-a adus lui Neisser numele de „părinte al psihologiei cognitive”.

Neisser definea cogniția drept „procese prin care *inputul* senzorial este transformat, redus, elaborat, stocat, recuperat și folosit... cogniția este implicată în orice poate face o ființă umană” [8]. Astfel, psihologia cognitivă este

preocupată de senzație, percepție, imagistică, memorie, rezolvarea problemelor, gândirea și activitățile mentale conexe. Neisser insista ca rezultatele cercetărilor să fie generalizate dincolo de limitele laboratorului, să fie aplicate în activități practice, pentru a ajuta oamenii să-și rezolve problemele de zi cu zi la locul de muncă și în viața privată.

A desfășurat cercetări ale memoriei, identificând că memoria unei persoane pentru un eveniment rezultă dintr-un proces activ de construcție, care poate fi influențat de o combinație de evenimente și stări emoționale, mai degrabă decât de o reproducere pasivă. Această viziune are implicații evidente pentru fiabilitatea unor lucruri, precum declarațiile martorilor oculari [8].

Neisser a fost un exponent timpuriu al faptului că memoria reprezintă mai degrabă un proces activ de construcție decât o reproducere pasivă a trecutului. Această noțiune a apărut din analiza lui Neisser a mărturiei Watergate a lui John Dean, fost consilier al lui Richard Nixon. Studiul compară amintirile lui Dean, culese din mărturia sa directă, cu conversațiile înregistrate, la care Dean a participat. Neisser a descoperit că amintirile lui Dean erau în mare măsură incorecte în comparație cu conversațiile înregistrate. În primul rând, el a descoperit că acestea tindeau să fie egocentrice, selectând elemente care îi subliniau rolul în evenimentele în curs. Mai important, Dean a combinat în „amintiri” mai multe evenimente care au avut loc de fapt în momente diferite. După cum afirmă Neisser, „ceea ce pare a fi un episod amintit reprezintă, de fapt, o serie repetată de evenimente”. Neisser a sugerat că astfel de erori de memorie sunt frecvente, reflectând natura memoriei ca proces de construcție [9].

Astfel, tema dominantă a psihologiei cognitive este *procesarea informației* care pornește de la premisa că procesele mintale operează într-o manieră asemănătoare cu un calculator.

Psihologii cognitivi au acceptat calculatoarele ca model pentru funcționarea cognitivă umană, sugerând că mașinile prezintă inteligență artificială și procesează informație în felul cum o fac oamenii.

Mai departe, organismul este văzut ca un sofisticat procesor de informații. Termenul *tratare a informației* este și el foarte sugestiv, sugerând intervenția *procesorului* în modificarea, transformarea informației. În această viziune

informatizată și computerizată memoria realizează o encodare, stocare și recuperare a informației la niveluri de procesare senzorială, de scurtă durată și de lungă durată. Scopul psihologilor cognitivi este să descopere programele pe care fiecare dintre noi le-a stocat în memorie, acele tipare de gândire care ne permit să înțelegem și să ne articulăm ideile, să ținem minte și să evocăm fapte și concepte, să înțelegem și să rezolvăm noi probleme.

- **Metoda introspecției.** Cercetarea de către psihologii cognitiști a experiențelor de conștiință i-a făcut să revină asupra metodei introspecției, încercând să cuantifice rapoartele statistice pentru a le face mai obiective și bune de analiză statistică.

- **Inconștientul informațional.** Conform cognitiștilor, procesele inconștiente fac parte din învățare și pot fi studiate experimental. Totuși, nu e vorba despre inconștientul pulsional despre care vorbea Freud, debordând de dorințe și amintiri refulate ce pot fi conștientizate numai prin psihanaliză. Noul conștient este mai degrabă rațional decât afectiv și este implicat în primul stadiu al cogniției – în răspunsul la stimuli [10].

- **Cogniția socială** constituie o altă temă majoră de studiu pentru psihologia cognitivă. Se are în vedere investigarea relației dintre contextul social și cogniție. Este explorată maniera în care informația de ordin social este procesată și efectul dinamicii sociale asupra acestei procesări. Sunt demne de amintit aici teoria atribuirii, cercetarea atitudinilor, stereotipurilor și reprezentărilor sociale [1].

La mijlocul anilor șaptezeci are loc un eveniment important pentru cercetătorii angajați în științele cognitive. Fundația Alfred P. Sloan, o frecventă susținătoare a cercetărilor avansate prin promovarea unor programe speciale de cercetare, se hotărăște să aloce câteva sute de milioane de dolari pentru dezvoltarea științelor cognitive. Mulți savanți și-au modificat drastic agenda de lucru pentru a putea participa la reuniunea de împărțire a fondurilor de cercetare. Efectele s-au simțit imediat. În 1977 ia ființă o societate internațională de științe cognitive, care începe să editeze revista „Cognitive Science”. Se creează rapid departamente și unități de științe cognitive în toate marile universități americane, apoi în cele vest-europene. Se instituie doctorate în științe cognitive și se țin cursuri de vară pe aceeași temă. Din primii ani ai deceniului nouă, științele cognitive constituie deja o preocupare

instituționalizată, cu un profil academic distinct. În 1978, scriind primul raport către fundația Sloan, specialiștii în științe cognitive menționau: „Existența domeniului nostru de cercetare e determinată de existența unui obiectiv comun: descoperirea capacităților computaționale și de reprezentare ale psihicului, precum și a proiecțiilor lor structurale și funcționale în creier. Astfel spus, psihologia cognitivă studiază sistemul cognitiv uman” [6].

Contribuții ale psihologiei cognitive și critici aduse acesteia

Contribuții:

- Conștiința și-a reluat locul central pe care îl deținea la apariția oficială a domeniului;
- Disputa dintre psihologia cognitivă și behaviorism este de domeniul trecutului. Actualmente, critica lasă locul sintezei, complementarității și asimilărilor reciproce.
- Cognitiviștii încearcă să extindă și să consolideze activitatea mai multor discipline majore într-un studiu unificat despre modul în care mintea dobândește cunoștințe. Această perspectivă, numită *știință cognitivă*, este un amalgam de psihologie cognitivă, lingvistică, antropologie, filosofie, informatică, inteligență artificială și neuroștiințe.
- Psihologia cognitivă nu s-a încheiat. Deoarece este încă în dezvoltare, este prea devreme să-i judecăm contribuția finală.

Critici:

- Pentru încercarea de a reduce ansamblul problematicei psihologice doar la aspectele cognitive;
- Este criticată metafora computerului ca o sursă de reduționism a minții umane la nivelul calculatorului [1].
- Supraestimarea cogniției, în detrimentul altor influențe asupra gândirii și comportamentului, cum ar fi afectivitatea și motivația. Chiar și cognitiviștii au simțit pericolul ca psihologia cognitivă să se fixeze pe procesele de gândire cu aceeași înverșunare, cu care behaviorismul s-a focalizat asupra comportamentului manifest [10].

- O critică severă a psihologiei cognitive vine chiar din interiorul ei, de la întemeietorul ei formal U. Neisser. Acesta a reproșat psihologiei cognitive deficitul de validitate ecologică, pentru că multe experimente cognitive sunt artificiale și greu de generalizat. El pledează pentru o cercetare ecologică validă pe probleme psihologice care își au un corespondent cât se poate de direct în realitatea existenței oamenilor obișnuiți [1].

CONSOLIDAREA CUNOȘTINȚELOR

- Care au fost precursorii psihologiei cognitive?
- Cum diferă psihologia cognitivă de cea comportamentală?
- Descrieți geneza și mecanismele gândirii în concepția lui Jean Piaget și identificați modul în care a influențat apariția psihologiei cognitive.
- Argumentați contribuția lui George Miller și Ulric Neisser la întemeierea psihologiei cognitive.
- În ce mod diferă inconștientul cognitiv de concepția freudiană despre inconștient?
- Ce rol a avut dezvoltarea economică în promovarea psihologiei cognitive?
- Cum argumentează psihologii cognitiști asemănarea minții umane cu un calculator?
- Care este statutul actual al psihologiei cognitive?

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aniței M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. București, 2005.
2. Dewey R. *Introduction to Psychology*. Wadsworth Publishing Company, 2004.
3. Doorey M. George A. Miller. *Enciclopedia Britannică*, 2018. Disponibil la [//www.britannica.com/biography/George-A-Miller](http://www.britannica.com/biography/George-A-Miller).
4. Fancher R., Rutherford A. *Pioneers of Psychology: A History*. New York, 2012.
5. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
6. Micle M. *Psihologie cognitivă: modele teoretico-experimentale*. Iași: Polirom, 1999.

7. Miller G. *Psychology: The Science of Mental Life*. Penguin Books Ltd, 1991.
8. Neisser U. *Cognitive psychology*. New York, 1967.
9. Neisser U. *John Dean's memory: A case study*. In: *Cognition*, 1981, no.9, p.102-115.
10. Schultz D., Schultz S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020.

Tema XIII

DEZVOLTAREA PSIHOLOGIEI ȘTIINȚIFICE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Obiective:

- să cunoască conexiunea psihologiei românești cu Școala de la Leipzig;
- să descrie viața și opera celor mai importante personalități ale psihologiei din România și din Republica Moldova;
- să determine influența psihologiei sovietice și a psihologiei românești în consolidarea școlii psihologice naționale;
- să cunoască direcțiile actuale de cercetare în psihologia din Republica Moldova și din România;
- să analizeze lucrările de vază ale psihologilor noștri.

Cuvinte-cheie: *periodizare, personalități notorii, perioadă comunistă, psihologia sovietică, direcții de cercetare, psihologie experimentală, asociații profesionale.*

Sumar:

1. Evoluția gândirii psihologice în spațiul românesc
2. Elemente de istorie ale psihologiei românești
3. Dezvoltarea psihologiei științifice în Republica Moldova

Evoluția gândirii psihologice în spațiul românesc

Elemente de gândire psihologică pot fi găsite în numeroase lucrări din spațiul românesc, în care apar caracterizări psihologice ale unor personalități sau trăsături ale unor popoare. Printre cele mai vechi informații ce pot fi circumscrise preocupărilor psihologice se înscriu cele transmise de Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir. Primul publică o lucrare intitulată *Jurnal de călătorie în China*, în care face observații extrem de subtile privitoare la obiceiurile, moravurile și gândirea orientală. Lucrarea poate fi considerată un curs de etnopsihologie sau psihologie transculturală. Dimitrie Cantemir este cel dintâi care scrie o lucrare cu pondere pedagogică, în care un întreg capitol este dedicat aspectelor psihologice ale vârstelor omului. În *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*, Cantemir realizează o stadializare a vârstelor omului care o anticipează

pe aceea a lui J.J. Rousseau. După Cantemir, omul parcurge în evoluția sa următoarele etape: pruncia, copilăria, catarigia, voinicia, bărbăția, căruntețea și bătrânețea. Fiecărei etape i se realiza un portret psihologic – informații ce pot fi utilizate și de psihologia contemporană [2].

Elemente de istorie ale psihologiei românești

În România au existat preocupări timpurii vizând cunoașterea psihologică, iar oamenii de cultură și de știință români au scris și au predat și aspecte de psihologie, mai mult sau mai puțin tangente domeniilor lor. Dar, dezvoltarea psihologiei în România ca știință/practică a parcurs o serie de etape, pe care le prezentăm succint (informația este preluată din materialele Asociației Psihologice din România [8]).

Școlile academice

Școala Fondatoare/Generația de Aur – Perioada Pre-comunistă

Psihologia din România s-a născut în directă conexiune cu Școala de la Leipzig, prin foștii doctoranzi ai lui Wilhelm Wundt:

Eduard Gruber – a înființat la Universitatea din Iași, în 1893, primul laborator de psihologie experimentală din România și a introdus primele cursuri de psihologie experimentală asociate laboratorului. La data respectivă doar 10 țări din lume aveau laborator de psihologie. Și-a obținut doctoratul în psihologie asupra „luminozității culorilor” la Leipzig, cu Wundt, în 1893. Desființat în 1896 ca urmare a morții lui Eduard Gruber, laboratorul nu a reușit să creeze o școală puternică de psihologie experimentală în România, funcționând doar 3 ani.

La Iași însă, prin **Mihai Ralea** (umanist, cu doctorat în litere/filosofie și drept/științe politice, în Franța), se înființează în 1925 o Catedră de Psihologie și Estetică, iar mai apoi în cadrul Departamentului de Pedagogie se naște o echipă de psihologi, în jurul profesorului Vasile Pavelcu (cu doctorat în psihologie, în Franța), cele două combinate generând o școală puternică de psihologie de sorginte umanistă (ex. Ralea, Pavelcu și colab.).

Constantin Rădulescu-Motru – a introdus la Universitatea din București, în 1897, primele cursuri universitare de psihologie experimentală în cadrul Catedrei de Istoria Filosofiei Antice și Estetică. În 1898/1900 această catedră devine Catedra de Psihologie Experimentală, iar în 1906 a fondat un laborator de psihologie experimentală, asociat catedrei. Din 1909, structurile academice se

reorganizează, iar profesorul Constantin Rădulescu-Motru devine titular la Catedra de Psihologie, Logică și Teoria Cunoașterii. Constantin Rădulescu-Motru obține doctoratul în psihologie la Leipzig, cu Wundt, în 1893, cu tema „Kant și cauzalitatea în natură”. Înființează Societatea de Cercetări Psihologice (1934) și trei reviste de specialitate: Revista de Psihologie Experimentală și Practică (în 1931 – probabil, prima revistă de specialitate din țară, dar care se pare că funcționează doar un an); Analele de Psihologie (1934-1943) și Jurnalul de Psihotehnică (1937-1941).

Seria de cursuri susținute în 1895 de Alfred Binet la Universitatea din București la invitația ministrului Take Ionescu, cursuri audiate și de Constantin Rădulescu-Motru, a avut de asemenea un rol important în stimularea psihologiei experimentale/științifice în București și în România. Pornind de la aceste baze, la București se creează o școală puternică de psihologie de sorginte umanistă (Constantin Rădulescu-Motru și colab.), psihologia fiind aici în strânsă conexiune teoretică și organizatorică cu filosofia (uneori încurajată/practicată chiar de către Constantin Rădulescu-Motru).

Florian Ștefănescu-Goangă – în 1919 a înființat la Universitatea din Cluj (-Napoca) o Catedră de Psihologie, iar în 1921/1922 primul institut de psihologie din România – Institutul de Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată, reunind componentele de cercetare, predare (catedra de psihologie înființată în 1919) și de practică psihologică. Își obține doctoratul în psihologie la Leipzig, cu Wundt, în 1911/1912, cu tema „Tonalitatea afectivă a culorilor”. Florian Ștefănescu-Goangă înființează în 1938 cea mai longevivă revistă de specialitate din țară din această perioadă – Revista de Psihologie Teoretică și Aplicată (1938-1949). De asemenea, în 1931 pune bazele primei organizații profesionale a psihologilor din România, și anume – Societatea de Psihologie. Astfel, se creează la Cluj-Napoca o școală puternică de psihologie experimentală (ex. Goangă, Roșca, Mărgineanu și colab.), în care psihologia este promovată ca știință și practică de sine stătătoare (Florian Ștefănescu-Goangă a încurajat și practicat o știință psihologică independentă, nu ca parte a altor științe, dar în colaborare cu alte științe).

În perioada pre-comunistă, psihologia românească era perfect ancorată în psihologia internațională – psihologii români publicând în străinătate și fiind membri în organizațiile internaționale de profil –, România devenind în 1938

candidat la organizarea celui de al 12-lea Congres Internațional de Psihologie al *International Union of Psychological Science*.

Școala de legătură – Perioada Comunistă

În perioada comunistă, vechea Școală Fondatoare de Psihologie a fost desființată (ex., psihologi ca Nicolae Mărgineanu sau Florian Ștefănescu-Goangă au fost întemnițați), deoarece nu a dorit să devină suportul instaurării noii ideologii comuniste (ex., de formare a *omului nou*). Prigoana a fost drastică mai ales în primii ani ai instaurării regimului comunist. Cu toate acestea, ulterior, sub impactul unor personalități academice de excepție, mai bine integrate în regimul comunist – Mihai Ralea și Alexandru Roșca –, psihologia românească supraviețuiește și chiar evoluează științific și profesional într-o oarecare măsură, dincolo de presiunile ideologiei, urmând ca apoi să se prăbușească din nou sub loviturile regimului comunist.

În mediul universitar, la Cluj-Napoca, profesorul Alexandru Roșca conduce Catedra de Psihologie din 1946 până în 1977, când psihologia se desființează și se interzice ca specializare în universitățile românești; prin tradiția doctorală Goangă-Roșca, există o legătură academică cu școala fondatoare de la Leipzig. La București, șef al Catedrei de Psihologie devine Mihai Ralea (1948-1964), urmat apoi, până în 1977, de Gheorghe Zapan și de poetul Mihai Beniuc. La Iași, Catedra de Psihologie-Pedagogie este condusă de Vasile Pavelcu până în 1970, iar apoi, până în 1977, de colegi pedagogi.

În Academia Română (Academia RSR) Mihai Ralea înființează în 1956 Institutul de Psihologie (condus apoi între 1965 și 1970 de profesorul Alexandru Roșca), iar în 1955 – Revista de Psihologie asociată acestuia (din 1964 apare și *Revue Roumaine de Sciences Sociales*). Institutul avea rol de ghidaj științific/metodologic pentru psihologia din România, inclusiv pentru unitățile psihologice din mediul social (ex., spitale, școli, transporturi/CFR/aviație etc.). Institutul a fost transferat în 1970 către Academia de Științe Sociale și Politice, iar din 1978 funcționează ca Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologie al Ministerului Educației, focalizat mai ales pe psihologie educațională/școlară. Institutul a fost desființat în 1982 ca urmare a scandalului meditației transcendente, în acest fel unitățile psihologice rămânând fără ghidaj științific/metodologic. Asociația Psihologilor din România a preluat în cea mai mare parte rolul de ghidaj al științei psihologice și al relației acesteia cu practica/profesia, rol pe care îl menține și dezvoltă și astăzi.

Toate dezvoltările științei și practicii psihologice se anulează din nou în anul 1977, când specializările/catedrele de psihologie din universități sunt desființate (inclusiv profesia din nomenclatorul de meserii), iar în 1982 se desființează cercetarea în domeniu, prin desființarea Institutului de Cercetări Pedagogice și Psihologice. Psihologia fusese deja scoasă din manualele de liceu din 1972. Desființarea este din nou legată de faptul că nici noua psihologie, stimulată chiar de către regimul comunist, nu s-a supus complet acestuia, ci s-a ambiționat să rămână o știință onestă și nu s-a angajat suficient în slujba ideologiei și în formarea omului nou și a noii orânduiri socialiste/comuniste.

În perioada comunistă, psihologia românească începe să nu mai aibă forța de odinioară în aria internațională a psihologiei, fără însă a fi izolată în perioada de vârf a activității profesorilor Mihai Ralea și Alexandru Roșca și a colaboratorilor acestora. Ulterior, după 1977 aceasta devine tot mai izolată și vetustă, ca urmare a accesului dificil la resursele de specialitate și la viața academică internațională.

Școala modernă – Perioada Post-comunistă

În anul 1990 s-au reluat specializările/catedrele de psihologie în universitățile din vechile și marile centre academice ale țării – Cluj-Napoca (Ioan Radu), București (Paul Popescu-Neveanu) și Iași (Adrian Neculau) – , care de aici s-au extins astăzi în mai multe universități ale țării. Prin Școala doctorală Goangă-Roșca-Radu, la Universitatea din Cluj-Napoca există încă o legătură academică tradițională/generațională cu Școala fondatoare de la Leipzig.

De asemenea, în 1990 s-a reînființat Institutul de Psihologie în cadrul Ministerului Educației, care a revenit în același an în cadrul Academiei Române sub numele de Institutul de Psihologie „Mihai Ralea” (din 2001 a format, împreună cu Institutul de Filosofie, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”, rămânând ca Departament de Psihologie în cadrul acestui institut).

Astăzi psihologia românească este reintegrată în aria internațională a psihologiei, încercând să-și recâștige prestigiul și impactul din timpul generației de aur.

Asociațiile profesionale

Asociația Psihologilor din România (APR) s-a înființat în anul 1964 (5 martie), funcționând până în prezent. Imediat după înființare, din 1964, devine

membră în International Union of Psychological Science. Prin unii dintre membrii fondatori și conducătorii ei (ex., Alexandru Roșca), aceasta moștenește tradiția academică a societăților înființate de Florian Ștefănescu-Goangă (Societatea de Psihologie – 1931) și Constantin Rădulescu-Motru (Societatea de Cercetări Psihologice – 1934). APR era formată inițial din psihologi care activau în universități, unități de cercetare și în domenii aplicative. Inițiată de profesorul Mihai Ralea (și condusă de acesta în 1964), alături de profesorii Mihai Beniuc, Tatiana Slama-Cazacu, Alexandru Roșca și alți colegi, aceasta a fost condusă și dezvoltată de profesorul Alexandru Roșca din 1965 până în 1990, în calitate de președinte APR (alături de alți colegi, între care vicepreședintele APR Valeriu Ceașu a avut un rol mai activ). Întâlnirile anuale aveau loc, de obicei, la Institutul de Psihologie al Academiei Române (între 1978 și 1982 la Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologie al Ministerului Educației, iar din 1982 în alte locații). În cadrul întâlnirilor anuale (de obicei, organizate în luna octombrie) se prezentau lucrări științifice și avea loc primirea de noi membri. După Revoluția Anticomunistă din 1989, APR a trebuit să se reorganizeze prin prisma noilor reglementări legislative, astfel că în 1990, la inițiativa mai multor psihologi, APR s-a reorganizat (inițial având chiar și filiale locale), iar noul președinte a fost ales profesorul Mihai Golu (acesta a condus APR până în 1999). În anul 2000 a fost ales ca președinte APR profesorul Nicolae Mitrofan, care a rămas de drept președintele APR până în 2017 (conducând însă APR, din 2005, împreună cu profesorul Mircea Miclea). Din anul 2017 noul președinte al APR este profesorul Daniel David.

Dezvoltarea psihologiei științifice în Republica Moldova

În dezvoltarea științei psihologice în Republica Moldova se pot distinge trei etape, periodizarea cărora se bazează atât pe criterii cronologice, cât și pe criterii de conținut [6]:

1. În anii '60-'70, psihologia din Republica Moldova s-a dezvoltat sub influența ideilor psihologiei sovietice și a nevoilor societății în această perioadă.
2. Din anii '80 și până la mijlocul anilor '90, dezvoltarea psihologiei a avut loc sub influența Teoriei activității a lui A.N. Leontiev și în cadrul Psihologiei comunicării elaborate de M.I. Lisina.

3. De la mijlocul anilor '90 ai secolului XX și până în prezent, cercetările psihologice au fost efectuate în contextul statului suveran Republica Moldova, sub influența tendințelor perioadei de tranziție în spațiul postsovietic în conformitate cu scopul integrării europene.

Astfel, în țara noastră, psihologia se conturează – în formă științifică consolidată – la mijlocul secolului trecut, mai exact în luna septembrie 1955, în cadrul Universității de Stat din Chișinău (cum se numea pe atunci Universitatea de Stat din Moldova). Aici a fost fondată Catedra de Pedagogie și Psihologie, scopul căreia era să contribuie la formarea de cadre didactice de înaltă calificare pentru școlile medii. Șeful catedrei a devenit, începând cu 1956, P.Zaicenco. Membrii catedrei erau responsabili de predarea psihologiei în cadrul altor facultăți. Spre exemplu, în procesul-verbal al ședinței Catedrei de Pedagogie și Psihologie, din 16 decembrie 1955, se menționează conținutul subiectelor incluse în cele 29 de bilete pentru examenul la psihologie [7, p.37].

Din punct de vedere organizațional, această etapă incipientă în formarea și consolidarea activității psihologice se caracterizează prin presiuni constante din partea regimului politic totalitar, când se ideologizau toate domeniile, inclusiv cel educațional. Erau dogmatizate realizările sovietice, deși multe dintre ele nu aveau o valoare reală. Prezentarea unor citate ale clasicilor marxism-leninismului în lucrările care se publicau sau în cadrul prelegerilor universitare era obligatorie. În același timp, se ignora experiența psihologică de peste hotare, considerându-se falsă și chiar dăunătoare. Deseori aceste critici erau aduse fără ca concepțiile vizate să fie cel puțin analizate [7].

În anul 1960, Catedra de Pedagogie și Psihologie fuzionează cu Catedra de Psihologie și Pedagogie a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, ca mai apoi, după o nouă reorganizare, să se separe peste șapte ani, în 1967 [7].

La sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, în Uniunea Sovietică, din care pe atunci făcea parte și Republica Moldova, s-a procedat la o reformă a învățământului de mare anvergură, prin care se ambiționa să întrecă America la capitolul calitatea educației. Reforma a fost gândită și pusă în practică, prin excelență, de psihologi de formație vygotskiană (amintim aici doar cu titlu de ilustrare pe D.B. Elconin și V.V. Davâdov) și de pedagogi cu orientare psihologică certă, Skatkin și Danilov, de exemplu. În mediul academic s-a produs o schimbare de percepție privind psihologia. Dintr-o „psihologie a câinelui”, cum nu fără răutate era ea supranumită de analiștii occidentali, făcând aluzie la

experiențele pe câini ale lui I.P. Pavlov, s-a transformat într-o psihologie a personalității umane și a activității ei, care se construia și se dezvolta pe temeiurile paradigmei cultural-istorice a lui L.S. Vygotsky, ale cărei resurse euristice nici la ziua de azi nu sunt încă epuizate. În acel context și în acea atmosferă de efervescență a psihologiei a început psihologizarea procesului de proiectare și construcție a disciplinelor școlare. În sfârșit, societatea a realizat că un bun și eficient manual școlar poate fi elaborat doar în colaborare strânsă cu psihologul. Astfel, în 1971, printr-o hotărâre a Ministerului Învățământului, au fost instituite două unități de psihologi-cercetători în cadrul Institutului de Cercetări Științifice în domeniul Școlilor și, prin extensie, în Institutul de Științe ale Educației. Fișa de post a cercetătorului stipula clar că scopul principal al activității de cercetare este eficientizarea învățării limbii moldovenești și a celei ruse prin implicarea factorului psihologic în instruire [1].

În 1979, în cadrul aceluiași institut este înființat primul Laborator de Cercetări Psihologice. La acea dată institutul dispunea deja de o echipă de psihologi profesioniști cu doctorate în psihologie făcute în cadrul diverselor instituții prestigioase din URSS, cum ar fi: Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova, Institutul de Psihologie Generală și Pedagogică a Academiei de Științe Pedagogice (I.Negură, O.Stamatin, A.Silvestru, Gr.Capcelea, C.Platon, R.Tereșciuc și alții). În perioada respectivă și-a început activitatea de cercetare în cadrul Institutului Nicolae Bucun, care devine într-un timp scurt primul doctor habilitat în psihologie din Republica Moldova, profesor, academician, personalitate recunoscută nu doar în țară, dar și peste hotarele ei. Activitatea sa în calitate de șef de secție, apoi de vicedirector este marcată de susținerea cercetării științifice în psihologie și dezvoltarea ei [1].

Psihologii participau activ atât la elaborarea pieselor curriculare pentru școală și la procesul de formare la învățători a competențelor necesare, precum și la efectuarea de cercetări psihologice legate de acest proces. Drept mărturie servesc următoarele monografii: „Психофизиологические особенности шестилетних детей” (Т.Н. Дубровина), „Pașaportul psihologic al preșcolarului” (A.Silvestru și R.Tereșciuc), „Psihologia formării limbajului scris la elevii claselor primare” (I.Negură, 1983), „Psihologia conștiinței de sine la preșcolari” (A.Silvestru, 1983), „Comunicarea cu adulții și pregătirea psihologică a copiilor pentru instruirea școlară” (Gr.Capcelea, 1987), „Психофизиологические и социальные условия формирования

организованности в труде у глухих учащихся” (N.Bucun, 1988) și alte lucrări valoroase. În plus, psihologii Institutului se angajaseră activ în acțiuni de diseminare a cunoștințelor psihologice în mediul școlar și familial, evoluând în emisiuni specializate la radioul și televiziunea moldovenească și publicând cărți și articole de popularizare a psihologiei în presa pedagogică a vremii.

O altă etapă importantă în dezvoltarea psihologiei științifice din Republica Moldova vizează Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. În vara anului 1986 la Institutul Pedagogic, așa cum se numea atunci, drept consecință a unor transformări de structură, a fost deschisă Catedra de Psihologie și Arta Comunicării, care în doi ani devine Catedră de Psihologie generală [5]. Studenții de la această specialitate au fost pregătiți ca psihologi, iar primele 3 grupe au fost admise la studii în 1991. Tot în acest an, un grup de cadre didactice de la catedră (I.Racu, O.Stamatin, A.Pospai, M.Ratinov, L.Savca) au fost angajate prin cumul într-un sector mic creat pe lângă Direcția Generală de Învățământ cu misiunea de bază – organizarea Serviciului Psihologic Școlar în municipiul Chișinău.

În anul de studii 1992 – 1993, la Facultatea de Psihologie și Pedagogie Specială a Universității „Ion Creangă” activau următoarele trei catedre: Catedra de Psihopedagogie specială, Catedra de Psihologie generală și Catedra de Psihologie aplicată. Decan al facultății, începând cu anul 1993, a fost Igor Racu, doctor în psihologie, absolvent al ICȘPGPP al Academiei Pedagogice din Moscova.

De remarcat aportul specialiștilor în psihologie care au activat în cadrul Universității „Alec Russo” din Bălți. Începând cu 1970 și până în anul 1992, în cadrul Institutului Pedagogic de Stat „Alec Russo” din Bălți au activat candidații în științe psihologice/doctorii în psihologie A.Ghebos, A.Болбочану, P.Jelescu, A.Лебедь, A.Bolbocanu, Э.Штимер, В.Брагина, Г.Рошка, Я.Шарага, lectorii T.Топалова, R.Jelescu, Л.Подгородецкая, V.Topală-Prițcan, S.Briceag, L.Stog, M.Svidzinski etc. Toți titularii științifici au susținut tezele de doctor și de doctor habilitat în renumitele centre academice și științifice din Moscova, Kiev, Leningrad, Iaroslavl, Perm, Odesa ș.a. Astfel, la acel moment Catedra de Psihologie era suficient de dotată cu specialiști bine pregătiți, fiind recunoscută nu doar în republică, dar și peste hotarele ei. Spre exemplu, studenții Institutului Pedagogic de Stat „Alec Russo” din Bălți au participat la Olimpiadele URSS la Psihologie împreună cu studenții facultăților de psihologie din diverse orașe ale fostei Uniuni Sovietice. P.Jelescu, bunăoară, a pregătit și a

condus echipa olimpicilor la psihologie din R. Moldova la Kiev de două ori, care s-au plasat, individual și pe echipe, printre primii zece.

În anul 1991, pe baza Institutului de Cercetări Științifice în domeniul Pedagogiei este creat, prin contribuția directă a doctorului habilitat, profesorului N.Bucun, Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice al Ministerului Educației din Republica Moldova. Tot N.Bucun (care devine director al acestui institut) insistă asupra deschiderii secției de psihologie în structura institutului, pe care a fost invitată să o conducă Aglaida Bolboceanu, doctor în psihologie, absolventă a Școlii doctorale a Institutului de Psihologie Generală și Pedagogică al Academiei de Științe Pedagogice din Moscova. Un obiectiv important al Secției de Psihologie a fost asigurarea științifico-metodologică a asistenței psihologice școlare. Tot aici, mai târziu, au fost elaborate primele ghiduri pentru psihologi și cadrele didactice, regulamentul despre activitatea psihologului școlar, primele seturi de metode pentru diagnostica psihologică a dezvoltării cognitive atât pentru elevii din clasele primare, cât și pentru cei din gimnaziu și liceu [1].

În aceeași perioadă – 1993 – începe admiterea la specialitatea „Psihologie” în cadrul Universității de Stat din Moldova, la Facultatea de Filosofie și Psihologie. Șeful Catedrei de Psihologie a fost, începând cu 1994, Carolina Platon, doctor în psihologie, absolventă a Institutului de Psihologie al Academiei de Științe din Moscova. Spectrul de activități ale doamnei Platon este unul extins, activând în perioada 1991- 1996 în calitate de specialist principal în probleme de psihologie la Ministerul Învățământului din Republica Moldova; președinte al Asociației Republicane de Asistență Psihologică din Moldova (1999-2005); Președinte al Comisiei de Experți în domeniul Științelor Educației și Psihologiei; membru al Consiliului Național de Acreditare și Atestare etc. [7]. În 2009, Catedra de Psihologie este reorganizată și se creează Catedra de Psihologie Generală și Psihologie Aplicată, iar din 2015 ambele catedre sunt comasate în Departamentul Psihologie, conducătorul căruia este Angela Potâng, doctor în psihologie, absolventă a Programului de studii doctorale la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, România.

Între timp, în cadrul Institutului de Științe Pedagogice și Psihologice, din inițiativa domnului director N.Bucun, a fost deschis, pentru prima dată în Republica Moldova, doctoratul la specialitățile de pedagogie și psihologie și primul Consiliu Științific Specializat în același domeniu. Astfel, s-a început pregătirea cadrelor de înaltă calificare în domeniul psihologiei educaționale

(pedagogice). Printre primele persoane care au elaborat și susținut în R. Moldova tezele de doctor și de doctor habilitat în psihologie sunt: Jana Racu, profesor universitar în Departamentul Psihologie al Universității de Stat din Moldova, Igor Racu, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat „Ion Creangă”, Silvia Briceag, șef al Catedrei de Psihologie a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, Valentina Prican, prorector, Departamentul Relații Internaționale, la aceeași universitate, L.Bolocan, fost director al Agenției Proprietății Intelectuale etc.

În cadrul științei psihologice din R. Moldova de la mijlocul anilor '90 ai secolului XX până în prezent, cercetarea psihologică a fost efectuată în contextul necesităților moderne ale societății și sub influența tendințelor globale în perioada de tranziție în spațiul european [6], implicând o tematică extinsă: toate etapele dezvoltării copilului: copilăria timpurie, vârsta preșcolară, elevul mic, preadolescența și adolescența; diferite aspecte psihosociale ale tinereții și vârstei adulte; cercetarea problemelor psihologice în contextul procesului instructiv; caracteristicile psihologice și particularitățile diferitor activități profesionale; stabilitatea emoțională, reglarea emoțională, sindromul burnout; tulburările de personalitate și particularitățile specifice diferitor categorii de persoane; influența socială; violența și conflictele; relațiile interpersonale, precum și cercetări în domeniul psihologiei familiei și etnopsihologiei.

Un rol fundamental în dezvoltarea și promovarea psihologiei științifice din R. Moldova revine cercetărilor în cadrul tezelor de doctor habilitat, dar și al celor de doctor în psihologie susținute în afara țării. Primul doctor habilitat în psihologie este Nicolae Bucun, care a susținut în 1985 la Moscova teza cu titlul „Bazele psihofiziologice ale optimizării eficienței activității de muncă a persoanelor cu deficiențe de auz”. În ultimii 25 de ani au fost elaborate și susținute 6 teze de doctor habilitat în psihologie, care au fundamentat noi direcții în dezvoltarea psihologiei în R. Moldova și constituie o contribuție deosebită și semnificativă în cercetarea psihologică autohtonă recunoscută și pe plan internațional: Igor Racu „Psihogeneza conștiinței de sine în diferite situații sociale de dezvoltare”, 1998; Petru Jelescu „Geneza negării la copii în perioada preverbală (studiu teoretico-experimental)”, 2000; Aglaida Bolboceanu „Impactul comunicării cu adultul asupra dezvoltării intelectuale în diferite perioade ale ontogenezei”, 2005; Jana Racu „Psihogeneza limbajului în medii de comunicare mixtă”, 2008; Mihail Șlehtițchii „Liderii în dinamica reprezentării

sociale: fundamente epistemologice și paradigme experimentale”, 2019; Iulia Racu „Psihologia anxietății la copii și adolescenți”, 2020. O importanță deosebită revine și tezelor de doctor susținute în România: S.Rusnac „Percepția reciprocă între etnii în comunitățile mixte”, 1995; A.Potâng „Aspecte ale relației dintre personalitate și creativitate la studenți. Valențe și limite ale antrenamentului de grup creativ”, 2001; N.Cojocar „Reprezentarea socială a mișcărilor de protest din Republica Moldova”, 2006 etc.

În prezent, în Republica Moldova activează mai multe Seminare Științifice de Profil, în cadrul cărora sunt examinate tezele de doctor și de doctor habilitat în psihologie [9]:

- Seminarul Științific de Profil din cadrul Universității de Stat din Moldova la profilul 511. Psihologie, specialitatea 511.01. Psihologie generală;
- Seminarul Științific de Profil din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău la profilul 511. Psihologie, specialitatea 511.02. Psihologia dezvoltării și psihologia educațională;
- Seminarul Științific de Profil din cadrul Institutului de Științe ale Educației la profilul 511. Psihologie, specialitatea 511.03. Psihologie socială.

Rezultatele investigațiilor teoretico-aplicative din domeniul psihologiei sunt publicate atât în revistele științifice din țară, cât și în cele de peste hotarele ei. Printre cele mai importante reviste naționale în care sunt diseminate rezultatele cercetărilor psihologice, menționăm:

- Studia Universitatis Moldaviae (categoria B);
- Psihologie, revistă științifico-practică (categoria B);
- Revista de specialitate Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială (categoria B);
- Univers Pedagogic (categoria B).

Activitatea revistelor științifice este coordonată de către Colegii de Redacție din care fac parte atât psihologi cercetători din R. Moldova, cât și de la alte instituții de învățământ superior și academice din alte țări, precum România, Federația Rusă, Ucraina, R. Belarus, Elveția, Germania, Polonia etc.

În concluzie, menționăm faptul că psihologia este astăzi o știință fundamentală pentru buna funcționare a societăților contemporane, dovadă fiind prestigiul social de care se bucură în toată lumea. În Republica Moldova, psihologia este integrată în aria internațională, dezvoltându-se și promovând standardele internaționale ale științei psihologice, rezultatele acestora reflectându-se

atât la nivel teoretic, cât și aplicativ într-un spectru extins de domenii: psihologie educațională, psihologie clinică, psihologie socială, psihologia muncii și organizațională, psihopedagogie specială, psihologie judiciară etc.

STUDIUL INDIVIDUAL

Analiza unei lucrări științifice (articol, monografie, teză de doctor în psihologie etc.) elaborate de o personalitate notorie din psihologia autohtonă.

CONSOLIDAREA CUNOȘTIINȚELOR

- Dați exemple de lucrări timpurii din spațiul românesc ce conțin elemente de gândire psihologică.
- Care sunt principalele școli românești ale psihologiei?
- Descrieți viața și opera celor mai importante personalități ale psihologiei românești. Precizați locul lor în contextul psihologiei universale.
- Explicați de ce a fost desființată școala fondatoare de psihologie română în perioada comunistă.
- Când a apărut în Republica Moldova psihologia ca studiu sistematic și științific?
- Analizați influența ideilor psihologiei sovietice asupra dezvoltării psihologiei științifice în țara noastră.
- Numiți personalitățile notorii care au promovat psihologia științifică în Republica Moldova.
- Care sunt direcțiile actuale de cercetare în psihologia din Republica Moldova?

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bolboceanu A., Negură I. *Scurtă istorie a psihologiei în IȘE* (1941-2011). În: *Univers pedagogic*, 2011, nr.3, p.70-77.
2. Drugaș M. *Istoria psihologiei*: Note de curs. Oradea, 2009.
3. Mânzat I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012.
4. Potâng A., Cerlat R. *Incursiuni în istoria dezvoltării psihologiei în Republica Moldova*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2021, nr.9.

5. Racu I. *Dezvoltarea psihologiei teoretice și practice în Republica Moldova*. În: Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială, 2011, nr.23, p.60-65.
6. Racu I., Racu J. *Dezvoltarea științei psihologice în Republica Moldova în ultimele decenii*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.5(145), p.115-118.
7. Repida T. *Din istoria Catedrelor Pedagogie și Psihologie la 60 de ani de la fondare*. Chișinău: CEP USM, 2016.
8. www.apsi.ro/scurt-istoric-al-psihologiei-din-romania-si-al-apr
9. www.cnaa.md

Exemplu de test pentru examen

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Aprobat la ședința departamentului din _____
Șef Departament _____ dr., conf.univ. A. POTÂNG

TEST

Pentru examenul la disciplina *Istoria psihologiei*

Anul I. Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială

Subiectul I. Behaviorismul

- 1.1. Descrieți contextul istorico-psihologic al apariției behaviorismului (3 pct.).
- 1.2. Analizați concepția psihologică a lui J.B. Watson ca întemeietor al behaviorismului (5 pct.).
- 1.3. Argumentați contribuția neobehavioriștilor la consolidarea științifică a psihologiei (7 pct.).

Subiectul II. Psihanaliza

- 2.1. Identificați precursorii psihanalizei și caracterizați ideile lor despre inconștient (3 pct.).
- 2.2. Analizați concepția psihologică a lui Sigmund Freud în contextul experienței sale de viață (5 pct.).
- 2.3. Estimați aportul neopsihanaliștilor C.Jung, A.Adler și A.Freud la dezvoltarea psihologiei. Explicați criticile la adresa psihanalizei (7 pct.).

Baremul de notare

Punctaj	30-29	28-25	24-21	20-17	16-13	12-9
Nota	10	9	8	7	6	5

Examinator _____ dr., lector univ. R. CERLAT

Încheiere

Studiind informația prezentată la cursul de *Istorie a Psihologiei*, am văzut cum fiecare dintre școlile de gândire din psihologie s-a dezvoltat, a prosperat o vreme, după care a devenit parte din curentul dominant al gândirii psihologice contemporane. Am văzut, de asemenea, cum fiecare mișcare își trăgea vigoarea din opoziția față de o școală anterioară. Iar când nu mai avea nevoie să protesteze, când nouă școală își eliminase oponentul, înceta să mai fie o mișcare revoluționară, devenind, cel puțin pentru o vreme, ordinea stabilită.

Fiecare școală și-a atins succesul în felul său și fiecare a avut contribuții importante la evoluția psihologiei. Acest lucru e valabil chiar și pentru structuralism, deși amprenta nemijlocită pe care a lăsat-o asupra psihologiei, așa cum o știm astăzi, e puțin vizibilă. Nu mai există structuraliști de felul lui Titchener și nici nu au existat de un veac încoace. Totuși, structuralismul a reputat un succes enorm în promovarea inițiativei lui Wundt de creare a unei științe independente a psihologiei, liberă de constrângerile filosofiei. Faptul că structuralismul nu a putut domina psihologia mai mult decât un scurt timp nu-i diminuează performanța revoluționară de primă școală de gândire a unei noi științe și de o sursă esențială de opoziție pentru sistemele ce aveau să urmeze.

Să ne gândim la succesul funcționalismului, care nu a existat nici el ca școală separată. Ca atitudine sau ca punct de vedere însă, funcționalismul a pătruns în gândirea psihologică americană. În măsura în care psihologia americană de azi e deopotrivă profesie și o știință care își aplică descoperirile la practic toate aspectele vieții moderne, atitudinea funcțională, utilitaristă, a schimbat efectiv natura psihologiei.

Dar psihologia formei? Opoziția față de elementism, sprijinul acordat abordării „întregurilor”, precum și interesul pentru conștiință, i-au influențat pe psihologii din psihologia clinică, psihologia învățării, psihologia socială etc. Deși școala gestaltistă nu a transformat psihologia în felul în care doreau fondatorii, ea a avut un impact considerabil și de aceea poate fi descrisă drept un succes.

Oricât de remarcabile sunt realizările structuralismului, funcționalismului și ale psihologiei formei, ele sunt depășite de impactul fenomenal al behaviorismului și al psihanalizei. Efectele acestor mișcări au fost adânci, iar ele și-au conservat identitățile, ca școli de gândire separate și originale. După dispariția fondatorilor acestora – Watson și Freud, behaviorismul și psihanaliza

s-au scindat în diverse poziții. Niciun aspect al behaviorismului sau al psihanalizei nu i-a câștigat de partea sa pe toți membrii fiecăreia dintre școli. Apariția subșcolilor a împărțit sistemele în fracțiuni concurente, fiecare cu propria *cale spre adevăr*. Însă, în pofida acestei diversități interne, behavioriștii și psihanaliztii s-au menținut cu fermitate pe poziții opuse în privința abordărilor psihologiei. Vitalitatea celor două școli de gândire este evidentă, manifestându-se în continua lor evoluție.

Un impact major asupra dezvoltării mișcării psihologiei pozitive l-a avut și psihologia umanistă. Deși nu a reușit să devină realmente o școală de gândire, ea poate fi creditată cu întărirea ideii că oamenii își pot modela viețile conștient și liber. Psihologia umanistă a contribuit global la omologarea schimbărilor ce deja se produceau în domeniu și din acest punct de vedere poate fi considerată un succes.

Impactul psihologiei cognitive a fost resimțit în cele mai multe dintre domeniile de interes ale psihologiei. Deoarece este încă în dezvoltare, este prea devreme să îi judecăm contribuția finală. Are caracteristicile unei școli de gândire: propriile reviste, laboratoare, întruniri, convingeri, dar și zelul drept-credincioșilor. Putem vorbi de cognitivism la fel cum vorbim despre behaviorism. Psihologia cognitivă a devenit deja ceea ce alte școli de gândire au devenit la vremea lor – parte din curentul dominant al psihologiei. Iar asta, după cum am văzut, este mersul înainte firesc al revoluțiilor de succes.

Istoria psihologiei ne spune că, atunci când o mișcare devine formalizată într-o școală, ea capătă un avânt ce poate fi oprit doar de succesele sale în răsturnarea poziției consacrate. În asemenea cazuri, flexibilitatea devine rigiditate; pasiunea revoluționară – apărare a poziției; iar mintea începe să valorifice ideile noi. Asta se petrece în progresul oricărei științe, un edificiu care evoluează spre niveluri superioare de dezvoltare. Nu există împlinire, nu există sfârșit, ci doar un proces de dezvoltare nelimitată, la fel cum noile specii evoluează din altele mai vechi, în încercarea de a se adapta la un mediu în continuă schimbare.

Bibliografie:

1. ADLER A. *Caracterul nevrotic*. București: Trei, 2017. 411 p. ISBN 978-606-719-896-6
2. ANIȚEI M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. București, 2005. 112 p.
3. ARISTOTEL. *Despre suflet*. București: Editura Științifică, 1969. 230 p.
4. BACH R. *Pescărușul Jonathan Livingston*. București, 2018. 137 p. ISBN 978-606-779-118-1
5. BEJAT M. *Geneza psihologiei ca știință experimentală în România*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972. 321 p.
6. BENSON N. *Câte ceva despre Psihologie*. București: Curtea Veche Publishing, 2000. 175 p. ISBN 973-99592-8-8
7. BOLBOCEANU A., NEGURĂ I. Scurtă istorie a psihologiei în IȘE (1941-2011). În: *Univers pedagogic*, 2011, nr.3, p.70-77. ISSN 1811-5470
8. BONIOR A. *Psihologia. Cei mai importanți teoreticieni, teorii clasice și cum te pot ajuta acestea să înțelegi lumea*. București, 2019. 233 p. ISBN 978-606-33-4554-8
9. BRITT M. *Experimentele psihice: de la câinii lui Pavlov la cei ai lui Rorschach*. Avon, MA: Adams Media, 2017.
10. CAMPANELLA T. *Cetatea soarelui*. București, 2006. 306 p. ISBN-13 978-9735014865
11. CATTELL J.M. Mental tests and measurements. In: *Mind*, 1890, no. 15, p.373-381.
12. CHELCEA S. *Experimentul în psihologie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
13. DARWIN CH. *Originea Speciilor*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957. 400 p.
14. DEWEY R.A. *Introduction to Psychology*. Wadsworth Publishing Company, 2004.
15. DOOREY M. *Enciclopedia Britanică*. Disponibil la: [//www.britannica.com/biography/George-A-Miller](http://www.britannica.com/biography/George-A-Miller).
16. DRUGAȘ M. *Istoria psihologiei: Note de curs*. Oradea, 2009. 138 p. ISBN-13 9789737599094
17. FANCHER R., RUTHERFORD A. *Pioneers of Psychology: A History*. New York, 2012. 350 p. ISBN-13: 978-0393283549

18. FERRARI A. *Dicționar de mitologie greacă și romană*. Iași: Polirom, 2003. 1000 p. ISBN: 973-681-148-4
19. FREEDHEIM D., WEINER I. *Handbook of psychology*. Volume 1. *History of Psychology*. Cleveland, Ohio, 2012. 609 p. ISBN 0-471-38320-1
20. FREUD S. *Psihologia colectivă și analiza eului*. București: Cartex, 2019. 112 p. ISBN 978-606-8023-83-0
21. FREUD S. *Vis și interpretare*. București, 2017. 86 p. ISBN 978-606-8023-85-4
22. FURNHAM A. *50 de idei pe care trebuie să le cunoști. Psihologie*. București, 2017. 207 p. ISBN 978-606-33-2280-8
23. HELMUTH E. *Istoria psihologiei*. Timișoara, 1999. 299 p. ISBN 973-681-179-4
24. JUNG C. *Omul și simbolurile sale*. București: Trei, 2017. 473 p. ISBN 978-606-40-0111-5
25. JUNG C. *Opere complete*. Vol. 8. *Dinamica inconștientului*. București: Trei, 2013. 639 p. ISBN 978-973-707-546-8
26. LANDES D. *Revolution in time. Clocks and the making of the modern world*. Cambridge, 2000. 544 p. ISBN 9780674002821
27. LAROUSSE. *Marele dicționar al Psihologiei*. București, 2006. 1360 p. ISBN: 978-973-707-099-9
28. MASLOW A. *Motivație și personalitate*. București: Trei, 2007. 568 p. ISBN: 978-973-707-905-3
29. MÂNZAT I. *Istoria psihologiei universale*. București, 2012. 1071 p. ISBN 978-606-8358-34-5
30. MICLE M. *Psihologie cognitivă: modele teoretico-experimentale*. Iași: Polirom, 1999. 344 p. ISBN: 973-683-248-1
31. MIHAI I.M. *Istoria psihologiei. Altar al cunoașterii psihologice*. București, 2008. 299 p. ISBN 978-973-611-503-5
32. MILLER G. *Psychology: The Science of Mental Life*. Penguin Books Ltd, 1991. 420 p. ISBN: 9780140134896
33. MUELLER F. *Histoire de la psychologie*. Paris: Payot, 1960. 444 p. ISBN 13: 9782228117906
34. MYERS, DG. *Explorarea psihologiei*. New York: Worth Publishers, 2009. 836 p. ISBN-10: 1-4292-1597-6

35. NEISSER U. *Cognitive psychology*. New York, 1967. 298 p. ISBN 9781410608314
36. NICOLA Gr. *Istoria psihologiei*. București, 2001. 212 p. ISBN 973-725-116-4
37. O'DONNEL J. *The origins of behaviorism: American psychology, 1870-1920*. New-York, 1985. 299 p. ISBN-13: 978-0814761625
38. ONFRAY M. *O contraistorie a filosofiei. Înțelepciunea antică*. Iași, 2008. 270 p. ISBN: 978-973-46-0882-9
39. PAROT F., RICHELLE M. *Introducere în psihologie*. București: Humanitas, 1995. 316 p.
40. PAVELCU V. *Drama psihologiei*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
41. PETROMAN P. *Afirmarea psihologiei. Direcții și orientări în cadrul psihologiei explicite*. Timișoara: Eurostampa, 2002. 323 p. ISBN 973-687-062-6
42. PLATON. *Mitul peșterii*. Extras din „Republica”. București, 1986.
43. POTÂNG A., CERLAT R. Incursiuni în istoria dezvoltării psihologiei în Republica Moldova. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2021, nr.9.
44. RACU I. Dezvoltarea psihologiei teoretice și practice în Republica Moldova. În: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2011, nr.23, p.60-65.
45. RACU I., RACU J. Dezvoltarea științei psihologice în Republica Moldova în ultimele decenii. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2021, nr.5(145), p.115-118.
46. REPIDA T. *Din istoria catedrelor Pedagogie și Psihologie la 60 de ani de la fondare*. Chișinău: CEP USM, 2016. 216 p. ISBN 978-9975-71-825-7
47. ROȘCA A., BEJAT M. *Istoria științelor în România. Psihologia*. București: Editura Academiei, 1976.
48. SCHULTZ D., SCHULTZ S. *O istorie a psihologiei moderne*. București: Trei, 2020. 575 p. ISBN 978-606-40-0819-0
49. SFÂNTUL AUGUSTIN. *Confesiuni*. Ediție bilingvă. București, 2018. 885 p. ISBN-13: 978-9735054403
50. TOMLEY S. *Ce ar face Freud în locul tău? Cum ar rezolva cei mai mari psihoterapeuți problemele tale cotidiene*. București: Trei, 2019. 189 p. ISBN 978-606-40-0675-2
51. WATSON J.B. Psychology as the behaviorist views it. In: *Psychological Review*, 1913, no.20, p.158-177. ISSN 1939-1471

52. WEBSTER R. *Why Freud was wrong: Sin, science and Psychoanalysis*. New York, 1994. 704 p. ISBN-13: 978-0465091287
53. ZAMFIRESCU V. *Filosofia inconștientului*. București: Trei, 1998. 582 p. ISBN: 978-606-719-914-7
54. ZLATE M. *Introducere în psihologie*. Iași, 2000. 416 p. ISBN: 973-683-412-3
55. ЖДАН А. *История психологии*. Москва: Педагогическое общество России, 2003. 576 с. ISBN 5-8291-0439-3
56. КУХТОВА Н.В. *История психологии в схемах и таблицах*. Витебск, 2008. 95 с. ISBN: 978-985-517-001-4
57. МАРЦИНКОВСКАЯ Т. *История психологии*. Учебное пособие для студентов вузов. Москва: Академия, 2001. 544 с. ISBN 5-7695-1994-0
58. ЯРОШЕВСКИЙ М. *История психологии*. Москва, 1985. 575 с. ISBN 5-86050-062-9
59. www.apsi.ro
60. www.cnaa.md
61. www.scientia.ro

Raisa CERLAT

ISTORIA PSIHOLOGIEI

Suport de curs Specialitatea Psihologie, Anul I

Redactare – *Ariadna Strungaru*
Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 6.12.2021. Formatul 70x100 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 9,4.
Comanda 84. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009